

280.390

II

280390

folios

#. 1386.

File

DIPLOMÁCIAI KÉZIKÖNYVEK

II.

AZ ÚJ NEMZETKÖZI JOG

- I. Bevezetés a nemzetközi jog tudományába
II. A háború nemzetközi joga

ÍRTA

IRK ALBERT

egyetemi tanár

BUDAPEST, 1925.

PFEIFER FERDINÁND (ZEIDLER TESTVÉREK)
NEMZETI KÖNYVKERESKEDÉSÉNEK KIADÁSA

(2)

280.390

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
19. NÖVESEKEDÉS
1956. 2387 SZ.

R.
1965

Hornyánszky Viktor R.-t., Budapest.

je
ál
sz

sz
dű
ve
él
en
cs
ké

kö
gy
aj
ze
kö
fe
ze
ig

va
id

ELŐSZÓ.

Az Új nemzetközi jogom első kötetének megjelenése óta eltelt aránylag rövid idő a magyar állam nemzetközi viszonyainak konszolidálódása szempontjából nem teljesen eredmény nélküli.

A veszített háború után ránk kényszerített békeszerződés aláírását követő nemzeti letargiából kezdünk felocsudni, magunkra eszmélni. Kezdjük észrevenni, hogy bármennyire nem igazi állami és egyéni élet, amelynek szomorú részesei vagyunk, de a lét eme lefokozott tartalmát mégis ki kell élnünk, ha csak nem akarunk a teljes felbomlás folyamán végkép elenyészni.

A világháború katasztrofális sorscsapásainak közvetlen hatása alatt még pár évvel ezelőtt igen gyakran tért vissza a kérdés szakember és laikus ajakán egyaránt: lehet-e nemzetközi jogról, nemzetközi jogi oktatásról beszélni, mikor a nemzetközi jog a háború kegyetlenségeit nem tartóztatta fel s mikor velünk, legyőzöttekkel szemben a nemzetközi jog nevében követik el a legégbekiáltóbb igazságtalanságokat!

Átérezték ennek a vádnak sokban igaz, maró valóságát azok is, kik a súlyos megpróbáltatások idejében a nemzetközi jog értékébe vetett hitüket

el nem veszítették. De ma már a szkeptikusokat is józanabb belátásra készíti az a meggondolás, hogy milyen lett volna a háború romboló géniuszának igazi pusztítása, ha útjában nem állottak volna akadályul a nemzetközi jog szabályai? Azokban pedig, kikben a nemzetközi jog szükségességében és fejlődésképességében való hit meg nem ingott, az a sejtelem dereng, hogy a nemzetközi jog jogi jellegét csak ezután fogja elnyerni, hogy valódi hivatását csak ezentúl fogja majd betölteni, hisz az államok nemzetközi egymásra utaltsága soha sem volt annyira nyilvánvaló, mint ma, a nemzetközi jogfosztás megpróbáltatásteljes napjaiban, az államközi élet szükségessége soha sem volt ennyire észlelhető, mint ma, a nemzetközi élet vérkeringési zavarainak minden államot egyaránt érintő súlyos krízisében.

Eme tapasztalat hatása alatt halljuk egyre hangosabban sürgetni a nyugat államaiban a nemzetközi jog intenzívebb művelését és tanítását. Nemcsak a győzők államaiban, de a legyőzöttekében is. Így különös figyelmet érdemel a szomorú sorsra jutott Németország akciója, mely régi mulasztásokat akar e téren helyrehozni és egy új jövőnek alapját lefektetni. Németország a nemzetközi jogi ismeretek terjesztése és a nemzetközi kapcsolatok ápolása terén a szellemi élet más terein lüktető óriási erő kifejtéséhez viszonyítva, a nyugoti államok versenyében messze elmaradt. A németeknek

keserűen kellett belátniok, hogy a katonai hatalomra támaszkodó állami építmény magában nem elég erős, ha hiányzik az államközi kötelékek létesítése és erősítése. És reánk nézve e téren a német példa kétszeresen is figyelemre méltó, kik nevelési rendszerünkben és állami berendezkedéseinkben oly előszeretettel követtük a nem mindig és mindenben helyes német szisztémát.

A nemzetközi jogi oktatás terén elmaradottságunkra jellemző, hogy a nemzetközi jog ma is ott kullog a jogfilozófia mellett, mint melléktárgy, melyet alig vesz a professzor, még kevésbé a hallgatóság komolyan. Hasonló volt a helyzet Németországban, azzal a különbséggel, hogy ott a büntetőjoggal társították.

Eme tarthatatlan állapot megváltoztatásáért indult meg az erős mozgalom mindjárt a háború befejezése után a Népszövetségi Német Liga részéről, mely a veszített háború sok tényezői között helyesen mutatott rá: a német nemzetközi jogi műveletlenségre. A liga *Liepmann* kielii professzort meg is bízta egy javaslat kidolgozásával, amelynek célja: „a porosz egyetemeken és más főiskolákon olyan intézményeknek a létesítése, melyek a nemzetközi jogismeretek erősebb terjesztését és a jogi megértést a német népben előmozdítani alkalmasok.”¹

¹ Liepmann: Die Pflege des Völkerrechts an den deutschen Universitäten. 1919.

Azok a jellemző megállapítások, melyeket Liepmann elénk tár, igen megfigyelendők, mert bennök sokban magunkra ismerhetünk. Így joggal rója meg, hogy az állami közigazgatás központjaiban nemzetközi jogi dolgokban a legnagyobb tudatlanság és közömbösség uralkodik. Felemlíti, hogy a birodalmi tengerészeti hivatal jogi osztályának egyik vezető állását olyan gyakorlati jogász töltötte be, ki eladdig csupán bűnügyekkel foglalkozott. Vagy a hágai békekonferenciák előkészítésénél a vezetést kizáróan magasrangú tisztekre bízta, kiknek nemzetközi jogi ügyekben semmi képzettségük nem volt s már ebből az okból sem lehettek hivatottak arra, hogy Németország nemzetközi jogi nézeteit megfelelő komolysággal és kellő súllyal képviseljék. Jellemző erre nézve egy, a Német Birodalmat a hágai konferencián képviselt admirálisnak a nyilatkozata, kinek vallomása szerint: a nemzetközi jogból mindössze Lisztnek és Oppenheimnek a tankönyveit ismerte, „de azért — írja Liepmann — képesítettnek tartották, hogy a Német Birodalmat a második hágai konferencián képviselje“. Ehhez még hozzájárult, hogy ezeknek a tiszteknek egész gondolkodásmódja a katonai hatalom túlbecsülése és az eszmék hatásának gyermekies és végzetes lebecsülése folytán a nemzetközi jogi alapelvek minden fejlesztésének és mélyítésének elleneszegült. „Ezzel meg is van fejtve Németországnak a konferenciákon játszott végzetes szerepe: elutasító magatartása a döntő-

bíróság intézményének továbbépítése és a fegyverkezés mérséklése iránt. Hasonló forrásból ered az a tehetetlenség, melyre a háború alatt a német külügyi hivatal ítélve volt minden kérdésben, melyet a vezető katonai hatalomnak kellett elintéznie, mint pl. a Belgium elleni semlegességsértés megítélésében. — Hogy ezek a jelenségek minket az egész világon diszkreditáltak, hogy ezeknek a mi összeomlásunkban nem kis szerepe volt, ma senki hozzáértő el nem vitathatja“.

Súlyos, de őszinte megállapítások. És a legközelebbi mult szomorú tapasztalatai után be kell ismernünk, hogy Liepmannak Németországra vonatkozó megállapításai nagyban és egészben ránk is találhatnak. A háborút megelőző nagy nemzetközi konferenciákon hiába keressük a monarchia diplomatáit, mint életre való ideák felvetőit vagy képviselőit, mint az államok közötti kooperációk előkészítőit, nemzetközi kulturkapcsolatok megteremtőit. Úgyhogy a háború előtti nemzetközi laza kapcsolatainknak szálaít az arra hivatottak helyett jórészt a tudomány, művészet és irodalom nap-számosai fonogatták, míg a háború s annak következményei ezeket durván szét nem szakították. Mulasztásainknak beismerése azonban már magában egy jobb jövő előkészítésének útmutatója.

Hazai viszonyaink a nemzetközi jogi oktatás terén a német állapotoknál egyáltalán nem különbek. Csak míg ott egy nagy stílusú egészséges moz-

galmat látunk kiindulni az arra hivatott tényezők részéről, addig nálunk a status ante bellum képe mutatkozik.

Pedig a nemzetközi jog problémái iránti érdeklődés fokozódásának már nálunk is mutatkoznak a jelei. Ilyen szerény jele a Diplomáciai Kézikönyvek jelen második kötetének a megjelenhetése is, mely szerves kiegészítő részként csatlakozik az első kötethez.

A súlyos nyomdatechnikai viszonyok sajnosan akadályozzák még mindig a szakírók gondolatainak bővebb kifejtésétől és így Új nemzetközi jogom bevezetőjében jelzett rendszeres Nemzetközi Közjogom kiadása helyett, annak megjelenéséig, jelenleg azokat a nélkülözhetetlen hiányokat igyekszem pótolni, melyek az első rész megjelenésekor uralkodó mainál még fokozottabb nyomdai nehézségekből származtak.

Így sajnosan kellett akkor lemondanom a nemzetközi jog alaptanainak részletezőbb kifejtéséről, a nemzetközi jog fejlődésének áttekintő bemutatásáról, amiként a tételes nemzetközi jog egyik önálló anyagának, nevezetesen a háború jogának a feldolgozásáról.

Jelen kötet ezen materiával foglalkozik, de ez alkalommal is csak kimért keretek között. Így nevezetesen ezúttal is le kellett mondanom a nemzetközi jog konstrukcionális alapvető kérdéseinek bő-

vebb kifejtéséről, úgyhogy e téren felfogásomnak csak rövid vázát nyújthatom.

A nemzetközi jogi műveltség terjesztésében és kimélyítésében keresi Németország azt az utat, mely jelenlegi nemzetközi elszigeteltségéből kivezetheti. Alig kereshetjük mi is másban. Ha az immár kifelé is önálló állami létre hivatott független magyar állam nemzetközi megerősödését és újraépítését szívünkön hordjuk, úgy azzal kell kezdenünk, hogy a nemzetközi jogot a jogi oktatás rendszerében elfoglalt alárendelt helyzetéből kiemeljük. A nemzetközi jog részére szervezett külön tanszékeken pedig előadó professzornak és ezt hallgató ifjúságnak közös munkájukban meg kell érezniök, hogy a tanár, amikor tudásának a legjavát nyújtja és a hallgató, mikor érdeklődésének teljes odaadásával a nemzetközi jogélet jelenségeit tanulmányozza: állam- és nemzetmentő munkára vállalkozik. Eme nagy cél némi szolgálatába ajánlom Új nemzetközi jogom második kötetét.

Budapest, 1924 Szent István hava.

I. RÉSZ.

Bevezetés a nemzetközi jog tudományába.

I. A nemzetközi jog fejlődése.

A nemzetközi jog fejlődése oly szorosan összefügg az államok diplomáciai történetével, hogy a nemzetközi jog tételes anyagának mikénti kialakulásáról csakis az államok közt lezajló politikai események alapos ismerete útján nyerhetünk tisztultabb képet. De e tárgy terjedelme és kimondottan történelmi jellege miatt nem illeszthető be a nemzetközi jog materiájába.¹ Éppen ezért mi e helyen, a diplomáciai történelmi események elhanyagolásával, csak a nemzetközi jogelvek kiképződési folyamatának legfőbb állomásait érintjük.

Az államok egymásközi viszonyait szabályozó nemzetközi jogelvek kialakulásának a tényezői: az

¹ Erre vonatkozóan I. Horváth Jenő: Diplomáciai történelem. 1921. I—II. k., a jogásznak is kitűnő szolgálatot tevő magyar nyelvű munkáját.

egymás mellett élő államok keletkezése s önállóságuk kölcsönös elismerése, a nemzetközi forgalom megindulása és ezzel közös szükségleteknek megjelenése s végül az államok békés érintkezését lehetővé tevő érzelmi alap megteremtődése egy hosszú fejlődés 'eredői. Mert a minden más állam létét tagadó világbirodalmi törekvések és minden más népet szükségképen ellenségnek tekintő politikai mentalitás, azután a primitív közlekedési viszonyok következtében közös szükségletek nélkül elszigetelt állami élet folytathatásának a lehetősége jó időre megakadályozzák a nemzetközi jog kibontakozását.

Az ó-kori népek felfogása szerint az idegen államok létjogosultsággal nem bírnak. Idegen (hospes) és ellenség (hostis) szinoním kifejezések. De másfelől a római világbirodalom, majd az azt követő egyházi világuralmi törekvések útját állották a független egyenjogú államok kifejlődésének. Míg ezért egyfelől a keresztény vallás erkölcsnemesítő hatása alatt a népeket annyira elszigetelő érzelmi válaszfaloknak kellett megdőlniök, addig másfelől a középkori világbirodalmi törekvéseknek kellett megbukniök s az egymástól független önálló létű államoknak kialakulniök. Csak e fejlődés megtörté-
tével beszélhetünk a nemzetközi jog fejlődésének megindulásáról, mely fejlődést azután gyors tempóban visz előre a vasút, a folyamgőzös, a távíró megjelenésével az államok közti forgalom megindulása,

A nemzetközi jogi irodalom első kísérletével már a postglossatorok munkáiban találkozunk.

Az egyházjogi írókat főleg a hadi jog problémái érdeklik. A tengeri kereskedelem egyre fokozódó kiterjedésével pedig a szokásjogi elveknek egész csoportja képződik, melyeknek különböző feljegyzései közül legnevezetesebb a *Consolato del mar* (a XIII. század végéről), mely a Földközi-tengeren kialakult szokásjogi szabályokat foglalja magában.

A XVI. század írói közül különösen az olasz *Gentilis* és a spanyol *Suarez* nevei emelkednek ki.

A nemzetközi jog tudományos művelésének első komoly magalapozásával azonban *Grotius Hugó* (Hygh de Groot 1583—1645): *De iure belli ac pacis libri tres* (1625) című munkájában találkozunk.

E munkája után szokásos Grotiust a nemzetközi jog „atyjának“ nevezni, mely szabalelvű fel-fogásával (a tengerek szabadságáról), az államok természetjogon alapuló egymás iránti kötelességeinek hirdetésével, a nemzetközi jogi kérdések filozófiai kimélyítésével: a nemzetközi jog tudományos művelésére döntő kihatású volt.

Grotius követői azután két különböző irányban művelték a nemzetközi jogot. Az egyik irány *természetjogi*, a másik *tételes jogi* alapon. Az előbbi irány képviselői közül: Hobbes, Pufendorf, Thomasius; az utóbbiból: Zouchäus, Bynkershoek, Moser,

Martens nevei emelkednek ki. A két irány között közvetít Wolff és tanítványa Vattel.

A nemzetközi jog fejlődésében, annak tudományos megmivélésére irányuló törekvések mellett, egy másik, fontos eseményként jelentkezik a harmincéves háború befejeztével az államok között létrejött első nemzetközi kongresszus, mely a *vesztfáli békekötéshez* (1648) vezetett. A vesztfáli béke döntő jelentőségű a nemzetközi jog fejlődésére, mert azon először vett részt majdnem valamennyi európai állam képviselője s így ezen nyert először elismerést az európai államok részéről az államok közötti szolidaritás gondolata.

A *hatalmi egyensúly elvében* pedig, mely szerint az államok úgy magukra, mint szövetségben jogosítva vannak vallásukra és kormányformájukra tekintet nélkül más állam fenyegető túlsúlya ellen védekezni, a keresztény államok egyenjogúságának elismerése jutott diadalra. Ezen időtől fogva találkozunk azután a diplomáciai érintkezés rendszeres szerveivel, állandó követségek rendszeres alkalmazásával. A vesztfáli békével zárul a nemzetközi jog fejlődésének első szaka.

A XVIII. század békekötései közül jelentőséghez jut a spanyol örökösödési háborút lezáró *utrechti béke* (1713), amelyben a már vesztfáli béke által felállított európai egyensúly elve, mint „*iustum potentiae acqulibrum*“ nyert ünnepélyes elismerést.

A tengeri hadijog fejlődésére fontos kihatású

II. Katalin orosz cárnőnek (1780) a „*fegyveres semlegességről*“ szóló nyilatkozata. E nyilatkozat értelmében: semleges államok úgy kikötőkbe kikötőkbe, mint a hadviselők tengerpartjain szabadon hajózhatnak. Semleges állampolgárok tulajdona semleges hajón hadi dugárú kivételével szabad. A hadi dugárú fogalma, a kén és salétrom kivételével, csak a közvetlenül hadi célokra szolgáló tárgyakra terjed ki. S végül a tengerzárnak, hogy a semlegeseket kötelezze, ténylegesnek kell lennie.

A nemzetközi jogot fejlődésében nagy lépéssel viszi előre azonban már a külpolitikailag is oly nevezetes *bécsi kongresszus* (1814—1815), mely nem merült ki pusztán a vizályban levő államok közti tényleges viszonyok rendezésében, hanem általános nemzetközi szabályozókat is létesített.

Így nevezetesen: szabályozta a nemzetközi vízihajózást, eltiltotta a rabszolgakereskedést és megállapította a diplomáciai képviselők rangfokozatát.

Ausztria, Porosz- és Oroszország között 1815-ben jött létre a *Szent Szövetség*, mely az európai béke érdekében a *beavatkozás* (intervenció) elvét inaurálja. A koalíció intervenció politikája az államok s ezzel a nemzetközi jog szabad fejlődésére csak gátló kihatású volt.¹ Ennek reakciójaként bocsátja ki James Monroe 1823-ban híres nyilatko-

¹ L. Irk: Új nemzetközi jog I. 98 s köv. 1.

zatát (Monroe-doktrina), mely szerint Amerika míg egyfelől kijelenti, hogy az Amerikában gyarmatokkal bíró európai államok ügyeibe nem fog beavatkozni, másfelől nem tűri, hogy azok Amerika ügyeibe avatkozzanak.

A nemzetközi jog fejlődésében egy további határállomás: a krími háborút befejező *párisi békeszerződés* (1856). A párisi béke különösen két irányban jut nagy jelentőséghez. Így azzal, hogy az európai nagyhatalmak Törökországot felveszik az európai államok nemzetközi kapcsolatába s ezzel a keresztény államok nemzetközi közössége kitérül. A párisi békének azonban nemzetközi jogilag legfontosabb eredménye a hatalmak által kibocsátott *tengerjogi deklaráció* volt, mely a nemzetközi tengerjognak következő fontos elveit mondja ki: *a)* a kalózkodás eltöröltetik mindenkorra; *b)* sémleges lobogó védi az ellenséges árút, kivéve a hadi dugárút; *c)* sémleges árú, hadi dugárú kivételével, ellenséges lobogó alatt sem kobozható el; *d)* a tengerzárnak effektívnek kell lennie.

Nemzetközi jogilag az 1859-iki osztrák-olasz háborút követően két konvenció emelkedik ki különös súlyával. Az egyik: a háborúban megsebesültek és betegek védelmére hozott *genfi konvenció* (1864); a másik: háborúban bizonyos robbanó lövegek használatát eltiltó *pétervári konvenció* (1868). (L. részletesebben a 80., illetve 86. lapon.)

Az európai hatalmaknak az 1870—71-iki francia német háborút követő aránylag békés külpolitikájá a nemzetközi jog fejlődésére jótékony hatású.

Így az 1885-iki berlini *Kongo-konferencia* az afrikai gyarmatosítás rendezése mellett fontos megállapodásokat hozott a rabszolgaság elnyomására. Gazdagodik a *Nemzetközi Uniók* köre újak keletkezésével, régiak hatáskörének kiterjedésével s gyarapodik az egyes államok között létesülő nevezetes megállapodások száma, mint amilyenek a pestis, a kolera és a rabszolgaság leküzdésére irányuló nemzetközi egyezmények. Ugyancsak tágul az európai jogközösség hüvelye Japánnak a Kínával folytatott háborút (1894) követő belépésével.

A nemzetközi jog továbbfejlesztését különösen két konferencia viszi előre: az *1899-iki első és az 1907-iki második hágai konferencia*.

Az orosz cár kezdeményezésére 1899-ben Hágában összeült békekonferencián, amelyen huszonhat állam képviseltette magát, három nagyhorderejű egyezményt hoztak. És például: 1. a nemzetközi viszályok békés elintézésére; 2. a szárazföldi háborúviselés szabályaira és 3. az 1864-iki genfi konvenciónak a tengeri háborúra kiterjedő alkalmazására.

Ezenkívül a résztvevő hatalmaknak a háborúban az ellenségeskedéseknek korlátozását tartalmazó három deklarációja és azon egyhangú ünnepélyes rezolúciója mellett, hogy: „a katonai kiadások korlátozása, melyek jelenleg az egész világot ter-

helik, az emberiség anyagi és erkölcsi javának a művelése érdekében felette kívánatos“, a nemzetközi jog továbbépítése szempontjából a jövő rendezés szempontjából még a következő hat kívánást szegezték le: 1. a genfi konvenció revíziója; 2. a semlegesek jogai és kötelességei; 3. új típusú és kaliberű ágyúk és töltelékek alkalmazására vonatkozó megegyezés; 4. a szárazföldi és tengeri haderőknek és a háborús budgetnek korlátozása; 5. a magántulajdon sérthetlensége a tengeri háborúban; 6. kikötőknek, városoknak és helységeknek a tengeri haderővel való lövetésének a szabályozása.

Az első hágai konferencia eredményeit továbbfejleszti az 1907-iki második békekonferencia, melyen immár negyvennégy állam vett részt és tizenhárom egyezményt létesített. Különösen a tengeri hadijog szabályozása szempontjából fontos egyezmények a következő kérdésekre vonatkoznak: 1. nemzetközi viszályok békés elintézése; 2. az ellenségeskedések megkezdése; 3. szerződésekből eredő tartozásoknál alkalmazható kényszer korlátozása; 4. a szárazföldi hadviselés szabályozása; 5. szárazföldi háborúban a semleges hatalmaknak és személyeknek jogai és kötelességei; 6. az ellenséges kereskedelmi hajókkal való eljárás az ellenségeskedések megkezdésekor; 7. kereskedelmi hajóknak hadihajókká való átalakítása; 8. tengeralatti úszóaknak alkalmazása; 9. tengeri haderők tüzelése háború-

ban; 10. a genfi egyezménynek alkalmazása tengeri háborúra; 11. tengeri háborúban a zsákmány-jog korlátozása; 12. egy nemzetközi zsákmányügyi bíróság felállítása; 13. a semlegesek jogai és kötelességei tengeri háborúban; 14. léghajókról lövedékek és bombák vetésének eltiltása.

Ezen egyezményeken kívül a konferencia továbbá elvben a kötelező választott bíróság mellett nyilatkozott és az első konferenciának a katonai terhek korlátozására vonatkozó határozatát megújította és négy kívánságot hangsúlyozott, még pedig: 1. a nemzetközi választott bíróság felállítását; 2. külföldiek katonai terheinek szabályozását; 3. a békés közlekedésnek háború esetére szóló biztosítását; 4. a tengeri hadijognak törvényes szabályozását.

A tengeri hadijog továbbépítésére 1908-ban az angol kormány meghívására Londonban tíz állam képviselője jön össze és sikerül a tengeri hadijog szabályait kodifikálni; anélkül azonban, hogy e nagyhorderejű alkotás Angliának elutasító magatartása következtében általános érvényre emelkedett volna.

A londoni tengeri hadijogi deklaráció kilenc fejezetben a következő kérdéseket szabályozza: 1. a tengerzár; 2. a hadi dugárú; 3. a semlegesellenes támogatás; 4. semleges hajók elpusztítása; 5. a lobogócsere; 6. az ellenséges tulajdon; 7. a kíséret; 8. az átkutatás megtagadása; 9. és végül a kártérítés-kérdését.

Ezekkel a főbb nemzetközi egyezményekkel, illetve deklarációkkal záródik a nemzetközi jog tételes joganyagának háborúelőtti fejlődése. Ha a fejlődés eme vázlatos képén végigtekintünk, láthatjuk, hogy az államok egymásközi viszonyaira vonatkozó jogelvek hosszú időn keresztül szokásjogi alakban élnek s csak az utolsó évszázad az, mely e fejlődés eredményeinek nagyobbik felét nemzetközi szerződésekbe is lefektette. A párisi tengerjogi nyilatkozat, a genfi konvenció, a két hágai konferencia egyezményei és a londoni tengerjogi deklaráció azonban, mint a legutolsó fejlődés főállomásai, olyan eredmények jelzői voltak, melyeknek alapján egyfelől a nemzetközi jog művelői tárgyilagossággal számíthattak a nemzetközi jog legközelebbi lendületes fejlődésére, másfelől pedig az emberi nem nyugodtabban nézhetett egy békésebb jövő felé. Úgy láttuk, mintha a nemzetközi gazdasági és kulturális élet szálai az utolsó félszázad alatt gazdagabban ágaztak volna szét és fonódtak volna egybe, mint bármikor s úgy éreztük, mintha a különböző nemzeteket egybekapcsoló érzelmek kimélyültek volna.

Eme tudományos várakozások és idealisztikus reménykedések üde hajtásait fagyasztotta le az 1914. év július hó végén kitört világháború.

II. A párisi békeszerződések.

A négy évig (1914—1918) tartó gigászi küzdelem utolsó évében az entente-hatalmak Wilson személyében ismételten olyan békeajánlatot tettek a volt központi hatalmaknak, melyek megfelelő alapját képezhették a tárgyalások felvételének és azok tisztességes betartásával a nemzetközi jog fejlődésének teljesen új korszaka vehette volna kezdetét.

Wilsonnak, az amerikai Egyesült Államok elnökének 1918 január 8-án az amerikai kongresszushoz intézett tizennégy pontban foglalt üzenetében u. i. a nemzetközi jog továbbfejlesztése szempontjából a következő elvi fontosságú követelésekkel találkozunk.

A titkos diplomácia és a nemzetközi szerződések titkosságának eltörlése. A tengerek szabadságának a biztosítása. A gazdasági korlátozások megszüntetésével minden nemzetnek a többivel egyenlő alapon nyugvó kereskedelmi érintkezése. Kölcsönös garanciák arra, hogy a fegyverkezés nem lépi túl az országok belső nyugalalmát biztosító mértéket. A gyarmatok ügyeinek az érdekelt lakosság érdekei szerinti szabályozása. „Ausztria és Magyarország népeinek, amelyeknek helyét a többi nemzetek között biztosítani kívánjuk, a legelső alkalommal lehetővé kell tenni *autonom* fejlődésüket“ (10. pont). A különböző balkán államok egymásközt való viszonyait barátságos úton nem-

zetise
laina
teren
kodn
tikai
garan
M
zett t
és ta
ségb
gyak
tékb
”
mon
a jog
pítva
támo
a fel
szöv
ság,
féle
ságo
szem
kell
foko
egye
zete

zetiségi hovatartozásuk *történelmileg megadott vonalainak* értelmében kell megállapítani. Meg kell teremteni a népek általános szövetségét. Gondoskodni kell arról, hogy a nagy és kis államok politikai függetlensége és területi integritása kölcsönös garanciák által biztosíttassék.

Majd a február 10-én a kongresszushoz intézett újabb üzenetében külön hangsúlyozza: „Népeket és tartományokat nem lehet az egyik államszövetségből egy másikba áttolni, mintha csupán tárgyakról vagy kövekről volna szó valamely játékban“.

„A nagy célok — mondja más helyen¹ — egy mondatban foglalhatók össze. Amit mi keresünk, a jog uralma a kormányzottak beleegyezésére alapítva és az emberi nem szervezett véleményével támogatva.“ Később pedig tüzetesen megjelöli azokat a feltételeket, melyek mellett a szabad nemzetek szövetsége létrejöhet. Ezek: 1. Pártatlan igazságosság, melyet szolgáltatni kell, nem tűr meg semmiféle különbséget azok között, kikkel szemben igazságosnak lenni kívánunk és azok között, akikkel szemben nem kívánunk lenni. Olyan igazságnak kell lennie, amely nem ismer kedvezményeket és fokozatokat, hanem csak a résztvevő népeknek egyenlő jogait. 2. Valamely nemzetnek vagy nemzetek valamely csoportjának különös, különálló

¹ 1918 július 4-én tartott ú. n. Mount-Vernon beszédéből.

érdeke nem lehet az egyezmény valamely részének alapja, ha valamennyinek közös érdekével össze nem fér. 3. A népszövetség közös családjában nem állhat fenn semmiféle kötelék, szövetség vagy különös szerszödés és egyezmény. 4. Tüzetesebben kifejezve, a szövetségen belül nem lehet semmiféle önző gazdasági kombináció és gazdasági bojkott vagy kizárás bárminő formában való alkalmazása, kivéve, amennyiben a világpiaconról való kizárás fegyelmi és ellenőrző eszközként, mint büntetőhatalom a népszövetség részére nem biztosíttatik. 5. Valamennyi nemzetközi egyezményt és szerződést, bármilyen természetű legyen is, teljes szövegében közölni kell a világ többi részével. A külön szövetségek, valamint gazdasági rivalitások és ellenségeskedések a modern világban bőséges forrásai voltak olyan terveknek és szenvedélyeknek, melyek háborút okoztak. Az olyan béke, mely ezeket határozott és kötelező kifejezésekkel ki nem zárná, éppannyira nem volna őszinte, mint amennyire bizonytalan béke lenne¹.

Tehát, a részleteket mellőzve, melyek voltak az ismételten leszögezett elvi jelentőségű békefeltételek?

1. A népek kölcsönös konszenzusán nyugvó megállapodás minden a háborút viselt nemzetek között felmerült kérdésben.

¹ Szeptember 27-én New-Yorkban tartott beszédéből.

2. A nemzetek önrendelkezési jogának biztosítása.

3. A történelmileg megvont határokon belől minden esetleges területváltásnál a plebiscitum érvényesítése.

4. A népek szövetségének olyatén kiépítése, hogy az valamennyi állam nemzetközi organizációja legyen egyenlő jogok és kötelességek alapján.

A párisi békeszerződéseket nem előzték meg új. n. előzetes (praeliminaris) szerződések. A Wilson-féle nyilatkozatokban precízírozott pontok voltak azok, melyek ezeket helyettesítették. Ezeknek alapján jelentették ki ugyanis a központi hatalmak békére való készségüket. De a fegyverletétel megtörténte után ezeknek az ünnepélyesen kinyilatkoztatott és egy félvilág által szentesített békepontoknak félretételével az entente-hatalmak minden tárgyalás kizárásával ultimátum alakjában tárták elő azokat az immár végleges, a győzelem eredményeit időtlen-időkre biztosítani hivatott feltételeket, melyek kikényszerített aláírásával egymásután jöttek létre azután: az 1919 június 28-iki versaillesi német; az 1919 szeptember 10-iki saint-germaini osztrák; az 1919 november 27-iki neuillyi bolgár; az 1920 augusztus 11-iki sèvres-i török (revideálva az 1923 július 24-iki lausannei békeszerződéssel) és az 1920 június 4-iki trianoni magyar békeszerződések.

Eme szerződések anyagának vizsgálatánál nemzetközi jogilag felmerülő fontos kérdés természete-

tesen aziránt érdeklődik, vajjon ezeknek vannak-e olyan határozmányai, melyek a nemzetközi jog továbbfejlődése szempontjából elvi jelentőségűek?

Részünkről: 1. a Nemzetek Szövetségére; 2. az Állandó Nemzetközi Bíróságra; 3. a nemzetközi munkaszervezetre és 4. a nemzeti kisebbségekre vonatkozó rendelkezésekben látunk olyanokat, melyek egy új fejlődésnek megindítói. Ezekkel a rendelkezésekkel közelebb a nemzetközi jog megfelelő helyein foglalkozunk.¹ És alább külön érintjük az új nemzetközi jog jelentőségének a kérdését.

1. A párisi békeszerződések érvényessége.

A párisi békeszerződések létrejövetelének sajátos körülményeit, azoknak különleges jogi strukturáját tekintve, felmerül a kérdés, vajjon nemzetközi jogi szempontból érvényes nemzetközi szerződések-e vagy sem?

Ha ezeknek a szerződéseknek szerkezetét figyelmesen megtekintjük, úgy kétféle megfigyelést tehetünk. Az egyik, amire az irodalomban Magyar

¹ A trianoni és az amerikai békeszerződések anyagának áttekintésére és a benne való eligazodásra igen jó vezérfonalat nyújt Faluhelyi Ferenc: Magyarország békeszerződései. Pécs, 1923. című tanulmánya.

A magyar békeszerződés létesülésére nézve l. különösen Horváth Jenő: A trianoni béke megalkotása 1915—1920. Budapest, 1924. c. érdekes tanulmányát.

hívta fel a figyelmet, az, hogy: „a békeszerződések nem egységes tartalmúak. Részben a két világorganizációra: a Nemzetek Szövetségre és a Munkára vonatkozólag tartalmaznak rendelkezéseket, részben alakjukra nézve közönséges szerződések. Ezek a különböző részek csak alakilag és csak külsőleg függenek össze egymással, anyagilag, lényegükre nézve egészen más megítélés alá esnek.“ Ami a párisi békeszerződésekben foglalt két világorganizáció keletkezésére vonatkozik, amint tudvalevő, ezek a versaillesi békeszerződéssel létesültek, amellyel a győztes hatalmak mind a két szervezetnek a tagjaivá váltak. Igaz ugyan, hogy a Nemzetek Szövetségének a létesítését az 1919. évi április 28-iki párisi konferencia határozza el, de az csak tervezete volt annak az organizációnak, amely azután a versaillesi békeszerződésben nyer megállapítást. Úgyhogy a versaillesi szerződés vonatkozó részeit, mint a győztes hatalmak kötötte *kollektív szerződést* kell tekintenünk. Éppen ezért helyesen állapítja meg Magyary, hogy a Nemzetek Szövetsége és a Munka szervezetei immár a versaillesi békeszerződéssel létesültek. Azzal, hogy a szervezeti szabályzatot a későbbi szerződések is felvették, még egyszer nem létesülhettek; ez keletkezésükre visszaható erőt nem gyakorolhat, miért is „jogászilag teljesen elhibázott volt a két világorganizációnak alapítását a versaillesi békeszerződéssel keresztülvinni; ennek a békeszerző-

désektől függetlenül kellett volna megtörténnie“. Így a békeszerződések megkötésével a legyőzött államok nem lettek a Nemzetek Szövetségének a tagjai, pusztán felvételüknek egyik lehetősége állott elő. Így jogászi szempontból a két világorganizációra vonatkozó rendelkezéseknek nincs semmiféle jogi hatálya, azokat kizárólag mint a győztes államoknak a világ népeihez intézett ünnepélyes nyilatkozatát tekinthetjük.¹

A másik megfigyelés, amelyet a párisi békeszerződéseknek, e két világorganizációtól különböző, közönséges szerződési materiájának jogi strukturájára nézve tehetünk, az, hogy ezek szerkezetileg két egymásnak ellenmondó részből állnak. Az egyik rész a győztes hatalmaknak a legyőzöttekhez intézett, ezek teljes kizárásával készült ultimátumjellegű megállapodása, a másik pedig ezen ultimátumnak kikényszerített aláírása.²

A nemzetközi szerződések jogi természetének a kérdése még ma is nagyon vitatott. Elvi fel fogásunkból eredően, amely szerint a nemzetközi jogban az állami jogtól külön jogrendszert tekin tünk, tételes nemzetközi jogilag nem tartjuk helyes-

¹ L. Dr. Géza v. Magyary: Zur Frage der Gültigkeit der Friedensverträge. Kelet Népe. XI. évf. 3. és 4. sz. éles judiciumú, meggyőző erejű tanulmányát. — Irk: A párisi békeszerződések érvénytelensége. Jogtudományi Közlöny 58. évf. 13. sz.

² Hasonlóan Horváth Jenő: i. m. 36. l.

nek az államon belül kötött szerződésekre érvényes jogelveknek amazokra teljes egészükben való alkalmazását.

Nippold, aki a nemzetközi szerződés kérdésének tisztázása körül úttörő munkásságot fejtett ki, odanyilatkozik, hogy a békeszerződéseknél, tekintettel azok sajátos természetére, figyelemmel kell lenni azon körülményre, vajjon a háború a győztes államok részéről pusztán az erőszak alkalmazása volt-e, vagy az önszegély egy megnyilvánulása? Mert míg az előbbi esetben, vagyis a jogtalan háború esetében a legyőzött államra rákényszerített békeszerződés érvénytelen, addig az utóbbi esetben nem feltétlenül az. E felfogáshoz csatlakozik kiváló magyar perjogásunk, Magyary Géza is, aki szerint, ha egy államot jogellenesen megtámadnak és a védelmi háborújában legyőzik, úgy a rákényszerített béke alakilag ugyan szerződés, de lényegében egyoldalú erőszak ténye s mint ilyen, jogilag érvénytelen. Annak megállapítása azonban, hogy mikor jogos vagy védelmi és mikor jogtalan vagy támadó valamely háború, felette nehéz kérdés. Ma azonban, mikor a világháború keletkezésének aktái mind nagyobb számmal kerülnek napfényre s amikor megcáfolhatatlanul áll a magyar állam intakt volta a háború felidézésében, kezd a világ ítélőszéke előtt is mindinkább kialakulni a jogerős ítélet, hogy a magyar állam háborúja a létért folytatott *védelmi háború* volt. Az pedig

senki előtt sem vitás, hogy a trianoni békeszerződés az erőszak ténye, „hogy az nem a tények és az érdekek kétoldalú megvitatásának s ebből folyó egyezménynek az eredménye, hanem egyoldalú idegen akaratnak reánk való erőszakolása“.¹ Úgyhogy minden politikumtól mentes, tisztán jogászai alapon állunk, amikor a párisi békeszerződésekben a győztes hatalmaknak minden jogi hatályt nélkülöző egyoldalú hatalmi ténykedéseit tekintjük.²

De ezt látszik igazolni a békeművek létrejötté óta eltelt alig pár év története is. A több állam között folyó ellenségeskedéseket lezáró békeszerződések rendszerint ugyanis olyan általános keretet nyújtanak, amelyet a volt ellenséges államok között létesülő külön-külön egyezmények töltenek ki az államközi érintkezés felvételére szükséges tartalommal. A párisi békeszerződések azonban az előbb érintett okok miatt nélkülözik e keret természetét. Ilyen külön békeegyezmények létesülése elmaradt s ezek helyett eddig két állam tett bátor külön lépést arra nézve, hogy ezen szerződések kusza hálózatából kikerülhessen. Nevezetesen Amerika akkor, amikor a legyőzöttekkel külön békét kötött azon elvi alapon, hogy a békeszerző-

¹ A trianoni béke törvénybeiktatását elhatározó és annak ratifikálásához hozzájáruló (1920. évi nov. 13-iki) nemzetgyűlési ünnepélyes nyilatkozatból.

² L. Magyary: i. tanulmányának elfogulatlan, jogászilag indokolt következtetését. Kelet Népe. XI. évf. 4. sz. 33. l.

déseknek területi megállapításait magára nézve kötelezőknek nem ismerte el és Törökország, mikor az 1920. évi sèvres-i erőszak művét megdöntvén, 1923-ban immár mint tárgyaló fél a volt ellenfeleivel Lausanne-ban új alapon jutott megegyezésre.

Csak a jog eszméjét tisztelő és becsülő békeszerződések képezhetik a népek megegyezésének biztos alapzatát. Az erőszak ténye magában hordja bukásának csiráját. A párisi „béke“-művekei ezért vagy a történeti erők fogják — igaz, talán újból milliók véráldozata árán — rombadönteni, vagy pedig a jog eszméjének érvényesülése fogja ezeket revízió alá véve, újjáalkotni.

III. A nemzetközi jogtan alapja.

A nemzetközi jog egy új tudományos rendszerének vázлата.

A nemzetközi jog tudományának a jogtudományok többi ágai mellett fejlődésében való visszamaradása és ebből folyó válságos helyzete talán sohasem mutatkozott élénkebb színekben, mint a világháború szomorú megpróbáltatása alatt és az emberi nem történetének e tragikus fázisát lezáró békeszerződések óta.

A háború nem pusztán a nemzetközi jog alapelveit és intézményeit támadta meg, hanem megtingatta ezeknek „tudományos“ alapjait is. A kimozdított pillérek alján a tudomány objektívnek hitt szilárd

alapzata helyett kajánul tekintett elő a szubjektív értékelés futóhomokja. És a békeszerződések életbe lépte óta a tudományosan meg nem alapozott és új alapzatát még meg nem talált nemzetközi jog a szélsőségek pólusai között leng ide s oda.

Ha a nemzetközi jog eme válságos helyzetének okai után kutatunk, úgy az okok között legelől a politikumot jelölhetjük meg. Míg a jogtudományok terén a tudományos kutatás elengedhetetlen alfabétája a jogi interpretáló és jogértékelő szempont elhatárolása, a nemzetközi jogban ezt az elhatárolást hiába keressük. Nemzetközi jog és nemzetközi politika e helytelen felfogás szerint kongruens fogalmak. S így történt meg, hogy a nemzetközi jog hosszú időn keresztül a mindenkori állami imperialista érdekeknek és törekvéseknek vált hűséges támasza és elméleti igazolója. Újabban pedig a pacifizmusban összefoglalható világnézeti irányynak kezd mindinkább szolgálatába szegődni.

A tudományos kutatásnak és ezen nyugvó objektív érvényű megállapításoknak pedig elengedhetetlen előfeltétele a tudománynak mindennemű függő helyzetből való felszabadulása. Amíg a nemzetközi jog is ezen szabadságát ki nem vívta, tudományos karaktere illuzórius marad.

A nemzetközi jog tudománya fejletlenségének egyik további tényezőjét a nemzetközi jog művelési módjában keressük.

Grotius Hugó a nemzetközi jog fundamentu-

mát lerakó munkájának a *De iure belli ac pacis*-ének bevezetésében írja, hogy „a jog felett való minden vitatkozás terméketlen, ha maga a jog nem létezik“.

A nemzetközi jog irodalma feltűnő gazdagságot mutat a részletkérdések vizsgálatában. De tisztába kell egyszer már azzal jönnünk, hogy a nemzetközi jog részletkérdéseinek kutatása is nagyrésztben mindaddig meddő marad, amíg a nemzetközi jog alapvető kérdéseinek nemzetközi „jogászi“ tisztázása végbe nem megy.

A nemzetközi jog művelése ma főleg két irányban merül ki. Az egyik, és ez az uralkodó irány, megelégszik az érvényben levő pozitív nemzetközi jog matériájának technikai feldolgozásával és rendezésével. Ha felütjük a legáltalánosabban ismert nemzetközi jogi kézikönyveket és beletekintünk az azokban foglalt uralkodó rendszerekbe, lényegtelen változásoktól eltekintve ugyanaz a szomorú kép tárul a szemlélő elé: a tudomány gyűjtőneve alá foglalt ismeretek halmaza, minden, a tudomány alapfeltételét képező *benső rendszertani egység* nélkül. A nemzetközi jog azért ma még, sajnos, nagyrésztben csak nemzetközi jogisme, s a nemzetközi jog művelője pedig, hogy egy régi megjelölést használjunk, nem jogtudós, hanem legjobban esetben csak *iuris peritus*.

A nemzetközi jog művelésének másik, ezzel szemben azonban csak szórványosan mutatkozó iránya

az előbbinek reakciója. Szabadulni igyekszik a pozitív joghoz tapadó jogtechnikai fullasztó légkörből s így magát a *meglévő* nemzetközi joganyagtól emancipálva a *leendő* nemzetközi jog ideáljának áll szolgálatában.

Nem kell hangsúlyoznunk, hogy egyik sem vezethet az élő nemzetközi jog tudományos megalapozásához, mert míg az első sohasem juthat el a pozitív jog anyagismeretén túlterjeszkedő tudományos megállapításokhoz, egy ezen anyag mikénti elhelyezésére szükséges tudományos rendszer kiépítéséhez, addig az utóbbi viszont magát a valóságos nemzetközi jogélet jelenségeitől függetlenül, olyan távoli perspektívákhoz vezet, ahonnan ezek legfeljebb csakis egy elképzelt fejlődés kísérleti anyagaként kezelhetők. Ez utóbbi termékenyítőleg hathat a nemzetközi jog tudományára, mint az államok közötti élet szociológiája, vagy mint a nemzetközi jog filozófiája; de ez nem a nemzetközi jog tudománya.

A nemzetközi jog tudományának előfeltétele: az államok egymásközti élete jogi jelenségeinek *jogász*i vizsgálata, a nemzetközi viszonyok alapvető kérdéseinek jogász*i* módszertani kutatása, és feladata, ezeknek alapján a pozitív nemzetközi jog anyagának tudományos rendszertani elhelyezése.

Éppen ezért a nemzetközi jognak fel kell szabadulnia politikai függő helyzetéből, ki kell emelkednie a szűk jogtechnikai békaperspektívából,

de le is kell szállnia módszertani kutatással a valóságos nemzetközi élet jelenségeihez.

A nemzetközi jog tudományának megalapozására irányuló kísérletek közül Kelsennek nagyszabású munkája: *Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts*. 1920., az egyetlen, mely különös figyelmet érdemel.¹ Csak míg Kelsen igen helyesen állapítja meg, hogy a nemzetközi jog konstrukciója szempontjából a nemzetközi jogi irodalomban a nemzetközi jog „jogi jellegének” kutatása túlságosan is előtérbe került, addig ő sem veszi észre a nemzetközi jogi irodalom egyik nagy mulasztását.

A nemzetközi jog tudományos megalapozásának ugyanis két elengedhetetlen előfeltétele van. Az egyik az állami és államközi jog viszonyának a megállapítása.² A másik az állami és nemzetközi jogi értékelés összehasonlítása.

1. Az állami és államközi jog viszonya.

A nemzetközi jog konstrukcionális alapvető kérdésének előfeltevése elsősorban is annak a tisztázása,

¹ Nem soroljuk ide Verdross-nak: *Die Einheit des rechtlichen Weltbildes auf Grundlage der Völkerrechtsverfassung*. 1923. c. egyébként új utakon haladó munkáját, mert ez végső sorban saját jogfilozófiai hitvallásának a nemzetközi jog materiáján való bemutatása. L. hozzá Moór Gyula igen értékes kritikai fejtegetéseit. *Magyar Jogi Szemle* V. évf. IV—V. sz. 166 s köv. 1.

² Míg ezen kérdés kutatásának a fontosságát Kelsen igen jól meglátja, addig a másokra már nincs figyelemmel.

hogy milyen viszony van azon két jogrendszer között, melyek közül az egyik az államon belől érvényesül, mikor alattvalóinak és szerveinek egymáshoz való viszonyát szabályozza, a másik pedig az államok között, mikor azok egymásközi viszonyait rendezi; vagyis milyen a viszony, e két jogrendszer forrását tekintve, a nemzeti és nemzetközi jog között?

Az irodalomban kérdésünkre vonatkozóan igen megoszlanak a felfogások, de mégis két főirány áll egymással szemben.

Az egyik irány az állami és államközi jogban két egymástól független jogrendszert tekint. Ez a nemzetközi jog konstrukciójának a dualista iránya. A másik a nemzeti és nemzetközi jogban két egymástól függő, egymásnak alárendelt jogrendszert. Ez a monista irányzat. Ezen utóbbi főirányon belől azonban ismét különbséget kell tennünk aszerint, amint az írók egyik tekintélyes csoportja az állami, másik csoportja pedig a nemzetközi jog felsőbbségét hirdeti.

Sorainkban kizárólag az egyes irányok tipikus képviselőire hivatkozunk.

Így a dualista felfogás legalaposabb kifejtője *Triepel* az állami és államközi jog viszonyának eldöntését azon forrásokra vezeti vissza, amelyekből a két jogrendszer ered s ezen források vizsgálatánál arra az eredményre jut, hogy azok egymástól különbözők. Állami és állam-

közi jog: „a jogtételek két komplexuma, minde-
 nik egy másik forrásból ered, mint amelyből a
 másik.“¹

De kérdés: melyik az a forrás, amelyre a nem-
 zetközi jog visszavezetendő.

Triepel szerint: amint az állami jognak kút-
 fője az állami akarat, akként a nemzetközi jognak
 az államok *közös* akarata. Közelebről: „Részem-
 ről a nemzetközi jog kötelező erejét egyrészt abban
 látom megalapozva, hogy a közös akaratban, amely-
 nek tartalma az államnak, mint magatartásának
 normája jelentkezik más államokkal szemben, magá-
 val szemben nem mint feltétlenül idegen, hanem
 egyúttal, mint saját akarata mutatkozik, úgy-
 hogy semmi reá nem nehezedik, amit maga
 nem vállal. Nem egyedül saját akarata, de még-
 sem pusztán idegen akarat.“² Tehát: „Nur zu
 einer Willenseinheit durch Willenseinigung zu-
 sammengeflossener *Gemeinwille* mehrerer oder
 vieler Staaten kann die Quelle von Völkerrecht
 sein.“³

Ugyanezen az alapon, részben más indokolás-
 sal találjuk meg *Heilborn* dualista konstrukcióját,
 ki szerint: két egymástól független, egymásnak
 „formailag alá nem rendelt“ jogrendszerrel van

¹ Triepel: *Völkerrecht und Landesrecht*. 1899. 156. 1.

² Triepel: i. m. 82.

³ i. m. 32.

dolgunk,¹ amelyek Verdross régebbi felfogása szerint: „doppelte Sollebene“-hez tartoznak.²

Az előbb érintett irány, amely az állami és államközi jogot két egymástól független forrásra vezeti vissza, az ezen jogrendszerekben levő jogi normákat nem tudja közös nevezőre hozni és így tudományos rendszerben elhelyezni. Éppen ezért a nemzetközi jog dualista konstrukciós irányával szemben mindinkább a jog egységes fogalmát hirdető monista irányzat került előtérbe.

A nemzetközi jog konstrukciójának monista irányzatában az írók egyik része a nemzetközi jogot az állam akaratára vezeti vissza s ezen az alapon a nemzetközi jogot a nemzeti jog alá rendeltnek tekinti.

Így *Jellinek* államtana szerint: „A nemzetközi jogi normák nem egy, az állam felett levő magasabb hatalom termékei, amelyeket mintegy reánkényszerítettek, hanem alakilag ugyanabból a forrásból erednek, mint minden objektív jog: a jogalkotó hatalom akaratából“. A nemzetközi jog ezért nem más, mint „külső“ állami jog. Hasonlóan ezen irány másik tipikus képviselője *Zorn*, ki szerint: „a nemzetközi jog jogilag csak akkor jog,

¹ Heilborn: Grundbegriffe des Völkerrechts 1912. 89. l.

² Verdross: Zur Konstruktion des Völkerrechts. Zeitschrift für Völkerrecht. VIII. 335. l. Jelenleg a nemzetközi jog primatusa mellett, i. m. 98 s köv. l.

ha és amennyiben az állami jog“. Közelebbről: „A nemzetközi jog normái annyiban jogi normák, amennyiben a nemzeti jog részei, létesüljenek akár egyezmények alapján, akár államszerződésekkel, akár az egyes államoknak közös jogi meggyőződésén nyugvó hasonló irányú törvényhozása útján“.¹

Ugyaníly indokolással fejti meg *Nippold* a nemzetközi jog jogi jellegét és állapítja meg a két jogrendszernek egymásközi viszonyát. „Minden jognak eredete az állami akaratban rejlik, miért is a nemzetközi jognak is az állam akaratára kell visszavezetődnie, ha arra tart igényt, hogy a szónak jogászra egyedül irányadó értelmében jog legyen. Az állam a nemzetközi jogot ugyanazon a módon létesíti tehát, mint minden jogot: egy akaratához fordul egy normával és ezt az akaratot ezen normához köti.“²

A nemzetközi jog konstrukciója fenti irányának, mely az állami jog felsőbbségéből kiindulólág az államközi jogot az állami akaratra vezeti vissza, amely tehát a nemzetközi viszonyok szuverén szabályozóiul magukat az államokat tekinti, megsebezhető oldala abban rejlik, hogy egy objektív nem-

¹ A. Zorn: Grundzüge des Völkerrechts. 193. 6. 1. L. még Rivier: Lehrbuch des Völkerrechts. 1899. „Külső államjog“ terminológiáját.

² Nippold: Der Völkerrechtliche Vertrag, seine Stellung im Rechtssystem und seine Bedeutung für das internationale Recht. 1894. 18 s köv. 1.

zetközi jog és ezen nyugvó nemzetközi jogrend kialakulását teszi lehetetlenné.

A jogrend előfeltétele u. i. az objektív jog által való megkötöttség. Az a felfogás pedig, mely a nemzetközi jog rendszerének normáiban az államok akaratmegjelenéseit szemléli: csak egy minden állam akaratelhatározásától függő szubjektív nemzetközi jogot eredményez, aminek azután szükségképi következménye az államok közti viszonynak objektív jogot nélkülöző rendezetlensége, nemzetközi anarchiája.

A nemzetközi jog konstrukciójának másik monista iránya a nemzetközi jog primatusából indul ki, s így eszerint az állami jogrendszer van az államközinek alárendelve.

Kaltenborn a nemzetközi jogot, mint az államok felett álló magasabb, objektív érvényű jogrendet tekinti. Szerinte az állam egy népnek legmagasabb jogi közösségbe való egyesülése és szerződése „azon népnek legmagasabb jogintézménye“. „De az állam a jognak nem a legmagasabb és abszolút jogintézménye. Vagyis van a jognak még egy magasabb rendje, azaz egy magasabb emberi közület, mint az állam, egy általános emberi jogi közület, melyben a jog nemzetközi rendje érvényesül.“¹

Újabban különösen hevesen *Nelson* polemikus élű tanulmányában szállott sikra a nemzetközi jog

¹ Kaltenborn : Kritik des Völkerrechts. 1847. 259. l.

elsőbbsege mellett, amelyben a vezető nemzetközi jogi rendszerek nem egy helyen túlzó kritikájával igyekezik kimutatni a nemzetközi jog államjogból való leszámaztatásának lehetetlenségét. Így a Jellinek-féle államelmélet bírálatánál odanyilatkozik, hogy a szuverénitásnak az állam lényeges alkat-elemeként való megállapítása lehetetlenné teszi a nemzetközi jog megkonstruálását, mert az egyik államnak a szuverénitása közvetlenül a másikat kizárja. „Ha az egyik a másikkal szemben semmi korlátot nem akar elismerni (pl. annak önállóságát nem akarja respektálni), úgy ennek azzal szemben sincsenek semmi jogai, mert ezek az elsőt köteleznék, tehát önkényére béklyókat raknának.”¹ Az állami egyenlőjogúság elve pedig egyenesen ellentmond a szuverénitás dogmájának. „Ha u. i. létezik egy jog az államok közti egyenlőségre, úgy ez a jog ezzel az államok önkénye alól van kivonva; ez tehát korlátozza annak szuverénitását és ezzel azt általában megszünteti.”

Jellinek szerint az állami és államközi jog viszonyából folyik, hogyha a nemzetközi jog az állam létérdekével konfliktusba kerül, úgy a nemzetközi jogszabály meghátrál, minthogy: „a nemzetközi jog van az államokért, de nem az államok vannak a nemzetközi jogért.”² Nelson szerint Jellinek ezen

¹ Nelson: Die Rechtswissenschaft ohne Recht. 1917. 60. l.

² Jellinek: Allgemeine Staatslehre. 1905. 366. l.

tétele önmagának mond ellen, mert: „Ha maga a jog képezi az állam célját, úgy az államm cél nem kerülhet konfliktusba a joggal. Mert az, hogy a jog miatt a jog megsértessék, vagy megsérthető legyen, önmagának mond ellen. Valami egészen más azonban az államoknak joga, mint érdeke. De ha nincs jog valamilyen jogtétel megsértésére, úgy nem lehet olyan érdek, ha az még olyan erős vagy szent is, mely a nemzetközi jog megsértését igazolhatná.“¹ Így jut Nelson azon következtetésre, hogy az állami szuverénitás doktrínája s ennek alapján az állami jog felsőbbbsége a nemzetközi jog tudományos felépítését lehetetleníti. A nemzetközi jog tudományos konstrukciója csakis az államok feletti jogrend felvételével lehetséges.

A nemzetközi jog principatusának teóriája új elmélyítést nyer *Kelsen* rendszerében, aki az őt jellemző éles logikával igyekszik az állami és államközi jogot a jog egységes rendszerébe beleállítani, mert: „a *jurisprudentia* abban a mértékben lesz tudomány, amennyiben ismeretköre egysége kívánalmának megfelel, amennyiben sikerül minden jogot, mint egységes rendszert áttekinteni.“²

Kelsen szerint a nemzetközi jogban uralkodó az a felfogás, amely szerint a nemzetközi jog-

¹ Nelson: i. m. 65. 1.

² *Kelsen*: Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts. 1920. 152. 1.

közösség az egyenlőjogú államok közössége, hogy tehát az államok, dacára tényleges nagyságuknak, népességi sűrűségüknek és hatalmi eszközeinek, kölcsönösen korlátozott hatalmi körrel egyenlők s egy magasabb közösségbe tartoznak, olyan újabb kultúrképzet, amely egy jogászai hipotézis segítségével keletkezhetett. Ezen hipotézis szerint pedig: „— az államoknak tekintett közületek felett egy jogrend létezik, amely az egyes államoknak érvényesülési területét kölcsönösen korlátozza — egy jogrend, mely ezen közületeknek kölcsönös magatartását mindenikre egyenlő normákkal rendezi — amely, mint univerzális rend a kölcsönös jogi személyekként perszonifikálódó egyes állami jogrendeket izoláltságukból kiemeli, hogy azokat egy egészbe, egy „közösség“-be egybefűzze.“¹ De ez csak a nemzetközi jog elsőbbségének elismerésével, vagyis akként lehetséges, ha az egyes állami jogrendek, mint egy azokat körülfogó egyetemleges jogrend részei értékeltetnek.

„Ha a nemzetközi jog egyáltalán jog, az érvényes normák egy rendszere akar lenni, akkor érvényességének abban az értelemben kell objektívnek lennie, hogy a kötelezett alanyok akaratától független.“² Ez pedig csakis a nemzetközi jog felsőbb-sége mellett lehetséges. Az állami jogrend feletti

¹ Kelsen : i. m. 205. l.

² Kelsen : i. m. 207. l.

nemzetközi jogrend ideája Kelsen szerint szükségképpen a *civitas maxima*, a világállam ideáljához vezet.

Amiként az állami jog principatusának teóriája, amint láthattuk, nem juthat el a nemzetközi jogrend megkonstruálásához, akként a nemzetközi jog felsőbbségének a hipotézise nem lehet el a szervezett nemzetközi hatalom, vagyis az államfeletti állam koncepciója nélkül. Hogy melyik „állapot” a kívánatosabb: az állami teljes függetlenség államközi anarchiában, vagy nemzetközi jogrend világállamban, ennek megállapítása politikai hitvallás vagy világnézet eredője.

De mikor mi a *ma* érvényben levő nemzetközi normáknak tudományos analitikája alapján igyekszünk a két jogrendszer viszonyát megállapítani, ki kell zárunk bármely forrásból eredő mindenfajta nem jogászai értékelést. Sajnos, ezen tisztult szempontot nélkülözi a kérdésünkre vonatkozó irodalom.

Majd az állami öncélúság dogmája, illetve az ahhoz tapadó politikum, mely az állami imperializmusban jut kifejezésre, teszi lehetetlenné a tisztánlátást, majd pedig a világállam s az ahhoz kapcsolódó világnézet, melyet összefoglalóan a pacifizmusban jelölhetünk meg.

Ha az érvényben levő nemzetközi jog tudományos konstrukciója a mi célkitűzésünk, úgy a *ma* érvényes nemzetközi normák jogászai kritikájával

adhatunk választ a feltett kérdésre. S így ezen alapon kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy az államok közötti nemzetközi élet mai fokán: a nemzetközi jog normái vegyes természetűek, van bennök állami akaratmegnyilvánulás, de van bennök egy ma még formailag ki nem alakult, de a valóságban érvényesülő nemzetközi akarat is.¹ *Állami és államközi jog ezért két külön jogrendszer.*

2. Az állami és államközi jogértékelés.

A nemzetközi jog tudományos rendszerének felépítése szempontjából a másik lényeges kérdésfeltevés akként szól: vajjon ugyanazon mérőeszközt alkalmazhatjuk-e a nemzetközi élet jelenségeire, melyet alkalmazunk az államon belől?

Az állami és államközi jogértékelés összehasonlítására kísérleti példaként a *jogrend* fogalmát érintjük.

Jogrend alatt legtágabb értelemben az államok alattvalói és szervei egymásközi viszonyainak a tárgyilagos jogrendezte állapotát értjük. A jogrend fogalma tehát adódik a jog fogalmával, illetve forrását tekintve azzal a legfelsőbb hataloméval, melytől ez utóbbi ered. „Mindazok a korok — írja Somló —, melyekben ez a bizonyos fajtájú leg-

¹ A szervezetlen nemzetközi hatalom fogalmát l. szerző: Új nemzetközi jog. 1923. 14. s. köv. 1.

magasabb hatalom az emberek meghatározott köreire nézve létre nem jön, jognélküliek.“¹ Az az állapot, amelyben élnek, jogrenden kívüli. Mihelyt az emberek társas közületében ez a legfőbb hatalom kialakul, mely a maga akaratát érvényre tudja juttatni, előttünk van a tárgyilagos joggal szabályozottság, az embereknek jogrendben való együttes élete. Legfőbb szervezett hatalom, jog és jogrend, mint a legfőbb hatalom jogrendezte állapot, tehát egymástól feltételezett fogalmak. *Ma* ezt az államon belül találjuk meg.

Az államok egymásközti nemzetközi élete a világháború előtt nélkülözött minden szervezetséget. Az a közösség, melyben egymással éltek, nem volt más, mint az államok önkéntes, szabad társulása. Innen az elnevezés: „népek családja“ (famille de nations) keresztény kultúr- vagy jogközösség, régebben „európai koncert“, találóbb megjelölés hiányában. Minden állam a maga szuverénitásának féltékeny megóvásával egymás mellett élt, nem ismerve el egy olyan szervezett nemzetközi hatalmat, melynek a közület tagjai alája lennének rendelve. Vagyis az államok kapcsolata: nemzetközi asszociáció és nem organizáció volt. Az állam kialakulásának szociológiai genetikáját tartva szem előtt, hasonló rendezetlen társas viszony áll előttünk, mely az államközület létesü-

¹ Felix Somló: Juristische Grundlehre. 1917. 99. 1.

lése előtt az egyesekből alakuló kisebb-nagyobb társas csoportokat egymással összefűzte.

Amiként az állam kialakulása előtt az egyesek között a társadalmi békés együttélés a mindenkori erőviszonyoktól függött, akként az államok közötti nemzetközi béke is csak addig állott fenn, amíg ezen szervezetlen nemzetközi közösség tagjainak érdekei egymással szembe nem kerültek. A nemzetközi konfliktusok a nemzetközi jogközület felbomlását, a nemzetközi jogközösségnek szuverén államok szerinti atomizálását, a népek családjának a feloszlását vonták maguk után.

Nyilvánvaló tehát, hogy a nemzetközi jog, mint az államok egymásközi viszonyainak rendezésére vonatkozó szabályok gyűjtőfogalma, egészen más értékelő szempont alá esik, mint a nemzeti vagy állami jog. Vagyis míg az államban jog és jogrend egymást feltételező fogalmak, addig államközi viszonylatokban nem.

Éppen ezért a nemzetközi jogirodalomban (abban a jogirodalomban is, mely a nemzetközi normák jogi jellegét hirdeti) refrénszerűen találkozunk azon megállapítással, hogy az államok közötti viszony „anarchisztikus” természetű. Nem veszik észre, vagy nem akarják észrevenni, hogy nemzetközi jog és nemzetközi anarchia: *contradictio in adiecto*. De ezen ellenmondás logikus folyamánya annak az elemi fogatkozásnak, amely az államok közötti viszonyok értékelésénél az állami

jogértékelő principiumot alkalmazza. Szükségképeni velejárója azon elvi fontosságú kérdésfeltevés kikerülésének, mely az állami és államközi jog viszonya után érdeklődik.

Amint fentebb láttuk, az állami és államközi jog két külön jogrendszer. Amiből szükségképen következik, hogy a nemzetközi jogban az állami jogtól külön értékelő szempont alkalmazására vagyunk jogosítva és kötelezve.

A jogrend fogalmára alkalmazva, mikor az államok közötti viszonylatokban jogrendről beszélünk, ezalatt nem az állami jogrendnek nemzetközi viszonylatokban érvényesülő mását kell tekintenünk, hanem az államoknak szervezetlen közösségében jelentkező társas rendjét. Csak így oldódik fel a nemzetközi jog és nemzetközi anarchia állami jogértékelésből eredő antitézise: a nemzetközi normák és nemzetközi társas rend szintézisében.

Amiként a jogrend fogalmánál, akként viendő keresztül következetesen az államközi jogértékelés az államközi élet összes jelenségeinél.

A nemzetközi jogban az államtól helyesen külön jogrendszert tekintve, és így amabban külön jogértékelést alkalmazva, az érvényben levő pozitív államközi jogi materiának a következő vázlatos rendszerét adhatjuk.

I.

Általános rész.

ELSŐ FEJEZET.

1. Az érvényben levő nemzetközi normák eredete.
Az állami és államközi jog viszonya.
2. A szervezetlen nemzetközi hatalom.
3. A részben szervezett nemzetközi hatalom.
(Nemzetek Szövetsége.)
4. A nemzetközi normák jellege.

MÁSODIK FEJEZET.

1. A nemzetközi normák alanyai.
2. Az állam fogalma a nemzetközi viszonylatokban.
3. Az úgynevezett alapjogok jogi természete.
4. A szuverénitás fogalma.
5. A szuverénitás korlátai. (Félszuverénitás, állandó semlegesség, nemzetközi gyámság, nemzeti kisebbségek védelme.)
6. Az államterület fogalma nemzetközi viszonylatokban.

HARMADIK FEJEZET.

1. A nemzetközi társas-rend.
2. A nemzetközi társas-rend biztosításának szervei. (Az államok képviselői, a nemzetközi forgalom szervei.)
3. Nemzetközi bíróságok.

II.

Különös rész.

1. A nemzetközi szerződések jogi természete.
2. Nemzetközi kötelmek keletkezése nemzetközi deliktumból.
3. A nemzetközi szerződések nemei :
 - A) Politikai szerződések.
 - B) Szociális szerződések.

III.

A nemzetközi társas-rend veszélyeztetése és felbomlása.

ELSŐ FEJEZET.

A nemzetközi viszályok elintézésének békés eszközei.

MÁSODIK FEJEZET.

A nemzetközi anarchia enyhítésének szabályozott módjai. (A háború úgynevezett nemzetközi joga.)

IV.

A nemzetközi jog tudományának irányai.

1. A nemzetközi jog és nemzetközi politika.
2. A nemzetközi jogi interpretáló és jogértékelő szempont elhatárolása.
3. Az állami imperialista irányú nemzetközi jog.
4. A pacifista irányú nemzetközi jog.
5. A tudományos nemzetközi jog.

II. RÉSZ.

A háború nemzetközi joga.

ELSŐ FEJEZET.

A nemzetközi viszályban levő államok jogviszonyai.

I. A háború fogalma és fejlődése.

Az államközi élet fejletlenségének mai fokán a tételes nemzetközi jog külön szabályokat tartalmaz arra az esetre, ha az államok között felmerült viszályok békés elintézésének nemzetközi jogilag biztosított összes eszközei kimerültek, vagyis a vitás kérdés eldöntését — az eddigi régi nemzetközi jogi eljárással szemben, igaz szűkebb keretek között, de végső sorban mégis — a fegyverek erejére bízza.

„A jog eszméjével kiegyenlíthetetlen ellenmondásban van: a háború jogilag szabályozottságáról, a háború nemzetközi jogáról beszélni.“¹

¹ Irk: Az új nemzetközi jog. 1923. I. 9. 1.

A háború jogának nemzetközi jogrendszeri elhelyezkedése még ma is a legnagyobb visszásságokra mutat.¹ Ez pedig a nemzetközi jog interpretáló és jogértékelő szempont el nem határolásából ered. Nem lehet itt sem eléggé hangsúlyoznunk, hogy teljesen más a nemzetközi jogélet jelenségeinek szociológiai vizsgálata és egy ezen alapuló nemzetközi jogpolitika irányvonalainak a megjelölése, mint a tételes nemzetközi jog norma-

¹ L. az erre vonatkozó irodalomból a háború, mint jogi institúció mellett különösen Bornhak és Kelsen felfogását. Bornhak szerint „A háború bizonyos értelemben per a nemzetközi jogközösség tagjai között, amelyben az állam a maga jogának állítására az egész hatalmát érvényesíti, amiként hogy minden jog hatalmi megnyilvánulás. És a háború eredménye szolgáltatja a jogi döntést“. *Der Wandel des Völkerrechts*. 1916. Ugyancsak Kelsen a háborúban jogintézményt, az állami végrehajtás funkcióját tekinti. *Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts*. 1920. 264. l. Míg a háború jogintézményü jellegével szemben l. főleg Nippold és Huber állásfoglalását. Nippold szerint: „Sohasem szabad szem elől téveszteni, hogy a háborúnál nem valami jogi institúcióval, hanem ellenkezőleg az önségely egy tényével van dolgunk, ami a jog szempontjából a maga egészében meg sem érthető és ezért az egész a jogrenden kívül fekszik“. *Die Gestaltung des Völkerrechts nach dem Weltkrieg*. 1917. 119. l. Huber-ként az a felfogás, mely a háborúban jogintézményt tekint: „— ist eine auf antikerömische und mittelalterliche Auffassungen zurückgehende Verirrung des Völkerrechts.“ *Der Wert des Völkerrechts*. 36. l.

tív jellegű kutatása.¹ Amíg az államközi organizáció teljes kiépülése végbe nem megy és így a nemzetközi jog igazi jogi jellegét el nem nyeri, addig az államok közötti nemzetközi viszályok elintézési végső eszközének, a háborúnak minél tüzetesebb jogi szabályozására szükség lesz, addig a háború joga az élő nemzetközi jog integráns része marad.

De a háborúnak, mint az államok közötti akut jellegű anarchisztikus állapotnak visszaszorulása, az államközi élet fejlődésének szükségképeni következménye. Amiként az államon belől a központi hatalom fokozatos megerősödésével karöltve haladt az önsegély elsorvadása, akként fog a háború, „a nemzetközi önsegély“ az államközi organizáció megizmosodásával lassanként visszavonulni.

A nemzetközi jogpolitikának ideális célkitűzése a jog fogalmával adódik. Ez pedig nem lehet más, mint a nemzetközi anarchiának megszüntetésével: a nemzetközi jog uralomra juttatása, a háború illegizálása. „A nemzetközi jog minden további előhaladásának iránya és végső célja — írja Nippold — magától értetődően csakis minden körülmények között a jogállapot fenntartása, tehát az önsegélynek, a háborúnak idővel teljes kiküszöbölése lehet.

¹ L. e két szempont figyelmen kívül hagyására Faluhelyi Ferenc: A nemzetközi jog alaptételei. 1923. Előszavában tett kritikai megjegyzését. Ugyancsak: Az új nemzetközi jog. Jogállam. 1923. 3—4. f.

Mert végső sorban a nemzetközi jog sem törekszik másra, mint az államok és népek életében a jog feltétlen uralmára és ha ezt a célt el akarja érni, úgy a jog ellentétjével, az önségéllyel, a háborúval szemben fel kell vennie a küzdelmet és idővel annak teljes megszüntetésére kell törekednie.¹ A nemzetközi jogpolitika iránya tehát, jellegét megjelölve, nem lehet más, mint a nemzetközi imperialistával szembehelyezkedő pacifista.

A régi nemzetközi jog gyengeségének egyik legfőbb tényezőjét fentebb éppen abban jelöltük meg, hogy a nemzetközi jogtudomány a mindenkori állami imperialista célkitűző politikának volt elméleti igazolója és támogatója. De ez szükségképeni következménye is volt az állami szuverénitástról uralkodó elméletnek, amely szerint minden szuverén államnak egyik legfőbb felségjoga: éppen a hadüzenés joga, a jus belli volt, amely külön alapjogban, jog az önfenntartásra nyert elismerést. Ezen alapjog szerint u. i. minden államnak jogában állott a léte ellen irányuló mindennemű támadást visszaverni, megtorolni, illetve ilyen támadásokat fegyverrel megelőzni. Ebből folyóan határait megerősíthette, tetszésétől függő szárazföldi, tengeri és légi haderőt szervezhetett.

Az állam eme képességének, mely mint érintetlen felségjog nyert általános elismerést s vele

¹ Nippold: i. m. 100. 1.

a háború nemzetközi legalizálást, minden korlátozását az állam öncélúságának védelmezői a legérellyesebben visszautasítják. Így amint Bornhak, ezen iránynak egyik klasszikus képviselője kifejti, az államoknak a hadviselés felségjogától való megfosztása egyenlő volna a szuverén állami lény és egy magasabb állami fejlődés lehetőségének mesterséges megszüntetésével. „Az emberi nem az ideális javakban szegényebbé válnék, hogyha a háború lehetősége eltűnnék és nem maradna más hátra, mint csupán a gazdasági fejlődésnek élni. A népek harcának helyébe az államok között, mint az emberi társasélet legfőbb organizációi között, a társadalmi osztályok küzdelme lépne, minden idealizmus vesztére, az enyéért és a tiédért.”¹ Vagy amint ezen iránynak másik jeles képviselője Heilborn írja, a háborúk: „nem pusztán természetesen és szükségesegek, hanem gyakran hasznosak és üdvösök, miként a létérti küzdelem az egyesre, akként a népekre és államokra nézve a magasabb fejlődés nélkülözhetetlen emeltyűi. Mert végeredményében a háború kimenetele felett nem a véletlen, sem pedig a külső képességek és felkészültségek döntenek, hanem egy népnek egész testi és szellemi, gazdasági és különösen erkölcsi arányosságát.”²

¹ Bornhak: i. m. 1. l.

² Heilborn: Grundbegriffe des Völkerrechts. 1912. 12. l.

A világháború sorsdöntő csapásai alatt ezen felfogás lényeges változáson ment keresztül.¹ Az emberi nemet ért katasztrófa, mely milliók életét, testi épségét és egészségét kívánta áldozatul, mely virágzó országrészeket tarolt le, tett lakatlan pusztasággá és sok millió embert juttatott egy újfajta rabszolgaság bilincseibe, amely az erkölcsi rend megbillentésével, pótolhatatlan értékek elpusztításával az egész nyugati kultúrát hozta válságos helyzetbe, úgy hisszük, a háború rajongóinak számát, kik abban az emberi nem egy „ideális javát“, a magasabb fejlődés egyik „nélkülözhetetlen emeltyűjét“ tekintették, nagyon megapasztotta.

A háború természetrajza a XVIII. század óta, az addigi zsoldos hadseregek helyébe lépő általános védkötelezettség meghonosításával, sokban átalakul. De még gyökeresebb átalakuláson ment keresztül a világháború alatt.

A régi nemzetközi hadi jog egyik általánosan elismert alaptétele volt, hogy az ellenségeskedéseknek az államok fegyveres erőire kell korlátozódniok. A világháború azonban a nemzetközi jog eme principiumának áttöréséhez vezetett akkor, amikor a népfölkelői korhatárok magas kitolásával és a polgári kötelezettség meghonosításával népeségük olyan széles köreit vonták bele a háborúban

¹ Irk : i. m. 81 s köv. l.

való részben közvetlen, részben közvetett részvé-
 telbe, hogy lassanként a kezdetben fegyveres erők
 között megindult háború — a népek háborúja lett.
 Ezzel természetszerűen a háború hadi célja is meg-
 változott. A háború körének úgy extenzív mint
 intenzív félelmetes megnövekedésével, mikor a fegy-
 veres haderő a maga erkölcsi és gazdasági erejét
 a front mögötti lakosság erkölcsi és gazdasági
 erőforrásából meríti, a háború közvetett célja: az
 ellenséges állam erkölcsi és gazdasági ellentálló
 erejének a megtörése lett. És ennek a célnak minél
 tökéletesebb megvalósítása felé a hadviselő felek
 a világháború folyamán következetesen haladtak
 előre. A gazdasági tényezőknek közvetett erkölcsi
 kihatása következtében pedig az ellenfelek főtörek-
 vése fokozatosan az ellenség gazdasági üté-
 rének a megbénítására irányult. Így öltött lassanként a
 világháború gazdasági jelleget és nyert pusztító
 hatásaiban egyre nagyobb mérvet. A népfelkelő
 korhatárok kitolása, a front megettől polgári lakos-
 ságnak hadimunkára alkalmazása, a háború gazda-
 sági jellegöltése, új harci eszközök megjelenése,
 a semlegesek jogainak korlátozása: az elmúlt háború
 szomorú eredményei és minden elkövetkezendőnek
 előrevetített rémes árnyai. Úgy, hogy szükség-
 képen, a tények higgadt reális mérlegelésével a
 legkomolyabban mered az emberi nem elé a lét
 vagy nemlét kérdése: vajjon lehetséges-e az álla-
 moknak továbbfolytatniok eddigi fegyverkező hábo-

rús politikájukat anélkül, hogy egy újabb kitörő nemzetközi konfliktus a teljes kipusztulás veszedelmét ne jelentené az európai népcsaládokra és azok fejlett kultúrájára?

A párisi békeszerződések, eltekintve a Nemzetek Szövetségének egyességhelményében foglalt pár elvi fontosságú rendelkezésétől, a hadijognak a világháború tapasztalatait értékesítő szabályozásával nem foglalkoznak.

A hadijog új szabályozására vonatkozóan már a világháború alatt két irány mutatkozott. Az egyik a háború tényleges változásainak utólagos nemzetközi egyezményi jóváhagyását ajánlotta, a másik a világháború kinövéseinek, a hágai konferencia vonatkozó rendelkezéseinek továbbfejlesztésével, a kiirtását követelte.

Így ma a nemzetközi rendezésre váró nyitott hadijogi kérdések egész csoportja kísért, amelyből a legégetőbbek: a lefegyverkezés kérdésének nemzetközi szabályozása, a katonai jellegű háborúnak gazdasági jellegű háborúvá való átalakulásával a hadviselő felek közötti ellenségeskedéseknek a polgári lakosságra való kiterjedése, a semlegesség jogviszonyainak új rendezése, a hadieszközök humanizálása különösen a repülőgép és tengeralattjáró kapcsán.

II. A háborúviselés joga az új nemzetközi jog szerint.

A Nemzetek Szövetségének alkotmányja az államok hadviselési felségjogára vonatkozóan olyan lényeges elvi jelentőségű rendelkezéseket tartalmaz, amelyek az állami szuverén jogkör eleddig ismeretlen korlátozásával a háború nemzetközi jogfejlődésének teljesen új irányát szabják meg.

A Nemzetek Szövetsége, mint „a nemzetközi béke és biztonság megvalósítását” célzó szervezet, a háborút vagy háborúval fenyegetést a Szövetség közös ügyének tekinti s ezért kimondja, hogy kötelessége annak elhárítására minden hathatósan mutakozó intézkedést megtenni. Ilyen esetben a főtitkár a Szövetség bármely tagjának kérelmére haladéktalanul összehívja a Tanácsot (11. cikk). Az egyességokmány 12. cikkének 1. bekezdése szerint pedig: „A Szövetség összes tagjai megállapodnak abban, hogy a közöttük esetleg felmerülő vitás kérdéseket, amelyek szakadáshoz vezethetnek, vagy választott bíróság, vagy a Tanács vizsgálata alá bocsátják. Megegyeznek továbbá abban, hogy semmi esetben nem kezdenek háborút előbb, mint három hónappal a bíróság ítélete vagy a Tanács jelentése után“.

Az egyességokmány vonatkozó rendelkezései szerint minden szakadásra vezethető államközi viszály a választott bíróság vagy a Tanács elé van utalva.

Ha az egyességokmány 12. cikkének fenti rendelkezését a 13. cikk utolsó bekezdésében foglalt azon intézkedésével vetjük egybe, mely szerint: „A Szövetség tagjai kötelezik magukat, hogy híven végrehajtják a hozott ítéletet s nem indítanak háborút a Szövetség olyan tagja ellen, mely az ítéletnek aláveti magát. Abban az esetben, ha az ítéletet nem hajtják végre, a Tanács az ítélet érvényesítésére megfelelő intézkedéseket indítványoz“ (13. cikk, 4. bek.) — akkor nyilvánvaló, mert a vonatkozó rendelkezésekből kiviláglik, hogy *a bíróság ítélete kötelező*; a választott bírósági ítélet után semmi szín alatt, tehát három hónap elteltével sem viselhető háború anélkül, hogy a 16. cikkben körülírt együttes szankciót nem provokálná. Mert nem tételezhető fel, hogy a nemzetek együttműködésének a nemzetközi béke és biztonság megvalósítására létesült organizációnak egyik főszerve a vitában álló feleknek peres ügyében a fegyveres elintézését indítványozná.

Vizsgáljuk most azokat a vitás ügyeket, melyek a Tanács elé kerülnek.

Itt két eset lehetséges: 1. A vitás kérdésben a Tanács határozatát a tagok egyhangúlag fogadták el (nem számítva vitában álló felek képviselőinek szavazatát). 2. A Tanács határozata szótöbbséggel lett elfogadva.

Az első esetben a Szövetség tagjai kötelezik magukat, hogy egyik olyan fél ellen sem

viselnek háborút, mely a jelentésben ajánlott megoldást elfogadja. A második esetben a vonatkozó rendelkezés következőképen szól: „— Szövetség tagjai fenntartják maguknak azt a jogot, hogy akképen cselekedjenek, mint azt a jog és igazság érdekében szükségesnek látják“ (15. cikk, 7. bek.). Bár az egyhangúlag elfogadott tanácsjelentésre vonatkozó rendelkezés nem eléggé tiszta, alig lehet vitatott, hogy az ilyen tanácsjelentés kötelező erejű és az annak ellenére a döntést háború után kereső fél ipso facto a Nemzetek Szövetsége ellen vétőnek tekintendő, amelyre a 16. cikk szankciói nyernek alkalmazást.

A neme egyhangú tanácsjelentésre vonatkozó rendelkezés már nem hagy semmi kétséget sem az iránt, hogy a jog és igazság érdekében szükséges szabad cselekvés nem lehet más, mint a népszövetségileg biztosított nyitott út az ultima ratiohoz, a háborúhoz.

Az egyességokmány, mint minden rendelkezésben, úgy a nemzetközi szankciók alkalmazása terén is súlyosabb terheket ró a nemtagokra, mint a tagokra. Így a 17. cikkében mindjárt kijelenti, hogy ilyen államokra: „12—15. cikkek rendelkezései irányadók, azokkal a változtatásokkal, amelyeket a Tanács szükségesnek tart“. Az egész népszövetségi alkotmány tendenciózus felépítését tartva szem előtt, kétségtelen, hogy ezek a változtatások a nemtagokkal szemben csak megszorítóak lehetnek. Ilyen

gondolatban felmerülhetõ változtatás pl., hogy nem-tagokra nézve a nem egyhangú tanácsjelentésnek is olyan joghatálya van, mint a tagokra nézve az egyhangúnak. És valóban, ha a 17. cikk vonatkozó rendelkezéseit figyelmesen vizsgáljuk, arra a következtetésre kell jutnunk, hogyha a Szövetség kötelekén kívül levõ állam egyszer felszólítást nyer, hogy a tagokra nézve megállapított kötelezettségeknek magát alávesse, háborút semmi szín alatt anélkül nem indíthat, hogy olyannak ne tekintessék, mintha háborús cselekményt követett volna el a Szövetség valamennyi tagja ellen. Mert: 1. ha felszólított állam vitás eset elintézésénél a reája rótt kötelezettségek elvállalását visszautasítja s a Szövetség valamelyik tagja ellen háborút indít, vele szemben a 16. cikkben körülírt kollektív szankció nyer alkalmazást; 2. ha pedig a felszólítás dacára mindkét fél a reájuk rótt kötelezettségek elfogadása elõl vonakodik: „a Tanács minden olyan intézkedést és indítványt megtehet, mely az ellenségeskedések megelőzésére és a vita megoldására alkalmas“ (17. cikk, 2. bek.).

Az egyességokmány elõbb ismertetett rendelkezéseibõl nyilvánvalóan látható, hogy a régi nemzetközi jog egyik alapjogának tartalmi átalakulásával, az államok egyik eddigi legfontosabb szuverén elhatározási és cselekvési képessége, a hadüzenés felségjoga *de jure internationale* többé nem létezik. Mert még a legszûkebb körre korlátozott háború-

viselés joga, a „jogos“, az „igazságos“ hadviselés is nem az államok szuverén akarat elhatározásának eredője, hanem a Nemzetek Szövetségének a nemzetközi konfliktus felülbírálata alapján keletkezett akaratelhatározásából folyó következmény, vagyis a szuverén államok egyik eddig nélkülözhetetlennek tekintett attribútuma átment a nemzetközi hatalom birtokosára, a Nemzetek Szövetségre, mely ezen hatalmánál fogva rendelkezik ezentúl de jure a nemzetközi kényszerszabályok, tehát a nemzetközi fegyveres erők alkalmazása felett.

Ennek szükségképeni következménye, hogy ma már hiányzik elvileg a szuverén államok eddigi hadügyi budgetjoga is, mert az csak a belső rend fenntartására szükséges keretek között mozoghat. De eme korlátozás ma még egyoldalúlag pusztán a volt központi hatalmakat terheli, mikor kötelezően elő van írva a hadsereg katonai erőinek létszáma, mikor meg van állapítva a hadkiegészítés, a katonai kiképzés, a fegyverzet, lőszer és hadianyag mennyisége stb. Úgyhogy míg a győztes hatalmak ma is állig felfegyverezettek, addig a legyőzöttek részére még a belső rend fenntartására is alig elégséges haderő engedélyeztetett.¹

¹ A lefegyverzés kérdésére I. Berzeviczy Albertnek az interparlamentáris konferencia, illetve a népszövetségi ligák uniójának főtanácsülésein abban az irányban kifejtett nagyszabású munkásságát, hogy: „A Nemzetek Szövetsége, alkotmánylevelének 8. paragrafusa értelmében, minél előbb tel-

Így a magyar államot illetően, a trianoni békeszerződés (V. rész 102—143. cikkeiben) a következő rendelkezéseket tartalmazza.

Az általános hadkötelezettség megszüntetésével és annak helyébe a toborzórendszer meghonosításával (103. cikk), a békeszerződés kimondja, hogy a magyar hadsereg katonai erőinek összessége nem haladhatja meg a 35,000 főt, beleértve a tiszteket és a pótkeretek csapatait is. A magyar hadsereget pedig kizárólag a rendnek Magyarország területén való fenntartására és határrendőrszolgálatra szabad alkalmazni (104. cikk). Szigorúan megvan állapítva a fegyverzet, lőszer és hadianyag engedélyezett legnagyobb mennyisége és korlátok közé szorítva ezeknek gyártása és behozatala (113—114. cikk és csatolt V. táblázat). Az összes osztrák-magyar hadihajókat, tengeralattjárókat, a dunai flotillához tartozó monitorokat, torpedóhajót felfegyverzett vízi járművet ki kellett szolgáltatni a szövetséges és társult főhatalmaknak. Folyamrendőri célra mindössze három felderítő naszád tartható. Magyarország haderejének katonai vagy hadihajózási repülőszolgálatára nem lehet, kormányozható léghajót megtartania nem volt szabad (128. cikk). A békeszerződés életbelépése után

jesitse abbeli hivatását, hogy a fegyverkezés általános és arányos csökkenéseit szabályozza, mégpedig minden államra egyazon elvnek egyenlő alkalmazása alapján“. (Berzeviczy-féle expozéból, a N. L. M. 1922. évi budapesti üléséről.)

Magyarország saját költségén az összes katonai és haditengerészeti léghajózási anyagot kiszolgáltatni volt köteles és az életbelépést követő hat hónapon belül tilos volt légi járművek, légi járó-műrészek, légi járóműmotorok és légi járóműmotor-részek gyártása, behozatala és kivitele (131—132. cikk). A lefegyverzésre vonatkozó összes rendelkezések végrehajtása a Szövetségi Ellenőrző Bizottságok (133—139. cikk) hatáskörébe utaltatott.

III. A háború alanyai és felosztása.

A háború az államok közt jogilag szabályozott fegyveres mérkőzés lévén, ennél fogva annak alanyai csakis szuverén államok lehetnek. Nem viselhetnek tehát háborút: 1. Magánszemélyek, testületek, társulatok. Azon állampolgár, ki idegen állam ellen, mint magán egyén fog fegyvert, nem a nemzetközi jog, hanem a büntetőjog hatáskörébe esik. 2. Az államok egyes területrészei (pl. gyarmatok), kivéve, ha azzal fel vannak ruházva. 3. Felkelő csapatok, lázadó pártok; de amennyiben a felkelők az államterület egy részét tényleg birtokukba kerítették s kollektív akaratuk kifejezésére hivatott kormányuk van s így a többi hatalmakkal összeköttetést tartanak fenn, ezeket a háború viselésére jogosított félnek szokás tekinteni (így ismerték el pl. Garibaldi csapatait, az Amerikai Egyesült Államok déli államait hadviselő feleknek. De az államterület részének birtokbavétele nélkül is a

világháborúban hadviselő felekként látjuk elismerni az egyes hatalmi csoportok részéről a lengyel, a cseh legionáriusokat). 4. Félszuverén államok elvileg szintén nem lehetnek a háború alanyai; kivéve, ha a védő állammal kötött szerződés, illetőleg a szokásjog adott esetben másképp nem intézkedik (így pl. Egyiptom Afrikában ismételtén viselt önállóan háborút). 5. Nem viselhetnek végül háborút a tartósan semlegesített államok, kivéve, ha önvédelemből kell fegyvert ragadniok.

Régebben szokásos volt a háború különféle nemei között megkülönböztetést tenni. De ezek az osztályozások, megfelelő objektív kritériumú megkülönböztetési szempont hiányában, értéküket veszítették.

Még ma is hiányzik a szigorú elhatárolás a *védő* és *támadó* háború fogalmi körei között. Pedig ez a megkülönböztetés igen gyakran jut ma is szóhoz nemzetközi szerződések, szövetségek kötésénél, nemzetközi szerződések jogi mérlegelésénél, a „jogos“ és „jogtalan“ háborúviselés kérdésének eldöntése szempontjából (l. a sokat hánytorgatott kérdést: ki volt a *támadó* s így ki viseli annak felidézéséért a felelősséget?) Úgyhogy nemzetközi jogilag ma csakis a *szárazföldi és tengeri* háború közötti megkülönböztetés értékesíthető.

IV. A nemzetközi viszályok elintézésének kényszereszközei.

Nemzetközi viszályok esetén, ha a nemzetközi jogilag biztosított összes békés eszközök immár kimerültek, az államok részéről, mielőtt a legvégső eszközhöz, a háborúhoz, mint ultima ratióhoz folyamodnának, a következő eszközök vehetők még igénybe:

1. A *megtorlás* (retorzió). Ezalatt valamely állam méltánytalan eljárásának méltánytalansággal való viszonzását értjük. Tehát nem jogsérelem, hanem méltánytalanság (*jus iniquum s nem injustitia*) esetén van helye. Minthogy a nemzetközi jog a megtorlás eszközeit és előfeltételeit tüzetesen nem állapítja meg, ezért mindenkor az illető állam belátásától függ, hogy mikor és hogyan alkalmazza azt. Ennek alkalmazása azonban újabban kezd egyre jobban visszaszorulni. Ma leginkább vámháború esetén fordul elő. Így az egyes államok vámtarifájuk megállapításánál tételesjogilag intézkednek, hogy méltánytalan eljárás esetén a maximális vámtételeken felül külön retorziós váموkat szedhessenek a viszályba került államoktól. A megtorlás ma még ezenkívül leginkább idegen állampiroknak a börzeforgalomból való kizárásánál és az útlevélkényszer megszorításánál fordul elő.

2. *Represszáliák* alatt jogsértésnek jogsértéssel való viszonzását értjük.

Alkalmazásának előfeltétele tehát immár valamely jogsérelemnek a fennforgása; célja pedig valamely kár okozásával az illető államot az okozott jogtalanság megszüntetésére, illetve kártérítésre reákönyyszeríteni. Represszáliákat csak az államhatalom gyakorolhat a jogsértő állam vagy annak alattvalói ellen. Ilyen könyyszereszközök: idegen államterület megszállása (így Krétának 1897-ben és Kína egy részének — 1900-ban — megszállása a nagyhatalmak által), a kereskedelmi, postai és távirati forgalom megszakítása, az idegen állam alattvalói vagyonának zár alá vétele, az idegen alattvalók elfogatása vagy kiutasítása, a kereskedelmi hajók zár alá vétele (embargo), a szerződések teljesítésének felmondása vagy megtagadása stb. A represszáliák alkalmazása is újabban a nemzetközi jogban mindinkább visszafejlődőben van.

3. A *békés tengerzár* alatt valamely állam kikötőinek a sértett állam hajói részéről történő elzárását értjük azon célból, hogy azt az ejtett sérelmek orvoslására bírja. A tengerzárnak, e kifejezett hadi rendszabálynak, a nemzetközi viszályok kiegyenlítésére alkalmazhatósága a nemzetközi jogi irodalomban erősen vitatott. Tekintettel, hogy legtöbbször semleges államok érdekeit is igen érzékenyen sérti, továbbá, hogy igen könnyen válik éppen a háború előidézőjévé (így legutóbb Venezuela blokád alá helyezése 1902-ben) s mert a kis

államok függetlenségét veszélyezteti, alig indokolt. Egyébként a békés blokád alkalmazásával a múlt század eleje óta (legelőször Norvégia zár alá helyezésével Anglia és Svédország részéről 1814-ben) elég gyakran találkozunk.

V. Hadijog.

A nemzetközi jog atyja, Hugo Grotius mutatott először arra rá, hogy a háború nem lehet a teljes jogkivüliség állapota, melyben a nyers erőszak jut uralomra, hanem államok közötti olyan tényleges állapot, melyre nézve az emberiség és célszerűség elvei az irányadók.

A történelmi múlt folyamán a szokásoknak és szabályoknak egész raja alakult ki, melyhez a hadat viselő felek alkalmazkodtak, de ezek a szükségletek a kívánt mértékben korántsem elégitették ki. Így a hadijog egységes kodifikálása iránti törekvések (e mozgalomból különösen Bluntschli, Pasquale Fiore és Dudley-Field nevei emelkednek ki) az összes kultúrállamokban erős visszhangra találnak.

A XIX. század közepe óta három olyan szerződés jött létre, mely a háborús jog részbeni kodifikálását célozza.

Nevezetesen: a 1856. évi párisi tengerjogi deklaráció a kalózkodás eltiltásáról, a semleges és ellenséges lobogó használatáról, a blokád effektív voltáról. Az 1864. évi genfi konvenció, a beteg és

sebesült katonák védelméről. És az 1868. *évi pétervári konvenció*, a robbanóanyagok használatáról.

Ezek azonban csak a legégetőbb szükségletek kielégítésére voltak hivatva, miért a mozgalom tovább tart és egyre nő a harcjug egységes kodifikálása iránt. Így a német-francia háború befejezése után 1874-ben Brüsszelben a hadijog kodifikálására nemzetközi konferencia ül össze, de az ott létrejött ú. n. „brüsszeli deklaráció“, Anglia ellenmondása következtében, nem nyert elismerést. A hadat viselő államok ezért az egységes hadi törvénykönyv hiányát több esetben akként igyekeztek pótolni, hogy a háború megindításakor ünnepélyes nyilatkozatban kölcsönösen kötelezték magukat bizonyos jogelvek betartására (ilyen deklarációt írtak alá az 1863-iki északamerikai polgárháború alkalmával az amerikai államok, az 1877-iki orosz-török háborúban Oroszország).

A hadijog kodifikálására irányuló törekvések fejlődése végül új fázishoz jut az 1899-iki hágai konferencia eredményeként létrejött konvencióval (*Convention concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre*), mely a szárazföldi háborút leglényegesebb pontjaiban kötelezően szabályozza. Ezt továbbfejlesztik, egyes intézkedéseiben kiegészítik, a második, 1907. évi, hágai konferencián alkotott egyezmények.

VI. A háború kezdete.

A nemzetközi jogban sokáig vita tárgya volt, hogy a háború megindításához szükséges-e a formális hadüzenet, vagy sem?

A történelem éppoly gazdagon nyújt példát a hadüzenetmelletti, mint a hadüzenetnélküli háborúkra.

Tekintettel azonban azon körülményre, hogy a háború nemcsak a hadviselő felekre, de legtöbbször a semleges államokra nézve is különös, a rendestől eltérő állapotot teremt, melyhez fontos jogok és kötelezettségek fűződnek, szükségessé vált a hadüzenet nemzetközi szabályozása.

Az 1907. évi harmadik egyezmény kimondotta, hogy az ellenségeskedések előzetes, kétséget kizáró üzenet nélkül nem kezdhetők meg. Ez pedig vagy indokolt formális hadüzenet, vagy feltételes hadüzenethez kötött ultimátum alakjában történhetik. Továbbá a semlegesekre nézve kimondották, hogy a hadiállapot velük haladéktalanul közöltessék s rájuk nézve az csak az értesítés megérkezése után bír hatállyal. Mindamellett az értesítés elmaradására nem hivatkozhatnak, ha kétségtelenül bizonyos, hogy a hadiállapotról tudomásuk volt.

VII. A hadiállapot hatásai.

Ahadüzenet megtörténtével vagy ennek hiányában a tényleges ellenségeskedések megkezdésével előálló hadiállapotnak úgy nemzetközi, mint alkotmányjogi szempontból fontos kihatásai vannak.

Így mindenekelőtt megszűnik az illető államok között a *diplomáciai összeköttetés*, miért a hadviselő államok visszahívják az ellenséges állam területén levő követeiket s rendszerint konzuli képviselőiket is, az ellenséges állam képviselőinek pedig megküldik útleveleiket. Állampolgáraik érdekeinek védelmével valamely barátságos viszonyban élő állam diplomáciai képviselőjét bízzák meg.

Ami a hadiállapotnak a *nemzetközi szerződésekre* való hatását illeti, azoknak egy részét a hadiállapot természetesen azonnal megszünteti, így nevezetesen azokat, melyek a hadiállapot miatt ipso facto nem teljesíthetők (pl. bizonyos kereskedelmi, hajózási és konzuli szerződések), vagy azok a politikai jellegű szerződések, melyek a hadiállapotba került államok nemzetközi közeledését célozták stb. Viszont vannak azonban olyan szerződések, melyek éppen a hadiállapottal lépnek életbe (pl. a genfi, pétervári, a két hágai konvenció, vagy a szövetségi, hadisegélyt biztosító szerződések stb.). Vitatottabb azon kérdés, hogy a hadiállapot a polgári szerződések hatályát érinti-e? A világháború e kérdést az angol eljárás hatása alatt akként döntötte el, hogy azok a háború tartamára megszűnnek.

Az *ellenséges állam alattvalóinak* jogviszonyait illetően, azoknak tartózkodása meghatározott területre korlátozható (internálás), az államterületre való lépése megtiltható, az államterületről kiutasíthatók (így Franciaország 1870-ben mintegy

100,000 német állampolgárt utasított ki, a legutolsó háborúban, így az 1877. évi orosz-török, az 1897. évi török-görög, az 1898-iki spanyol-amerikai, az 1904. évi orosz-japán s a világháborúban a kiutasítás a háborút viselő államok részéről általában nem nyert alkalmazást).

A *magántulajdon* sérthetetlenségét a nemzetközi jog is biztosítja, miért idegen állampolgárok magánvagyonának elkobzása nincs megengedve. Épp így nem megengedett az állam kikötőiben vagy parti vizein veszteglő ellenséges hajók zár alá vétele (embargo). Ezek részére rendszerint bizonyos határidőt (indult) tűznek ki, hogy az ellenséges vizeket elhagyhassák. Ellenséges és semleges hajóknak az állam kikötőiben bizonyos időn belől való visszatartása a hadititok megóvása céljából (*arrêt de prince*) megengedett.

A hadiállapotnak ezen nemzetközi jogi hatásain kívül még igen fontos államjogi következményei is vannak. Ezeket minden állam a maga közjogában állapítja meg. Ilyen jogi következmények: az ellenséges területen tartózkodó állampolgárok visszahívása, a hadijog, illetőleg az azt helyettesítő kivételes intézkedéseket, kiviteli tilalmakat stb tartalmazó törvények, rendeletek életbeléptetése. De a hadiállapotnak nem pusztán a hadviselő felekre, hanem a háborúban részt nem vevő semleges államokra nézve is igen fontos jogi kihatásai vannak (l. erről: A semleges államok jogviszonyait).

VIII. A háború befejezése.

A háború befejezésének rendes módja: az ellenségeskedéseknek *békekötés* útján történő megszüntetése.

A háború azonban ezenkívül még más két módon is nyerhet befejezést. Vagy úgy, hogy a háborút viselő egyik fél a másiknak területét teljesen meghódítja és bekebelezi (debelláció), mivel a meghódított állam nemzetközi jogalanyiséga megszűnik (ez ma már ritkán fordul elő, példa rá az újabb történelemből: Szicilia bekebelezése Szardínia részéről 1859-ben, vagy Hannover, Kurhessen, Nassau és Frankfurt bekebelezése Poroszország által 1866-ban). Vagy befejezést nyerhet a háború akként, hogy a hadat viselők az ellenségeskedéseket egyszerűen beszüntetik (így szűnt meg az 1702-iki spanyol-francia, az 1716. évi svéd-lengyel s az 1801-iki orosz-perzsa háború), mely esetben a *status post bellum*, az *uti possidetis* az irányadó.

A *békeszerződés* a hadat viselő feleknek az ellenségeskedések megszüntetésére vonatkozó közös akarat megállapodása. Jogi természetére nézve nemzetközi szerződés s így arra a nemzetközi szerződésekre vonatkozó általános szabályok lennének irányadók. A nemzetközi szerződések állami egyoldalú szuverénitások doktrinájából eredő, a jog eszméjével sokban ellenkező tanának következményei különös kirívó színekben jelentkeznek éppen

a
bé
el
kö
ge
ált
is
leg
bé
19
má
vis
szü
éle
a m
nek
hely
szer
taln
és
jöv
des
tika
1894
béke

a nemzetközi szerződések legfontosabbikánál, a békeszerződésnél.

Az egyoldalú hatalmi ténynek „szerződés“-i elnevezése még magában nem teremthet a nemzetközi jogéletben sem jogi hatályt.¹

A békeszerződések aszerint, amint az ellenségeskedések megszüntetésének a feltételeit csak általánosságban állapítják meg vagy részleteiben is befejezetten: *előlegesek* (praeliminaris) vagy *véglegesek* lehetnek (így az 1878 július 13-iki berlini békét az 1878 márc. 3-iki st.-stefanói, vagy az 1918 május 7-iki bukaresti román békét az 1918 márc. 26-iki praeliminaris béke előzte meg).

A békekötés általános hatásai, hogy a hadviselő felek közti ellenségeskedések azonnal megszűnnek, a felfüggesztett szerződések ismét felélednek, a hadifoglyok szabadságukat visszanyerik, a megszállt állam összes jogai ismét életbe lépnek, a háború előtti nemzetközi jogi kapcsolat újból helyreáll (postliminium). Emellett azonban a békeszerződések még különös megállapodásokat is tartalmazhatnak. Így nevezetesen: területátengedéstről és határkiigazításról; a hadikárpótlásról, legutóbb jóvátételről; amnesztiáról stb., mely utóbbi rendszeren a megszálló hatalom ellen elkövetett politikai és katonai bűncselekményekre vonatkozik.

¹ L. különösen Nippold: Der völkerrechtliche Vertrag. 1894. Magyar: i. m. Kelet Népe. XI. évf. 3—4. sz. A párisi békeszerződések érvényességére fentebb 24. s. köv. l.

MÁSODIK FEJEZET.

A szárazföldi háború.

1. Színtere és alanyai.

A háború színtere alatt a hadviselő felek egész szárazföldi, vízi és légi területét értjük. Kiterjed tehát a hadviselők gyarmataira, hozzájuk tartozó félszuverén államokra és autonóm tartományokra is. De azért ez nem zárja ki, hogy *semlegesítés* útján bizonyos területrészek a nemzetközi forgalom érdekében a háborútól megkíméltesse. Ilyen semlegesített területrészek: a nemzetközi folyamok, a Suez-csatorna, az egykoron Szardiniához tartozott Chablaix és Faucigny, Korfu és Paxos szigete (l. még a 108. s köv. l.-on).

A háborúban résztvevő alanyok. Minthogy a háború a hadat viselő államok szervezett hadereje között folyó harc, ezért a fegyveres hatalom, csakis ezen fegyveres alakulatok ellen alkalmazható. Annak eldöntése azonban, hogy mit kell érteni valamely állam szervezett hadereje alatt, a történelem folyamán ismételten okozott nehézséget, miért is az 1899-iki hágai konferencia tüzetesen megállapítja a hadviselő személyek (belligerant) fogalmát. Eszerint ahhoz a következők tartoznak: a szárazföldi és tengeri rendes haderő; a honvédség, nemzetőrség; a népfelkelés és a szabad csapatok a következő feltételek mellett: ha élükön az alárendeltek magatartásáért felelősségre von-

ható személy áll, távolból felismerhető jelvényt viselnek, fegyverüket nyilvánosan hordják s végül a haditörvényeket és szokásokat követik.

A történelem folyamán ismételen fordult elő annak szükségessége, hogy valamely állam a létét fenyegető veszedelem elhárítása végett *felkelésre* (levée en masse) szólította egész fegyverképes férfinépességét. Így nagyon vitatott volt, hogy minek legyen tekintendő az ily módon felkelt ember-tömeg s miként legyen szabályozva a háborúban annak jogállása. Az 1874-iki brüsseli konferencián a nagyhatalmak a felkelés nemzetközi jogi elismerése ellen voltak, a kis államok ezzel szemben azzal érveltek, hogy rájuk nézve annak elismerése egyenesen létkérdés. Végül e kérdést az 1899-iki hágai konvenció a következőképp szabályozta: „Egy még meg nem szállott terület lakossága, ha az ellenség közeledtére önként fegyvert ragad, hogy a behatoló ellenséget feltartóztassa, anélkül, hogy ideje lett volna az 1. szakasz szerinti szervezkedésre, amennyiben a hadijog törvényeit és szokásait betartja, hadfélnek tekintendő“. (2. szakasz.) Nyilvánvaló, hogy ez intézkedés csakis a megszállás előtti felkelésre vonatkozik, míg ha a megszállás után történik felkelés, úgy arra a megszálló állam törvényeinek tételes intézkedései nyerne alkalmazást.

A nemzetközi jog oltalma alatt állanak továbbá azon nem kombattáns személyek, kik a haderőt

követik, anélkül azonban, hogy közvetlenül ahhoz tartoznának, mint a haditudósítók, szállítók, markotányosok, katonai hivatalnokok stb. Ha ilyen személyek az ellenség kezére kerülnek, a hadifoglyokkal egyenlő elbánásban részesülnek.

2. A hadifoglyok.

A hadifogság modern nemzetközi értelme az ellenfél katonai erejének a gyengítését célozza, azzal, hogy az elfogottak háborúban való újabb részvételét lehetetlenné teszi. Ezért a hadifogságnak nincs semmiféle büntetési, hanem kizárólag biztonsági jellege.

Ennek megfelelően szabályozta a hadifoglyok jogállását az 1899-iki hágai koncenció, ezt részben módosította az 1907. évi egyezmény.

Főtétel, hogy a hadifoglyokkal emberségesen kell bánni. A hadifoglyok az ellenséges kormány s nem a foglyul ejtő személyek vagy csapatettek hatalma alá kerülnek. Magántulajdonukat, fegyvereik, lovaik és katonai tartalmú irataik kivételével, megtarthatják. A hadifoglyok városokban, erődökben, táborokban vagy más helyen internálhatók azzal a kötelezettséggel, hogy bizonyos határt át nem léphetnek, elzárásuk csak mint elengedhetetlen biztosítási rendszabály, s míg az ezt szükségessé tevő körülmények fennforognak, van megengedve. Tisztek kivételével szolgálati fokozatuknak és képességeiknek megfelelő munkára alkalmaz-

hatók, de ezeknek a munkáknak túlmegeőltetőknek nem szabad lenniök és semmiféle háborús vállalkozással összefüggésben nem állhatnak. A hadifoglyoknak megengedhető, hogy közhatóságok vagy magánegyének részére vagy saját számlájukra végezenek munkát. Az állam részére végzett munkát az államnak úgy kell díjaznia, mint saját katonáinak a munkáját, más munkák a katonai hatósággal történt megállapodás szerint díjaztatnak. A foglyok keresete helyzetük javítására fordítandó, az eltartási költségek levonása után annak megmaradt részét nekik ki kell szolgáltatni. A hadifoglyok eltartásáról azon kormány gondoskodik, melynek hatalmába kerültek. Táplálkozásukra, ruházatukra és lakásukra nézve; amennyiben a hadviselő felek között különös megállapodások létre nem jöttek, az állam katonáival egyenlő elbánásban kell részesíteni. A hadifoglyok azon törvényeknek, előírásoknak és parancsoknak vannak alárendelve, melyek az illető állam haderejére érvényesek. Minden engedetlenség a szükséges szigorral megtorolható. Megszökött foglyok, kik azelőtt újból fogságba kerülnek, mielőtt sikerült volna hadseregüket elérni vagy elhagyni azon csapatok által megszállott területet, melyen elfogták, fegyelmi büntetés alá esnek. Olyan hadifoglyok azonban, kik sikerült szökés után kerülnek újból fogságba, szökésért nem büntethetők meg. Minden hadifogly köteles a hozzá intézett kérdésre a valódi

nevét és szolgálati fokát megjelölni, ha ezen előírást megszegi, úgy a saját osztályába tartozó hadifoglyoknak kijáró kedvezményektől megfosztható.

A hadifoglyok, amennyiben hazájuk törvényei erre felhatalmazzák, becsületszóra szabadon bocsáthatók; a becsületszóval átvett köteleességek úgy őket, mint kormányukat kötik. De míg egyfelől a hadifogoly nem kényszeríthető arra, hogy becsületszóra szabadonbocsáttatását elfogadja, addig másfelől az ellenséges kormány sem kötelezhető arra, hogy a hadifogoly azon ajánlatának, miszerint szabadon bocsáttassék, eleget tegyen. A becsületszóra szabadon bocsátott hadifogoly, ha azon állam vagy annak szövetségesei ellen, mely szabadon bocsátotta, újból fegyvert ragad és ismét hadifogságba kerül, elveszti azon jogát, hogy hadifogolyként bánjanak vele.

Az ellenségeskedések kitörésekor a hadviselő államok mindegyikében és esetleg olyan semleges államokban, melyek területükre az egyik hadviselő félhez tartozókat befogadtak, *tudakozódó-hivatal* létesítendő. Ennek feladata a hadifoglyokra vonatkozó kérdésekre feleletet adni, miért is az illetékes szolgálati helyekről megkapja a foglyok elhelyezésére, változására, becsületszóra történő szabadonbocsáttatásokra, kicserélésre, szökésekre, kórházba történő felvételekre és a halálesetekre vonatkozó összes adatokat s más tudósításokat, melyek szükségesek arra, hogy minden hadifoglyról egy

személylap legyen készíthető és vezethető. A tudakozó-hivatal azután e személylapra feljegyezi: az ügyszámot, a vezeték- és keresztnévet, az életkort, a szülőhelyet, szolgálati fokot, a csapatbeosztást, a sebesüléseket, a fogságbaesés, elhelyezés, sebesülés és halálozás napját. A személylapot a békekötés után a hadat viselő felek kicserélik. A tudakozó-hivatal összegyűjti továbbá a csatatereken talált, becsületszóra elbocsátott, kicserélt, megszökött vagy kórházakban elhalt foglyok hátrahagyott, személyes használatra szolgáló tárgyait, értéktárgyait, leveleit stb., melyeket a jogosítottak kiszolgáltat.

A hadifoglyokat segélyező, államuk törvényei szerint a jótékony felebaráti szeretet közvetítésére alakult társaságok, a hadfelek részéről emberbaráti törekvéseik hatékony kifejtésére — a katonai rendszabályok és hatósági előírásokvonta határok között — segédkezet kapnak. Ezen segélyegyesületek meghatalmazottai a katonai hatóságtól személyre szóló engedélyt kaphatnak arra, hogy a foglyok között szeretetadományokat osszanak szét. A tudakozó-hivatalok portómentességet élveznek. Azon levelek, postautalványok, pénzküldemények, postacsomagok, melyeket a hadifoglyok részére vagy ők küldenek, portómentesek.

Hadifogságban levő tiszt k ugyanazon zsoldot kapják, melyet azon állam hasonló rangú tisztjei kapnak, ahol fogságban vannak. Ezen összeget kormányaiknak kell majd megtéríteniök.

A hadifoglyok vallásuk gyakorlásában, beleértve az istentiszteletet is, teljesen szabadok. Hadi-foglyok végrendelkezésére ugyanazon előírások érvényesek, mint amelyek az illető állam katonai személyeire. Ugyanez áll a hadifoglyok temetkezésére, melynél az elhúnyt rangjára figyelemmel kell lenni. A hadifoglyokat a békekötés után a legrövidebb időn belül haza kell bocsátani.

3. A betegek és sebesültek.

A szárazföldi háborúban megbetegedett és megsebesült katonák gondozását először az 1864. évi genfi konvenció szabályozta. S bár annak intézkedései nagy haladást jelentettek az azelőtti állapotokkal szemben, mégis a genfi konvenciót követő háborúk tapasztalatai azt igazolták, hogy annak többirányú javítása és továbbfejlesztése elodázhatatlanul szükséges. Ezért az első hágai konferencián résztvevő hatalmak azon óhajuknak adtak kifejezést, hogy a genfi konvenció revíziójáért mielőbb új konferenciára üljenek össze. Ez 1906-ban meg is történt. A Genfben létrejött új egyezmény (Convention pour l'amélioration du sort des militaires blessés dans les armées en campagne) a kérdést főbb intézkedéseiben a következőkép szabályozza.

A konvenció vezérmotivuma: a *hostes dum vulnerati fratres* (az ellenségek, míg sebesültek, testvérek) elve. Ezt igyekszik intézkedéseiben életre kelteni.

Katonai személyekről és más, a hadsereg szolgálatában álló beteg és megsebesült személyekre, állami hovatartozásukra való tekintet nélkül, ügyelni és róluk gondoskodni kell. Ha pedig valamelyik fél arra van kényszerítve, hogy betegeket vagy sebesülteket engedjen át az ellenségnek, amennyire a hadihelyzet megengedi, azok gondozása végett ápolószemélyzete egy részét s felszerelését visszahagyni köteles. Egyébként a betegek és sebesültek hadifoglyoknak tekintetnek; de a háborút viselő államok egymás között bizonyos kivételes vagy kedvezményes megállapodásokat is köthetnek. Így nevezetesen megállapodhatnak abban, hogy a harctéren maradt sebesülteket kölcsönösen kicserélik, hogy a betegeket és a sebesülteket valamely olyan semleges államnak adják át, mely arra kötelezi magát, hogy a háború végéig internálni fogja.

Minden ütközet után a győztes félnek a csata színhelyén a sebesülteket össze kell gyűjteni s úgy ezeket, mint az elesetteket a kifosztástól és rossz bánástól meg kell védelmeznie, ügyelnie kell továbbá arra, hogy az elesettek eltemetését vagy elégetését gondos halottszemle előzze meg. Az elesettek ismertetőjeleit, személyazonosságai bizonyítékait és névsorát, a harctéren talált vagy haldoklóktól hátrahagyott személyes használatra szolgáló tárgyakat össze kell gyűjteni s illetékes hatóságukhoz kell eljuttatni. A katonai hatóság a lakosságot felszólíthatja, hogy felügyelete alatt sebesültek és betegek gondozását vállalja.

A mozgó és álló egészségügyi alakulatok sértetlenek, de megszűnnek e kiváltságok, mihelyt arra használatnak fel, hogy az ellenségnek ártsanak. A kizárólag sebesültek és betegek szállítására és megmentésére hivatott egészségügyi alakulatok és intézetek igazgatására szolgáló személyzetről gondoskodni kell és őket meg kell védelmezni, ha az ellenség kezére kerülnek, nem szabad velük mint hadifoglyokkal bánni (9. szakasz). Ugyanilyen elbánásban részesülnek a saját kormányuk által elismert és felhatalmazott önkéntes ápolótársulatok is, feltéve, ha katonai törvények és rendeletek alatt állanak. Ezeknek a társulatoknak a nevét az államok már a béke idejében vagy a háború alatt kötelesek az ellenféllel közölni (10. szakasz). A semleges államok ilyen társulatai a maguk személyzetét valamely hadviselő államnak csakis kormányuk előzetes beleegyezésével és az ellenséges állam felhatalmazása mellett engedhetik át (11. szakasz). Ha e három utolsó szakaszban említett személyek az ellenség kezére kerülnek, működésüket annak vezetése mellett kell folytatniok, de mihelyt közreműködésükre nincs többé szükség, hadseregükhöz vagy hazájukba vissza kell küldeni őket, amikor műszereiket, fegyvereiket s lovaikat magukkal vihetik. Az ellenség a 9-ik szakaszban megjelölt személyzetnek mindaddig, míg hatalmában van, ugyanazon előnyöket és zsoldokat biztosítja, mint amelyet saját hasonló rangú személyzetének.

A mozgó egészségügyi alakulatok, ha az ellenség kezére kerülnek, felszerelésüket fogataikkal együtt megtartják, míg az álló egészségügyi intézetek épületei és felszerelései a hadijognak vannak alávetve. A segítőegyesületek felszerelése magántulajdon marad, de a nemzetközi jogban elismert rekvizíciós jog sérelme nélkül. A kiürítési szállítmányokat úgy kell kezelni, mint a mozgó egészségügyi alakulatokat, de ha a hadfelek egyike ilyen szállítmányt elfog a katonai szempontok úgy kívánják, azt feloszlatja és a betegek és sebesültek gondozását maga veheti át. Ebben az esetben az összes katonai személyeket, kik a szállítmány vezetésére, szállítására és felügyeletére vannak rendelve, visszaküldeni tartozik.

Az egyezmény védelme alatt álló személyzet jelvénye Svájc tiszteletére: a vörös kereszt fehér mezőben. E jelvényt az illetékes katonai hatóság engedélyével lobogókon, karkötőkön és az egészségügyi szolgálattal összeköttetésben álló felszerelésen alkalmazzák. Az egyezmény védelme alatt álló személyzet balkarján e jelvénnel ellátott és az illetékes katonai hatóságtól lepecsételt karkötőt visel. A vöröskeresztes lobogó mellett a nemzeti lobogót is alkalmazni kell, de ha az egészségügyi alakulat az ellenség hatalmába kerül, míg ez állapot tart, csakis a vöröskeresztes lobogót. Vörös kereszt fehér mezőben és ezek a szavak: „vörös kereszt“ vagy „genfi kereszt“ úgy békében, mint háborúban

csakis az egészségügyi alakulatok és intézetek, személyzet és felszerelés megjelölésére és védelmére alkalmazhatók.

A háborút viselő hadseregek parancsnokainak kötelessége ezen intézkedések megvalósításáról gondoskodni, a résztvevő kormányoknak pedig ezen egyezmény határozatait hadseregükkel s különösen a védelemben részesülő személyzettel, illetve a lakossággal meg kell ismertetnie. Ugyancsak az illetékes kormányok kötelessége afelől gondoskodni, hogy a vörös kereszt jogtalan használatát megakadályozza. Továbbá a szükséges intézkedéseket meg kell tennie, vagy ha a katonai btk.-ük nem volna kielégítő, úgy törvényhozásilag kell intézkednie aziránt, hogy a betegek és sebesültek kifosztása és a velük való rossz bánásmód büntetéssel sújtassék, valamint hogy a vörös kereszttel való visszaélés megtoroltassék.

Az 1906-iki genfi konvenció csak szárazföldi háborúra érvényes s csak azon államokat kötelezi, melyek azt aláírták, illetőleg ahhoz hozzájárultak. Kötelező ereje azonnal megszűnik, mihelyt olyan állam visel háborút, mely nem írta alá. Azokra az államokra, melyek az 1864-iki egyezményt aláírták, az újat meg nem, a régi egyezmény marad érvényben. Bármelyik aláíró hatalom ezen egyezményt felmondhatja, a felmondás azonban a svájci szövetség-tanács-hoz intézett írásbeli üzenettől számított egy év múlva válik csak érvényessé.

4. Parlamentairek.

Parlamentair vagy hadikövet alatt az olyan személyt értjük, kit a hadfelek egyike azzal bíz meg, hogy a másik féllel tárgyalást kezdjen. Ismeretőjele a fehér zászló. Személye sérthetetlen, úgyszintén a kíséretében levő kürtös, dobos, zászló-tartó és tolmács személye is. A parancsnoknak, kihez parlamentairet küldenek, nem kötelessége azt minden körülmények között fogadni. A parancsnok megtehet minden szükséges intézkedést arra nézve, hogy a parlamentair küldetését hírek szerzésére fel ne használhassa, előforduló visszaélések esetén jogosítva van a parlamentairet ideiglenesen visszattartani. Ha pedig határozott, megcáfolhatatlan bizonyíték van arra, hogy a parlamentair a maga kiváltságos helyzetét árulásra vagy arra való felbujtásra használta fel, ez esetben sérthetlenségére való jogigényét elveszíti (az 1907-ik hágai egyezmény 32—34. szakaszai).

5. Kémek.

Kémnek azt tekintjük, ki titokban vagy hamis ürügy alatt a hadműveleti terület határain belül értesüléseket szerez vagy igyekszik szerezni avégből, hogy azokat az ellenséggel közölje. Nem tekintetők tehát kémeknek: az egyenruhás katonai személyek, kik az ellenséges hadsereg működési körzetébe behatoltak; továbbá azok a katonai és

nem katonai személyek, kik nyíltan visznek közléseket a maguk vagy az ellenség táborába; végül azok a személyek, kik léghajón igyekeznek híreket vinni vagy összeköttetéseket fenntartani valamely hadsereg vagy terület különböző részei között. A tettenért kém csakis előzetes ítélet után büntethető meg. A saját hadseregéhez visszaszökött kém, ha később ismét az ellenség kezére kerül, hadifogolyként kell tekinteni s előbbi kémkedéséért felelősségre nem lehet vonni (az 1907-iki hágai egyezmény 29—31. szakaszai).

6. A hadieszközök.

Az 1899-iki hágai egyezmény 22-ik szakasza szerint: „a hadviselő feleknek nincs korlátlan joga az ellenség ártalmatlanítására szolgáló eszközök megválasztásában“. Ezzel nyert nemzetközijogilag elismerést azon elv, hogy a háborúban csakis azon eszközök használata jogosult, melyek szükségesek az ellenfél ellentállásának a legyőzésére (*necessaria ad finem belli*). Így a különböző nemzetközi egyezmények tilalmak felállításával igyekeztek a fenti elvet megvalósítani. Nevezetesen: az 1868. évi *pétervári deklaráció* megtiltja a 400 grammnál kisebb súlyú robbanó- vagy gyújtóanyagokkal megtöltött lövegek használatát. A tilalmakat részletezi az 1899-iki és ezt kiegészíti az 1907. évi hágai egyezmény. Eszerint tiltott: *a)* mérgeknek vagy mérgezett fegyvereknek a használata; *b)* az ellenséges állam

alattvalóinak vagy az ellenséges hadseregnek orozva meggyilkolása vagy megsebesítése; *c*) fegyverét letett, vagy olyan fegyvertelen ellenségnek a megölése, ki magát kegyelemre megadta; *d*) annak kimondása, hogy nincs kegyelem; *e*) olyan fegyverek, lövegek vagy anyagok használata, melyek szükségtelen fájdalmakat okozhatnak; *f*) a parlamentair lobogóval, a nemzeti lobogóval vagy az ellenség katonai jelvényeivel és egyenruhájával, valamint a genfi konvenció különös jelvényeivel űzött visszaélés; *g*) az ellenséges tulajdonnak elpusztítása vagy elvétele, hacsak a háború parancsolólag nem követeli; *h*) az ellenfélhez tartozó egyének jogainak és kötelességeinek megszüntetése vagy időleges hatályon kívül helyezése, vagy peres úton való érvényesítésének a megakadályozása; *i*) az ellenségnek arra kényszerítése, hogy saját hazája elleni hadműveletekben résztvegyen; *j*) nem védett, szabad városoknak, falvaknak vagy épületeknek bármilyen eszközzel való megtámadása vagy lövetése.

A támadó csapat parancsnokának, az offenzív támadás esetét kivéve, a hatóságot értesíteni tartozik, ostromoknál és ágyúzásoknál minden óvintézkedést meg kell tenni, hogy az istentisztelet, művészet, tudomány és jótékonyág céljaira szolgáló épületek, a történelmi emlékszobrok, betegek és sebesültek kórházai és gyűjtőhelyei, amennyire csak lehet, meg legyenek kímélve, feltéve, hogy

ezek nem szolgálnak egyúttal katonai célt is. Az ostromlottaknak pedig kötelességük, hogy ezen helyeket világosan kivehető jelekkel lássák el és ezeket az ostromlónak tudomására hozzák. A fosztogatás meggátlandó.

Továbbá az 1899-iki hágai konferencia három deklarációja még a következő korlátozásokat tartalmazza: *a)* az első deklaráció tiltja lövegeknek és robbanóanyagoknak léghajókból való ledobását (de nem fogadta el valamennyi hatalom, így Német- és Franciaország sem); *b)* a második deklaráció tiltja olyan lövegek használatát, melyeknek egyedüli célja mérges gázok terjesztése; *c)* a harmadik pedig az olyan lövegek használatát tiltja el, melyek az emberi testben könnyen kiterjednek, mint a keményburkú lövegek, melyeknél a burok nem veszi körül egészen a löveg magvát, vagy bevágással vannak ellátva (dum-dum-lövegek)

Többen a civilizálatlan néptörzsek alkalmazását is meg nem engedettnek tartják. A hágai egyezmények azonban ezt el nem tiltják (Anglia már előbb is, 1900-ban s a világháborúban is felhasználta Franciaországgal együtt gyarmatainak színes törzseit).

A megengedett hadieszközök közé tartoznak: hadicselek alkalmazása, hadihírek szerzése, aknák, elektromos vezetékkel ellátott drótkerítések, kézi-gránátok, represszáliák alkalmazása, tuszok visszatartása.

7. A hadimegszállás jogi következményei.

A háborús gyakorlatban éppúgy, mint a nemzetközi jogi irodalomban régebben az volt a felfogás, hogy az ellenség a megszállt területen hadászati és politikai céljainak megfelelően korlátlanul intézkedhetik. Ezzel szemben újabban az a felfogás jutott elismerésre, hogy annak az államnak jogai, melyhez a megszállt terület tartozott, csak ideiglenesen szünetelnek s a megszálló állam hatalmát csak a megszállt területen gyakorolhatja. Így az okkupáció egy sajátságos tényleges állapotot teremt. Ezt a hágai 1899 iki, illetőleg az ezt részben módosító 1907. évi egyezmény (42—56. szakaszaiban) a következőképen szabályozza. Valamely területet akkor mondjuk megszálltnak, ha az ellenséges hadsereg tényleges hatalma alatt áll. A megszállás csakis azokra a területekre terjed ki, hol ezen hatalom fennáll és kifejthető. Miután pedig a törvényszerű hatalom tényleg a megszálló kezeibe ment át, az összes rendelkezésre álló eszközökkel azon kell lennie, hogy a közrend és biztonság a lehetőség szerint ismét helyreálljon és fennmaradjon és pedig, amennyiben legyőzhetetlen akadálya nincs, a hazai törvények figyelembevételére szerint. Tilos a megszállt terület lakosságát arra kényszeríteni, hogy a másik hadviselő fél hadseregéről vagy védelmi eszközeiről felvilágosítást adjon, vagy az ellenségnek hatalomnak hűséget esküdjék. A meg-

szálló hatalomnak a család becsületét és jogait, a polgárok életét, a magántulajdont, a vallásos meggyőződést és az istentiszteleti cselekményeket tiszteletben kell tartania. A magántulajdont nem szabad lefoglalni, a fosztogatás kifejezetten tiltva van. Ha az ellenség a megszállt területen az állam részére adókat, illetékeket és vámokat szed, úgy azt lehetőség szerint az érvényben levő előírások szerint kell tennie és a megszállt terület közigazgatási kiadásait oly fokban kell viselnie, mint a törvényes kormány viselte. Az említettekén kívül másféle pénzadókat csakis a hadsereg és a közigazgatás szükségleteinek fedezésére szabad kivetni. Az egész népességet nem lehet pénzbeli vagy másféle büntetéssel sújtani egyesek olyan cselekedeteiért, melyekért az egésztest felelősség nem terheli. Kényszeradók (kontribúciók) csak írásbeli parancsra és önállóan vezénylő tábornok rendeletére vethetők ki, lehetőleg mindig tekintettel az érvényes szabályokra; az adóbefizetésről pedig nyugtát kell adni. Természetbeni szolgáltatásokat (rekvizíciók) lehetőleg készpénzben kell megfizetni. A megszálló hadsereg csak a következőket foglalhatja le: az állam készpénzét és értékkészletét, az állam behajtható követeléseit, fegyverraktárakat, szállítóeszközöket, élelvtárakat és élelmiszerkészletet, illetőleg minden állami ingó tulajdont, mi a hadműveleteknél szolgálatot tehet. Ugyancsak lefoglalhatók: a hírek, személyek és dolgok szárazföldön, vizen és leve-

gőben való továbbítására szolgáló eszközök, a tengerjogszabályozta esetek kivételével, valamint a fegyverraktárak és bármilyen háborús készlet, még akkor is, ha azok magántulajdont képeznek. A békekötésnél azonban ezeket vissza kell adni és a kárpótlást rendezni kell. Azokat a tengeri kábeleket, melyek a megszállt területet semleges területtel kötik össze, csak elodázhatatlan szükség esetén szabad lefoglalni vagy elpusztítani; békekötésnél ezekért is kárpótlás jár.

A megszálló állam a megszállt terület összes középületeinek, fekvőségeinek, erdeinek és szántóföldeinek gondozója és haszonélvezője. A községek tulajdonát és az istentisztelet, jótékonyosság, közoktatás, művészet és tudománynak szentelt intézeteket, ha azok az államhoz tartoznak is, magántulajdonnak kell tekinteni. Ezeknek lefoglalása, szándékos elpusztítása vagy megsértése tilos és büntetéssel sújtandó.

8. A hadviselő felek szerződésai.

A hadviselő felek között a háború tartama alatt létesült megállapodásokat *hadiszerződések*-nek hívjuk. Ezek éppoly kötelező erejűek, mint a békében létrejött nemzetközi szerződések: fides etiam hosti servenda est. Azoktól abban különböznek, hogy rendszerint a katonai parancsnokok kötik s minden külön ratifikálás nélkül érvényesek.

A hadiszerződések, aszerint, hogy mit szabályoznak, igen különfélék lehetnek. Ezek között legfontosabbak: a *kapitulációra* és *fegyverszünetre* vonatkozóak. Mindkettőt a hágai egyezmény szabályozza (35—41. szakaszaiban).

a) A *kapitulációkra* vonatkozóan általános jogelvek alig állíthatók fel, annyira függenek azok a mindenkori eset sajátos körülményeitől. Így a hágai egyezmény is csak annyit mond ki, hogy azok a katonai becsülettel ne ellenkezzenek s ha már megkötötték, mindkét fél lelkiismeretesen tartassa.

b) *Fegyverszünet* az az állapot, mely a hadviselő felek között létesült szerződés alapján megszünteti az ellenségeskedéseket. Ha a fegyverszünetet nem meghatározott időre kötötték, úgy az ellenségeskedések bármikor újból megkezdhetők, de erről az ellenséget a fegyverszünet feltételeinek megfelelően, idejekorán értesíteni kell. A fegyverszünet: *általános* vagy *helyileg korlátozott* lehet. Az első a hadműveleteket az egész vonalon beszünteti, az utóbbi a hadat viselő hadsereg meghatározott részére és bizonyos területen belül. A fegyverszünetet az illetékes hatóságokkal és csapatokkal azonnal közölni kell. Az ellenségeskedéseket a közlés után azonnal vagy egy meghatározott időpontban be kell szüntetni. A szerződő felektől függ annak megállapítása, hogy milyen érintkezést tarthatnak fenn a harctéren egymásközt és a

lakossággal. A fegyverszünet feltételeinek az egyik fél részéről történő minden súlyos megsértése jogot ad a másiknak arra, hogy azt felmondja, sőt sürgős esetekben arra is, hogy az ellenségeskedéseket haladéktalanul ismét megkezdje. Ha azonban a fegyverszünet feltételeit önként egy magánszemély sérti meg, ez csak arra ad jogot a másik félnek, hogy a vétkes megbüntetését és esetleg a szenvedett kár megtérítését követelje.

HARMADIK FEJEZET.

A tengeri háború.

1. Színtere és alanyai.

A tengeren folyó háborúkra vonatkozóan általában azok az elvek nyernek alkalmazást, melyek a szárazföldi háborúkra, amennyiben a tengeri háború sajátos természete, illetve különös jogszabályok ezt másképp nem kívánják. Ezt az elvet juttatja kifejezésre a második békekonferencia abban a kívánságban, hogy a hatalmak, amennyiben csak lehetséges, a szárazföldi háborúra vonatkozó egyezményekben lefektetett jogtételeket alkalmazzák. A tengeri hadijog kodifikálására a hatalmak 1908-ban Londonban konferenciára jöttek össze, de ennek megállapodásai Anglia elutasító magatartása miatt érvényre nem emelkedtek. Mindamellett a hadviselő felek azokat ismételten kötelezőknek

ismerték el (így az 1911-ben Olaszország a Törökország ellen viselt háborúban, 1914-ben pedig a központi és az entente-hatalmak).

A tengeri háború színtere: a nyílt tenger s az ezzel összefüggő tengerrészek, továbbá a parti vizek, amennyiben hadihajók közlekedésére alkalmasak. A háború színteréhez tartozik itt is, mint a szárazföldi háborúban, a vízterület feletti légűr is. Ellenben ki vannak véve az alól a vízterület alatti földterület s a semlegesített tengerrészek.

A tengeri háborúban résztvevő alanyok. Mint a szárazföldön, akként a tengeren is háború csakis az államok szervezett haderői között lehetséges. Az államok szervezett tengeri haderői: a *hadihajók*. Az 1907. évi hágai egyezmény értelmében kereskedelmi hajók is átalakíthatók hadihajókká, de csakis a következő feltételek mellett: az átalakított kereskedelmi hajó azon hatalom közvetlen parancsa, felügyelete és felelőssége alá tartozik, melynek lobogóját viseli, hazájuk hadihajóinak külső jeleit tartoznak viselni; a parancsnoknak állami szolgálatban kell állania s a legénységnek katonai fegyelem alá rendelve. Az ilyen hajóknak a hadijog szabályait és szokásait figyelemben kell részesíteniök; az a hadat viselő, mely kereskedelmi hajókat hadihajókká alakít át, ezen átalakítást köteles hadihajóinak jegyzékében lehetőleg azonnal feltüntetni. Minthogy az 1856-iki párisi tengerjogi deklaráció a kalózkodást (course) eltiltotta, azon államokra

nézve, melyek e deklarációhoz hozzájárultak, a kalózhajók nem tartoznak a tengeri haderőhöz.

Kalózhajók alatt azon magánhajókat értjük, melyek állami meghatalmazásra (lettres de marque) ellenséges hajókra vadásztak s az elfogott hajókat zsákmányul megtartották. A kalózhajó azon államokra nézve azonban, melyek a fenti deklarációhoz hozzá nem járultak, a tengeri haderőhöz tartozna, de mint az 1898. évi amerikai Egyesült-Államok és Spanyolország közti háború mutatja, jelentőségét veszítette, mikor, bár a hadat viselők közül egyik sem fogadta el a fenti deklarációt, mégsem alkalmazott kalózhajókat.

2. Betegek és sebesültek a tengeri háborúban.

A genfi konvenciót a tengeri háborúra csak az 1899. évi hágai egyezmény terjesztette ki. Ezt azután az 1907. évi 10-ik egyezmény részben módosította. Főbb intézkedései a következők.

Azok a katonai kórházhajók, melyeket az államok pusztán oly célból építettek vagy szereltek fel, hogy a sebesülteknek, betegeknek és hajótörötteknek segítséget vigyenek s melyeknek nevét használatuk előtt a hadviselő felekkel közölni tartoznak, tiszteletben tartandók és el nem kobozhatók. Ezeket a hajókat semleges kikötőkben való tartózkodásuk tartama alatt sem szabad hadihajóként kezelni. Ugyanilyen elbánásban részesülnek a magán-személyek vagy hivatalosan elismert segélyegyesü-

letek, illetőleg semleges államok polgárai és társulatai által felszerelt kórházhajók is. *Állami kórházhajóknál* szükséges azonban, hogy az állam a hajók nevét az ellenséges hatalmakkal közölje. *Magántulajdont* képező hajóknál ezenkívül elő van írva az állam részéről jövő hivatalos igazolás. *Semleges tulajdont* képező hajóknál végül szükséges kormányuk beleegyezésével s a hadviselő felhatalmazásával a hadviselő felek egyikének vezetése alá legyennek rendelve.

A kórházhajóknak az a rendeltetése, hogy a betegeknek, sebesülteknek és hajótörötteknek nemzetiségi különbség nélkül segélyt nyujtsanak. A kormányok kötelezik magukat, hogy ezeket a hajókat semmiféle katonai célra nem használják, de viszont ezeknek a hadihajók mozdulatait nem szabad akadályozniok. Felettük a felügyelet és átvizsgálás jogát a hadviselő felek gyakorolják, segítségüket elutasíthatják, távozásukat elrendelhetik, útírányukat előírhatják, biztost küldhetnek fedélzetükre vagy visszatartásukat elrendelhetik, ha különös körülmények úgy kívánják.

Az összes kórházhajók fehérre festendők s vízszintes irányban másfél méter széles zöld csíkkal jelölendők meg, ha államiak; ha magán- vagy semleges jellegűek, vörös csíkkal. Hasonló jelzést kell a hajókhoz tartozó csónakoknak és szállítási eszközöknek is viselniök. Azonkívül a nemzeti lobogó mellett a genfi konvencióban megjelölt

fehér lobogót vörös kereszttel is viselni kötelesek s amennyiben semleges államhoz tartoznak, annak az államnak lobogóját is, mely alá rendelve vannak.

Háború esetén a hadihajón levő kórházakat a lehetőség szerint kímélni és óvni kell s bár ezek felszerelésükkel a hadiörvényeknek vannak alávetve, mégsem szabad rendeltetésüktől addig elvonni, amíg a sebesültek s betegek részére szükségesek. Az elkobzott hajók lelkészei, orvosai és betegápolói séríthetlenség s foglyul nem ejhetőek. A hajó elhagyásakor a tulajdonukat képező tárgyakat és műszereket magukkal vihetik, kötelességük azonban szolgálatukat mindaddig teljesíteni, amíg arra szükség van s a hajó parancsnoka fel nem menti. Az ellenség kezére jutott ilyen személyzet ugyanazon illetékeket és zsoldot élvezi, mint saját hazájában. Az elfogott hajón található sebesültekre és betegekre az ellenfélnek nemzetiségi különbség nélkül ügyelnie s azokat ápolnia kell. Valamelyik hadifél hajóröttjei, sebesültjei vagy betegei, kik a másik kezére kerülnek, hadifoglyok. Tehát minden hadihajó ezen személyeknek, amennyiben kórház-hajón vagy más vízi járműn vannak, kiadatását követelheti. Az ellenség a körülményekhez képest az ilyen személyeket letartóztathatja, saját vagy egy semleges állam, illetve saját államuk kikötőjébe szállíthatja. E két utóbbi esetben a háború tartama alatt nem szolgálhatnak.

Minden harc után mindkét hadviselő félnek kötelessége a hajótörötteket, betegeket és sebesülteket felkeresni és ezeket, valamint az elesetteket a kifosztástól és rossz bánásmódtól megvédelmezni. Ügyelniök kell, hogy az elesettek eltemetését, elszülyesztését vagy elégettetését gondos hullaszemle előzze meg. Egyébként a tengeri háborúban az elesettek és sebesültek személyazonossági bizonyítékaira, illetőleg az azokban beálló változásokra vonatkozólag a szárazföldi háború illető szabályai érvényesek.

A szerződéses államok kötelezik magukat, hogy az egyezmény intézkedéseit saját tengerészetüknek s különösen az azokkal védett személyzetnek és lakosságnak tudomására hozzák s amennyiben büntetőtörvénykönyveik nem lennének kielégítőek, törvényhozásilag intézkednek, hogy a betegek és sebesültek kirablása és rossz bánásmódja, valamint a vörös kereszttel való visszaélés megtorolható legyen.

Az egyezmény fenti szabályai csak azon államok közötti tengeri háborúban érvényesek, melyek aláírták. Azon hatalmak között folyó háborúban pedig, melyek az 1899-iki egyezményt aláírták, de a jelen egyezményt nem fogadták el, annak intézkedései maradnak érvényben.

3. Hadieszközök.

A tengeri háború eszközeinek nemzetközi szabályozása még mindig igen fejletlen. Így e téren is a szárazföldi háború szabályait kell irányadóul tekinteni. Emellett a *tengeralatti aknákra*, a *tengerparti ágyúzásra* az 1907. évi 8-ik, illetve 9-ik egyezmény, a *tengerzár*ra az 1856-iki párisi deklaráció jönnek, mint források tekintetbe.

Tengeri háborúban csak olyan szerkezetű aknák és torpedók alkalmazhatók, melyek meghatározott időn belül ártalmatlanokká válnak. Meg van ezért tiltva: a) le nem horgonyzott önműködő úszóaknák alkalmazása, hacsak egy órára lerakásuk után meg nem semmisülnek, b) lehorgonyzott önműködő úszóaknák, ha azok, mihelyt horgonyuktól elszakadnak, meg nem semmisülnek, c) torpedók alkalmazása, ha ártalmatlanná nem válnak, miután célt tévesztettek.

Aknák és torpedók alkalmazása a haditerülethez tartozó vizeken mindenütt meg van engedve, de el van tiltva az ellenség partjai és kikötői előtt azon kizárólagos célból, hogy a kereskedelmi hajózást meggátolja. A lehorgonyzott aknák alkalmazásánál a békés hajózás biztosításáért az összes lehetséges elővigyázati szabályokat életbe kell léptetni. A hadviselőknek kötelessége a lehetőség szerint arra ügyelni, hogy ezek az aknák határozott idő elteltével ártalmatlanokká váljanak; ugyancsak

kötelesek a veszedelmes tájakat, feltéve, hogy ellenőrzésük az aknák felett megszűnt, a hajózási köröknek és a kormányoknak tudomásul hozni. Minden semleges államot, mihelyt partjai előtt aknákat alkalmaz, a hadviselő felekre fennálló szabályok kötelezik. A szerződéses államok a háború befejezése után az általuk elhelyezett aknák eltávolítására kötelesek mindent megtenni. A szerződéses államok közül pedig azok, melyek a megjelölt tökéletesített aknákkal nem rendelkeznek, kötelesek a maguk aknaállományukat mielőbb kicserélni.

Tengerparti ágyúzás. Az 1907. évi 9-ik egyezmény az 1899. évi hágai egyezménynek védetlen helyek ágyúzásaira vonatkozó intézkedéseit tengeri háborúra is kiterjesztette, vagyis megtiltotta meg nem erősített kikötőknek, városoknak, faluknak, lakóhelyeknek vagy épületeknek tengeri haderőkkel való ágyúzását. Valamely helységnek ágyúztatása pusztán abból az okból, mert kikötője előtt tengeralatti akna van elhelyezve, nincs megengedve. De ezen tilalom alól ki vannak véve azok a katonai művek, raktárak, műhelyek és berendezések, melyek háborús célokra használhatók, beleértve a kikötőben levő hadihajókat is. Vagyis ezek ellenséges tűzzel elpusztíthatók, ha más eszközzel nem lehetséges és az illető hatóságok a megjelölt időn belül azok elpusztítását nem szorgalmazzák. Védetlen helyek ágyúztatása egy esetben azonban meg van

engedve. Akkor t. i., ha a helyi hatóság azon formaszerinti felszólításnak, hogy rekvizíciós kötelességének eleget tegyen, vonakodik eleget tenni. Az ágyúzást azonban kifejezett jelentésnek kell megelőznie s a követelt teljesítményeknek a helyi segélyforrásaival arányban kell állaniok. Ha a teljesítmény pénzben van kiróva, annak nem teljesítéséért nincs megengedve az ágyúzás. Egyébként a szárazföldi ágyúzásra vonatkozó kíméleti szabályok (meghatározott épületek kímélése, fosztogatások eltiltása stb.) itt is kötelezőek.

Tengeralatti kábelekre vonatkozóan tengeri háború esetén a nemzetközi jogban mindjobbán az a felfogás alakul ki, hogy a hadfelek, ha a hadicél úgy kívánja, mindazokat a kábeleket használhatják, ellenőrizhetik, illetve megsemmisíthetik, melyek saját területeiket, illetve az ellenségét vagy ezen területek valamelyikét egy semleges állam területével kötik össze, tekintet nélkül arra, hogy a kábel kinek a tulajdona. De tiltott az ilyen beavatkozás akkor, ha a kábel két semleges állam területét köti össze.

Tengerzár (bloká) alatt az ellenséges terület egy részének a tengeri forgalomból ellenséges hajókkal való elzárását értjük. A tengerzárnak, ez annyira fontos kihatású hadieszköznek tüzetes szabályozása hosszú időn keresztül hiányzott. A tengerzár *effektív* voltának elvét ugyan már a „fel-fegyverzett semlegesség“ 1780-ban kimondotta s

azt az 1856-iki párisi tengerjogi deklaráció, mint kötelező tételt megerősítette, de azért a blokád részletes szabályozásával csak az 1909-iki londoni konferencia foglalkozott.

Eszerint a tengerzárnak az ellenséges vagy az ellenségtől megszállott partokra és kikötőkre kell korlátozódnia, míg ellenben a semleges partok és kikötők nem zárhatók el. Tengerzár nem alkalmazható továbbá nyílt tengeren és semlegesített, illetőleg nemzetközi vizeken. A tengerzárnak, hogy jogilag érvényes legyen, effektívnek kell lennie. A tengerzár effektív akkor, ha olyan hadierővel van fenntartva, mely elegendő ahhoz, hogy az ellenséges partok megközelítését tényleg megakadályozza. A tengerzár pártatlanul kell alkalmazni. Semleges hadihajóknak megengedhető, hogy blokád alatt levő kikötőbe beszaladjon és onnan kifuthasson. Semleges hajó apály esetén a tengerzár alatti kikötőbe s onnan kifuthat, feltéve, ha ott rakományt nem hagyott, illetve nem vett fel.

A tengerzár elrendelése alaki feltételekhez van kötve. Így a tengerzár-deklarációnak tartalmaznia kell: *a)* a tengerzár kezdetének a napját, *b)* a blokádírozott partrészlet pontos geográfiai határait, *c)* a határidőt, mely a semleges hajók kifutására elegendő. Ezt pedig tudomására kell hozni: *a)* a semleges államoknak, diplomáciai úton, *b)* az illetékes helyi hatóságoknak, a zárt alkalmazó hatalom parancsnoka által. A tengerzár minden meg-

változtatását, kiszélesbítését, korlátozását vagy megszüntetését hasonlóképp kell tudomásul hozni.

Zártörés akkor forog fenn, ha egy hajó a zárvonalat áttöri vagy azzal a céllal kísérli meg az áttörést, hogy egy blokádrozott kikötőt elérjen vagy abból megmeneküljön. Azon hajó, mely zártörést követ el, úgyhogy a zárvonalat *elérte*, rakományával együtt az elkobzásnak van alávetve. Elkobzásnak csakis a blokádrozó hadihajó működési zónáján belül akkor van helye, ha a tengerzáróról az illető hajónak tudomása van. Nincs megengedve az elkobzás, ha a hajó abba még be nem érkezett, illetve abból már eltávozott. De megvan engedve az alatt, míg egy zárvonalat vagy abba bejutni törekvő hajót a blokádrozó hajó üldöz. Az elkobzás vitás eseteiben a zsákmányügyi bíróságok döntenek.

A *tengeralattjáró* új hadieszközként jelent meg a világháborúban (már előbb az 1863-iki amerikai polgárháborúban kísérletképp alkalmazva). Az 1899-iki hágai értekezleten tanácskozmány tárgyát képezi ugyan a kérdés, hogy nem kellene-e eltiltani a tengeralattjáró hajók és tengeralámerülő hajók vagy hasonló természetű gépek építését, anélkül azonban, hogy a hatalmak e téren közös megállapodásra jutottak volna. Így tiltó jogszabály vagy szokásjogi tétel hiányában a tengeralattjáró megengedett hadieszköz. A tengeri hadijogot teljes átalakítással fenyegető új hadieszköz szabályozása a legközelebbi jövő feladata.

4. Magántulajdon a tengeri háborúban.

A szárazföldi háború azon alaptételével kirívó ellentétben, mely szerint a magántulajdon sérthetetlen, a tengeri háborúban még ma is azon kezdetleges felfogás az uralkodó, hogy az ellenség a tengeren levő magántulajdont zsákmányul ejtheti. A zsákmányjognak, a nemzetközi jog ezen anomáliájának megszüntetésére irányuló törekvésekkel már korán találkozunk. Így annak alkalmazását már Poroszország és az Északamerikai Egyesült-Államok között 1785-ben létrejött szerződés kizárta. A kérdés végleges rendezését azonban Angliának szívós ellentállása mindeztideig megakadályozta. Így azt az első hágai konferencia is Anglia és Franciaország magatartása miatt egy későbbi konferenciára odázta el. A tengeri zsákmányjogot az 1907. évi (hatodik és tizenegyedik) egyezmény némileg korlátozta s főbb pontjaiban a következőkép szabályozta.

Az ellenséges kereskedelmi hajóknak, ha az ellenségeskedések megkezdésekor ellenséges kikötőben vannak, kívánatos annak megengedése, hogy haladéktalanul vagy az engedélyezett határidő alatt kifuthassanak. Ugyanaz áll az olyan hajókra, melyek utolsó indulási kikötőjüket a háború kitörése előtt hagyták el s arról tudomást nem szerezvén, ellenséges kikötőben kötnek ki. Azt a hajót, mely az ellenséges kikötőt az említett határidőn belül vis

major miatt nem hagyhatta el vagy kijutását nem engedték meg, lefoglalni nem szabad. Azok az ellenséges hajók pedig, melyek az ellenségeskedésekről nem tudva, a nyílt tengeren vannak, elkobozni nem szabad; de letartóztathatók azon kötelezettség mellett, hogy vagy a háború után kártérítés nélkül kiadatnak vagy hogy önmagukat, miután a személyek biztonságáról és a hajórakományok megmentéséről gondoskodtak, kártérítés ellenében el fogják pusztítani. Ez az egyezmény nem érvényes azonban az olyan kereskedelmi hajókra, melyeknek építéséből látni lehet, hogy hadihajókká való átalakításra vannak hivatva.

A zsákmányjog az ellenséges kereskedelmi s nem hadihajóra és annak ellenséges rakományára terjed ki. Ellenséges a hajó, ha ellenséges lobogó alatt vagy jogtalanul semleges állam lobogója alatt közlekedik. A rakomány pedig ellenséges, ha ellenség annak a tulajdonosa. A zsákmányjog alól az 1906. évi 11-ik egyezmény szerint ki van véve: *a)* a kizárólag parti halászat és a kicsi, helyi hajózás céljaira szolgáló vízi járművek, halászeszközeik és raktáraik; *b)* a vallásos, tudományos vagy emberbaráti feladatokra hivatott hajók; *c)* az ellenségnek vagy semlegeseknek semleges vagy ellenséges hajón talált levélpostaküldeményei.

Zsákmányolásra csakis hadihajónak van joga nyílt tengeren és az ellenség parti vizein, míg semleges államok parti vizein, illetve nemzetközi

vagy semlegesített vizeken tilos. Az eljárás pedig akként történik, hogy a hadihajó a gyanus hajót vaklövésrel megállásra és zászlójának felvonására szólítja fel, mikor is a hajórakományokat átvizsgálva, annak jellegét megállapítja. Ha ezekből az tűnik ki, hogy a hajó ellenséges, azt elkobzottnak nyilvánítja ki és a legközelebbi honi kikötőbe szállíttatja. Ha a megállásra felszólított hajó nem engedelmeskedik, elsülyeszthető. Ugyancsak elsülyeszthető akkor is, ha a hajó kikötőbe szállítása valamely okból lehetetlen. Az elfogott hajó kapitánya, tisztjei és legénysége nem helyezhetők hadifogságba, ha írásbeli ígéretet tesznek, hogy az ellenségeskedések tartama alatt hadiszolgálatot nem teljesítenek.

Az elkobzás önmagában még nem állapít meg jogviszonyt, csak tényleges állapotot. Ahhoz, hogy a zsákmányolás jogerőt nyerjen, szükséges, hogy azt a zsákmánybíróságok jogosnak mondják ki. A zsákmánybíróság ítéletével megy át a tulajdon azon államra, melynek hadihajója a zsákmányolást elkövette.

A nemzetközi zsákmányügyi bíráskodást az 1907 évi 12-ik egyezmény szabályozta lényegében a következőleg:

Zsákmányügyek elsősorban a foglaló állam illetékessége alá tartoznak, de e bíróságok kötelesek magukat az egyezmény alaki és anyagi jogi szabályaihoz tartani. A nemzeti zsákmányügyi bírósá-

gok ítélete a nemzetközi zsákmányügyi bíróság előtt fellebbezhető meg. A nemzeti törvényhozásnak kell azt a kérdést szabályoznia, hogy fellebbezésnek az első vagy csak a másodfokú ítélet után van-e helye? A fellebbezésnek jogalapjául az szolgálhat, hogy a döntés tényleges vagy jogi szempontból nem volt helyes. A fellebbezés feltétlenül vagy feltételesen engedélyezhető. *Feltétlenül*, ha a zsákmány semleges tulajdon képez. Ellenséges tulajdonról hozott ítélet ellenben csak a következő feltételek mellett fellebbezhető meg: a) ha ellenséges javak semleges hajón, b) ellenséges hajó semleges vizeken foglaltatott le; c) ha a foglалás vagy a hadviselők között érvényben levő egyezmény ellenére vagy az egyik hadviselő fél kibocsátotta törvényes intézkedésének megsértésével történt.

A zsákmányügyi bíróság, amennyiben a perben álló felek között a vitás kérdést külön szerződés nem szabályozza, a nemzetközi jog tételeit alkalmazza, ilyenek hiányában pedig az igazság és méltányosság általános elvei szerint fog dönteni. Az ítélet szólhat: a hajó felmentésére kárpótlás nélkül vagy kártérítés mellett, aszerint, amint a foglалó szabályszerűen vagy szabálytalanul járt el; a hajó rakományának, illetve egy részének; végül a hajónak rakományával együtt való elmarasztalására.

Ami a *bíróság szervezetét* illeti: tizenöt rendes és ugyanannyi helyettes bíróból áll; az ítélőtanács-

ban elegendő azonban kilencnek a jelenléte. A szerződő hatalmak a bírókat a nemzetközi tengerjogi kérdésekben jártas jogászok közül tartoznak kinevezni, de meghívhatnak egy magasabbrangú tengerész-tisztet is, ki az üléseken tanácskozási szavazattal vesz részt. A hadviselő feleknek a bíróságban képviselve kell lenniök, de ki van zárva abból az olyan bíró, ki már a hazai zsákmányügyi bírósági eljárásnál valamely minőségben szerepelt. A bírák működésük tartama alatt diplomáciai kiváltságokat és mentességet élveznek. A nemzetközi zsákmányügyi bíróság székhelye: Hága.

Az *eljárás*. A fellebbezést az ítélet kihirdetésétől vagy a kézbesítéstől számított 120 nap alatt lehet vagy a zsákmányügyi nemzeti vagy a hágai nemzetközi bíróságnál benyújtani. Az eljárás részben írásbeli, részben szóbeli. A tárgyalás és az ítélet kihirdetés nyilvános.

NEGYEDIK FEJEZET.

A semleges államok jogviszonyai.

1. A semlegesség fogalma.

Semlegeseknek hívjuk azokat az államokat, melyek két vagy több állam közt kitört háborúban részt nem vesznek. A semlegesség állapotából jogok és kötelességek származnak. A háborúban részt nem vevő államoknak ugyanis, míg egyfelől joguk van

arra, hogy az ellenségeskedésektől megkíméltesenek, másfelől kötelességük, hogy a háborúba való közvetlen vagy közvetett beavatkozástól magukat távoldartsák.

A semlegesség fogalmának elismerése a nemzetközi jog fejlődésének csak újabb gyümölcse. Nevezetesen a „fegyveres semlegesség“ által, majd az 1856-iki párisi békében nyert általános elismerést a XIX. század folyamán. Eladdig a hadat viselők önkényétől függött, hogy a hozzájuk nem csatlakozó államokat ellenségeseknek tartásák-e, vagy nem.

A háború kitörésekor az ellenségeskedésekben részt nem vevő államok rendszerint semlegességi nyilatkozatot szoktak kibocsátani s azt a hadviselőkel és a többi semlegesekkel közlik. Abban jogaikat és kötelességeiket körvonalazzák a háború tartamára. A semlegesség fennállhat azonban ilyen külön nyilatkozat nélkül is.

Régebben a semlegességnek különböző alakjait volt szokásos megkülönböztetni, ma inkább csak a következő megkülönböztetésekkel találkozunk: *a) általános* semlegesség, ha az nemzetközi szerződésen nyugszik (l. részletesen: Új nemzetközi jog. I. k. 70. s köv. l.-on); *b) különös* pedig akkor, ha valamely állam kijelenti, hogy a kitört háborúban nem fog résztvenni; *c) fegyveres* semlegesség a semleges állam hadi felfegyverkezését jelenti a hadviselőfelek esetleges támadásának a kivédésére.

Ugyancsak divatos volt a semlegességnek különböző fokozatai közt különböztetni. A mai nemzetközi jog azonban ilyen fokozatokat nem ismer, vagyis az ellenségeskedésekben való legkisebb közvetlen vagy közvetett részvétel a semlegesség megsértését jelenti. Így nem egyeztethető össze a semlegesség fogalmával a *jóakarátú semlegesség* (neutralité bienveillante) sem (l. az 1870-iki osztrák-magyar-német szövetségi szerződés 2. szakaszát), mert amennyiben valamely állam a diplomáciai támogatáson túlmegy, úgy ezzel a semlegesség határát átlépi.

2. A semleges államok jogai és kötelességei.

A) Szárazföldi háborúban.

A semlegesség fogalmából folyik a semleges államok területének a sérthetetlensége. Semleges államok területein hadműveletek nem foganatosíthatók s ilyeneket a semlegesek ott meg nem tűrhetnek. E jogviszonyt az 1907-iki konferencia V. egyezménye nagy vonalaiban a következőképpen szabályozza.

Semleges területen meg van tiltva csapatoknak, hadiszereknek vagy élelmiszereknek az átszállítása. A hadviselőfeleknek tilos semleges területen szikratávíró állomásokot vagy más szárazföldi vagy tengeri közlekedési célt szolgáló intézeteket felállítani, s ha ilyeneket már a háború előtt kizárólag katonai

célokra létesítettek, anélkül, hogy a nyilvános hírszolgáltatnak átadattak volna, azokat nem használhatják. Semleges területen levő vasutak csak végszükség esetében, megfelelő kárpótlás ellenében, vehetők használatba.

Tilos semleges területen csapatok szervezése. Semleges államnak nem szabad ilyen cselekedeteket tőrnie s jogosítva van semlegességének megsértését megtorolni. A semleges állam jogosítva van, de nincs kötelezve annak megakadályozására, hogy a hadiszükségletekre szolgáló eszközök (fegyverek, munició stb.) valamelyik hadviselőfél számlájára kivitessenek, vagy területén átszállíttassanak. Ugyancsak nem köteles megakadályozni, hogy a hadviselők, a saját tulajdonukba levő, vagy társaságok, illetőleg magánügyének tulajdonát képező távírókat, távbeszélőket használhassák. A semleges állam azért sem felel, ha a polgárai a határon azért mennek át, hogy valamelyik hadviselőfélnek szolgálatába szegődjenek. A semleges államoknak azonban, ha ezen jogaikkal élnek, úgy azokat az összes hadviselőfelekkel szemben egyenlően kell gyakorolniok. A semleges állam köteles a saját területére lépett ellenséges csapatokat lefegyverezni s a harc színterétől lehetőleg távol fekvő helyen internálni. A tiszteket pedig, kik becsületszóra fogadják, hogy a semleges területet át nem lépik, szabadlábton hagyhatja. Szökevény hadifoglyok, ha semleges területre lépnek, szabadokká válnak. A semleges

állam megengedheti, hogy területén sebesülteket és betegeket átszállítsanak, de csak azon feltétel mellett, hogy az ilyen vonatok katonákat vagy hadieszközöket ne szállítsanak. A semleges területre hozott sebesültek és betegek felgyógyulásuk után a háborúban részt nem vehetnek. A genfi konvenció egyébként a semleges területen levő sebesültekre és betegekre is érvényes.

A semlegesség megsértését jelenti: valamely hadviselőfél ellen ellenséges, vagy valamelyik fél javára szolgáló cselekmény elkövetése. Ilyen esetben a semleges állam alattvalója ugyanolyan elbánásban részesül, mint az ellenséges államok alattvalója. *Nem okozza a semlegesség megsértését:* a) valamelyik hadviselőfél részére vállalt szállítások vagy kölcsön teljesítése, feltéve, hogy a szállító vagy kölcsönadó nem lakik az ellenséges vagy attól megszállt területen, illetőleg a szállítás nem történik arról a területről; b) rendőri vagy polgári köz-igazgatási szolgálatok teljesítése.

B) *Tengeri háborúban.*

Semleges állam parti vizein a hadviselőfelek semmiféle ellenségeskedést nem folytathatnak, azokon hajók elkobzása vagy átkutatása is tiltva van. Ha ennek dacára semleges vizeken zsákmányejtés történik és a zsákmány még a semleges állam felségjogához tartozó vizeken tartózkodik, úgy a semleges államnak kötelessége minden rendelke-

zésre álló eszközzel odahatni, hogy azt tisztjeivel és legénységével felszabadítsa, ha pedig nincs már hatalmában, úgy a zsákmánytejtő hatalomnak a semleges állam felszólítására szabadon kell bocsátania. A hadviselőfelek semleges területen, vagy semleges vizeken tartózkodó hajón zsákmánybíró-ságot nem alakíthatnak. Semleges kikötők és vizek hadivállalkozások támpontjaiul nem használhatók fel.

Semleges hatalom sem közvetlenül, sem közvetve nem támogathatja a hadviselő felek egyikét sem. Kötelessége megakadályozni, hogy a területi felségjog alá tartozó területen olyan hajó felszereltessek vagy felfegyvereztessék, melyről alaposan feltételezhető, hogy hadivállalkozás céljára szolgál és meg kell gátolnia, hogy ilyen hajó kikötőiből kifuthasson. A hadviselő felek hadihajóinak a semleges parti vizeken való áthaladása meg van engedve; de attól eltilthatók, ha azok az előírásokat be nem tartják, vagy a semlegességet megsértették. A semleges államoknak e téren az összes hadviselő feleket egyenlő bánásmódban kell részesíteniök.

A hadviselő felek hadihajói semleges kikötőkben, parti vizeken, amennyiben a semleges állam törvényhozása másképp nem intézkedik, legfeljebb 24 óráig tartózkodhatnak. E korlátozás nem vonatkozik azonban olyan hadihajókra, melyek kizárólag vallásos, tudományos vagy emberbaráti célt szolgálnak. Ezen idő meghosszabbítható: tengeri vihar vagy apály esetén, sérült hajók kijavítása, szénnek

vagy élelmiszernek felvétele végett. Egy és ugyanazon időben a semleges állam kikötőiben, ha az illető állam törvényhozása máskép nem intézkedik, valamelyik hadviselő félnek legfeljebb három hadihajója tartózkodhatik. A semleges kikötőben való tartózkodás csak a hadihajó biztonságát célzó elengedhetetlen javítások eszközlésére fordítható, de nem használható a hajó katonai teljesítőképességének a fokozására.

Tengeri zsákmány csakis apály esetén vihető semleges kikötőbe. Ha ezen ok nem forog fenn, vagy már megszűnt, úgy azt a semleges államnak fel kell szabadítania. Semleges állam azonban megengedheti a zsákmánynak kikötőjébe való vitelét arra az időre, míg a zsákmánybíróság afelett dönt.

A semleges állam az olyan hadihajót, mely kikötőjében jogszerűen tartózkodik s az illetékes hatóság felszólítása dacára azt el nem hagyja, menetképtelenné teheti s a hajó tisztjeit és legénységét letartóztathatja, de az előbbieket adott becsület-szóra, hogy a semleges területet nem fogják elhagyni, szabadon bocsáthatja.

3. A semleges államok kereskedelme.

A semleges államok kereskedelme az 1856-iki párisi tengerjogi deklaráció óta elvileg teljesen szabad. E deklaráció u. i. a következő két fontos tételt tartalmazza: a) semleges lobogó védi az

ellenséges árút, kivéve a hadidugárút, *b*) semleges árút ellenséges lobogó alatt sem szabad elkobozni, kivéve ha hadi dugárúról van szó. De ez elvi szabadság a gyakorlatban igen érzékeny megszorításoknak van alávetve. Így: a tengeri blokád, az úszóaknák alkalmazásán kívül a hadidugárú szállításának tilalma által.

A *hadidugárú* (contrebande) fogalmi meghatározása még ma is bizonytalan a nemzetközi jogban. Általában azon dolgokat értik alatta, melyeket semleges állam alattvalói hadicélra a tilalom dacára (contra bannum) valamelyik hadviselő félnek szállítanak. Kétféle dugárú között szokás megkülönböztetést tenni: *a*) az *abszolút* vagy tulajdonképeni dugárú alatt a közvetlen hadicélra szolgáló tárgyakat, eszközöket (mint fegyverek, lövegek, robbanóanyagok, katonai felszerelések stb.) értjük; *b*) a *relatív* vagy nem tulajdonképeni dugárú alatt pedig az olyanokat, melyek anélkül, hogy közvetlenül hadicélt szolgálnának, közvetve a hadviselő felek támadó erejének vagy ellenállási képességének fokozására alkalmasak, mint amilyenek: a hadiszerek előállítására szolgáló anyagok (pl. kender, szurok, salétrom, kén stb.), pénz, szén, élelmiszerek, állatok stb.

Az e téren uralkodó bizonytalanság megszüntetésére az 1909. évi londoni tengerjogi deklaráció 28. és 29. szakasza részletesen felsorolja azokat a dolgokat, melyek hadidugárút nem képezhetnek.

Ami a hadidugárók lefoglalását illeti, az abszolút dugárúk akkor foglalhatók le, ha bebizonyítást nyer, hogy azok rendeltetése az ellenséges vagy ellenségmegszállta terület vagy ellenséges haderő; a relatív dugárúk pedig akkor, ha be van bizonyítva, hogy azok az ellenséges haderő vagy az ellenséges állam közigazgatási helyeinek használatára vannak rendelve.

A hadviselő felek a semleges hajókat annak megállapítása végett, hogy nem szállítanak-e dugárút, feltartóztathatják és átkutathatják. Nem terjed ki e jog semleges hadihajók átkutatására. Semleges postagőzösök átkutatása csak szükség esetén van megengedve s azt akkor is lehető kímélettel és gyorsan kell fogantatosítani. A hadidugárút szállító hajó lefoglalható, ha a dugárú, érték, súly és terjedelmére a hajó rakományának több, mint felét képezi. Ha valamely hajó a jogos letartóztatásnak és átkutatásnak ellenszegül, ez a hajó lefoglalását vonja maga után, a hajó rakományát pedig úgy tekintik, mintha ellenséges hajón volna.

A hadidugárú szállítása miatt lefoglalt ellenséges hajó rakományával együtt a zsákmányügyi bíróság (l. 106. l.-t) ítélete alapján rendszerint elkobzás alá esik. Nincs elkobzásnak helye, ha bebizonyítást nyert, hogy tulajdonosának sem a szállított árú természetéről, sem annak rendeltetéséről nem volt tudomása.

Lefoglalt *semleges* hajó nem pusztítható el,

hanem kikötőbe kell vontatni, hol előbb a lefoglalás jogossága felett kell dönteni. Kivételesen semleges hajó, illetőleg ehelyett a rajta levő árú is elpusztítható, ha kikötőbe való szállítása a hadihajót veszélynek tenné ki vagy a hadműveleteket akadályozná, de ilyenkor a hajó elpusztítása előtt a hajón levő személyzet, a hajóokmányok és egyéb a lefoglalás jogosságát bizonyító eszközök biztonságba helyezendők. A hadihajónak kell azt bizonyítania, hogy a semleges hajó elpusztítása jogos volt. Ha a bizonyítás nem sikerül, úgy azért az illető állam kártérítéssel tartozik.

BEFEJEZÉS.

Kitekintés a jövőbe.

Az új nemzetközi jog jelentősége.

A nemzetközi hadijog jövő fejlődése csak függvénye a nemzetközi jogrend mikénti kiépülésének.

Vannak-e a párisi békeszerződéseknek a nemzetközi jogrend kialakulását érintő, elvi fontosságú, a fejlődés irányát jelző rendelkezései?

Ennek megítélése terén a vélemények megoszlanak.

Concha Győző, kiváló államfilozófusunk, akadémiai megnyitó beszédében alapos indokolással azt a felfogást képviseli, hogy a párisi békeszerződésekkel életrehívott Nemzetek Szövetsége a világnak nem hozott erősebb jogrendet.¹ Mert bár Concha

¹ L. Concha Győző: Az új nemzetközi jog. A Tudományos Akadémia ünnepi közgyűlésén mondott megnyitó beszéde. Megjelent a Budapesti Hírlap 1924 május 13. sz. ban. Idézetek is onnan.

szerint csak mindenki üdvözölni tudja a Nemzetek Szövetségének célkitűzéséből eredően az államok közötti viszályok háború útján történendő elintézésének lehetőség szerint a legvégső határig való kitolását, mégsem hallgatható el az a kérdés, vajjon: „mennyire jobban fog ez a szövetségi szervezet működésének háborúindítás új szabályai alapján sikerülni“. Újítást lát továbbá az egyességokmány ama rendelkezésében, mely a nemzetközi érintkezés nyilvánosságára vonatkozik, anélkül azonban, hogy a titkos diplomáciát lehetetlenítene. És végül új: az állandó nemzetközi törvényszék felállítása. De ezzel még Concha szerint „maga a nemzetek érintkezésének formája egészében mégsem változott. Ez érintkezés egy része jogi, más része és pedig a döntőfontosságú része, ezentúl is nem jogi normák alatt maradt“; vagyis: „alapjában véve megmaradt a nemzetközi viszonylatok két különböző rétege, amelyek egyikében a szigorú jog jellege uralkodik, a másikában új név alatt az államok jogilag szabályozhatatlan létérdeke, becsülete az irányadó“.

Amikor Concha Győző tételeinek igazát nagy általánosságban el kell ismernünk, amikor lemondóan érezzük a sors tragédiáját, melyet ő — korunkra, de nem minden elkövetkezendőre — abban fejez ki, hogy: „szétfoszlott az illúzió, mely a nemzetek szövetségébe lépett emberiség életét a maga egészében jogi szabályozás alá vehető-

nek, nemzetközi bíróság által jogi határok közé szoríthatónak hitte“, s amikor érezzük keserű igazságát annak, hogy magából a népszövetség létrejöttéből valósággal pozitív eredményül miegyébb sem maradt vissza, mint a nagyhatalmak gyám-sága — magunk részéről az államok egymásközi viszonyának jelenlegi, még oly tökéletlen rendezésében látunk mégis valami eddig nem létezett újat és ebben valami olyant, ami a spengleri történeti pesszimizmus sötét légkörébe egy fényugarat vetít.

Érdekes a háború alatti nemzetközi jogirodalom abból a szempontból, miként vélekedtek a gondolkodók a nemzetközi jog jövő kialakulása felől? Nem tekintve az inkább érzelmi alapon nyilatkozó kis csoportját, amely a nemzetközi jog teljes rombadóltét, mint egy az államok szabad fejlődésének útjában álló felesleges romhalmaz eltakarítását jövendölte meg; a másik, a nemzetközi jog jövőjében hívők pártja is megoszlott. Az egyik rész a két hágai békekonferenciával fejlődésében lezárult nemzetközi jog továbbfejlesztését, a másik rész pedig egy teljesen új nemzetközi jog kialakulását sejtette.

Részünkről a békeszerződésekben olyan fontos nemzetközi jogelvek elismerését, illetve részben megvalósítását látjuk, hogy azokban egy új nemzetközi jog kiépülésének alapzatát szemléljük.

A Nemzetek Szövetsége, mint már ismételten rámutattunk, nem a sok százéves népszövetségi

idea testté válása; de kikelt benne mégis egy olyan mag, amelynek életrehívásán az emberi nem legjobbjai már olyan régen fáradoztak.

Vagyis a régi nemzetközi jog szuverén államok szervezetlen jogközösségét (asszociációját) a Nemzetek Szövetségével a szuverénítésükben nemzetközi jogilag korlátozott államok bizonyos szervezetsége (organizációja) váltotta fel. Ezen organizáció alkotmánya ma még nagyrészt a győztes nagyhatalmak uralmi céljait szolgálja s éppen ezért felépítésében nagy hiányokat mutat.

Így: 1. Ezen cél szolgálatából eredő tökéletlensége következtében nem nyert abban a nemzetközi hatalom tiszta kialakulást. Az összes szabad államok egyenlő jogok és köteleességek alapján keletkező egyesüléséből nem állott elő a valamennyi állam hatalmából kiképződő nemzetközi hatalom a maga egységében. A vezető nagyhatalmaknak a régi nemzetközi jog uralma alatt érvényesülő tényleges természetű nemzetközi hatalma helyébe ismét, ezúttal részben más összetételben, meghatározott államoknak hatalma lépett, de immár bizonyos szervezetség alapján.

2. Ugyanazon eredő okra visszavezetendő tökéletlensége következtében, mikor a Nemzetek Szövetségének Tanácsa: akarati és végrehajtó szerv is, a Közgyűlés pedig a Tanács hatáskörével ugyanazonos, de csak szekundér szerv, hiányzik a nemzetközi hatalom tagozódása. Hiányzik az egységes

nemzetközi hatalom három főfunkciójának: a nemzetközi törvényhozásnak, végrehajtásnak és bírósodásnak elkülönítése, ezen nemzetközi funkciók tökéletes szervei kiépítése.

De a Nemzetek Szövetsége ilyen tökéletlen kialakulásában is az államok szabad életnyilvánulásait úgy kifelé, mint befelé korlátok közé szorítja.

Az államközi organizáció természete ugyanis bizonyos tényleges és jogi természetű megkötöttséget, az állami szuverén jogkör megszüktítését, illetve az állami életműködés meghatározott irányában annak teljes felfüggesztését vonja maga után.

A régi nemzetközi jog állami szuverénitást érintő tényleges korlátozása az államközi organizáció következtében sokkal intenzívebb. A szervezett jogközösséghez való tartozás ugyanis sokkal erősebb kötelekeket jelent az államokra nézve, mint a szervezetlen jogközösséghez tartozás vont maga után.

A régi nemzetközi jog alapja, a nemzetközi bizalom és ebből eredően a nemzetközi normák internacionális morális szankciója helyébe: a nemzetközi kényszerszervezet lépett a maga szabályozott katonai jellegű és gazdasági szankcióival.

Az állami önsegély joga a legszűkebb körre korlátozódott, az állami hadüzenés felségjoga a nemzetközi konfliktusok elintézésére hivatott Nemzetek Szövetségére szállt át.

A Nemzetek Szövetsége lévén: elvileg az összes független államok nemzetközi organizációja, az

államok szerződés kötési joga mindott fel van függesztve, ahol az eme szervezet céljával ellentétbe kerülhetne.

A Nemzetek Szövetségének, de még inkább az állandó Nemzetközi Bíróságnak szervezete áttöri az állami szuverenitás egyik legfőbb principiumát, az állami egyenjogúság elvét.

Az állami külső szuverenitás korlátozásával korlátozódik a belső szuverenitás is. Így az állami területi felségjog nyert felfüggesztést, mikor a szövetséghez állammal szemben foganatosított kollektív eljárásnál az állam területe feletti rendelkezés bizonyos irányban átszáll a Nemzetek Szövetségére. A nemzeti kisebbségek nemzetközi védelem alá helyezésével és e téren az állami végrehajtói hatalom utasításhoz való kötésével ismét az állam területe feletti felségjoga került korlátok közé, mikor alattvalóira érvényes jogrendjét az egész vonalon többé teljesen szabadon meg nem állapíthatja.

Az objektív kritikának tehát ezek alapján meg kell állapítania, bármint is hirdetik egyesek, igaz, inkább politikai célkitűzéssel, mint jogászai megalapozással az ellenkezőjét, hogy az államok sokáig védelmezett, érzékenyen féltett szuverenitása az új nemzetközi jog szervezetének és alkotmánya rendelkezéseinek részben áldozatul esett.

Az államközi békés életnek, a nemzetközi magasabb kulturális és gazdasági értékicserélés lehe-

tővétételének elengedhetetlen előfeltétele az állami szuverénitás nemzetközi jogi korlátok közé szorítása.

Éppen ezért, mikor a szuverénitásnak a modern állam kialakulásában és benne egy fejlettebb civilizáció lehetővéválása terén betöltött fontos misszióját elismerjük, készek vagyunk annak egy részét áldozatul hozni, he ezen áldozat még magasabb értékek szolgálatába szegődik.

Az államok korlátlan szabadságát váltsa fel azok nemzetközi jogi megkötöttsége, ha az államközi anarchiát felváltó nemzetközi jogrend valamennyi állam egyformán közös célját, az ember lényéhez méltó, etikai alapon nyugvó nemzetközi béke nagy, ideális célját szolgálja.

A szuverén államok szervezetlen jogközösségének helyébe lépjen az államközi organizáció, ha a maga természetéből eredő nemzetközi korlátozásaival új nemzetközi ideális kultúr- és reális világ-gazdasági értékek keletkezését és az eddigiek gyarapodását teszi lehetővé az emberiség közhasznára.

Mert az államok egymásközi viszonyának tisztán társulási alapon való rendezése, bármint erőszakoljuk is arra a jog terminológiáját, sohasem szülhet jogrendet. E közösség akkor bomlik fel, mikor a vezető nagyhatalmak érdekei egymással szembekerülnek. Az államok nemzetközi közösségének minden felbomlása az egyetemes kultúra egyre fokozódó veszélyeztetésével egyenlő. A nyu-

gat kultu
másközt
sége me
államköz
veszélye
szolhatju
alakulás
„termész
állam ér
hogya az
állami k
államköz
tás bizo
is a nem
hogya az
új állam
Mert, m
zetközi
a fejlőd

De
kisebb
talmi cs
törekvés
egyolda
talmába
ság az
kednék.

gat kultúrájának bukását csakis az államok egymásközi viszonyainak szervezett jogi rendezettsége mentheti meg. Ha vannak egyesek, akik az államközi organizációtól az állam lényiségének veszélyeztetését féltik, úgy ezeknek csak azt válaszolhatjuk, hogy miként az állami főhatalom kialakulása szükségképen vonta maga után az ember „természeti“ szabadságának korlátozását, de az állam érdeke parancsolta korlátok között akként, hogy az individualizmust meg ne szüntesse az állami beavatkozás, ennek megfelelően kell az államközi organizáción belől az állami szuverénitás bizonyos korlátozásának végbemennie, de itt is a nemzetközi érdekek meghatározta oly módon, hogy az állam személyisége fel ne oldódjék egy új államfeletti vagy nemzetközi állam személyében. Mert, mint az államon belől, úgy az államok nemzetközi életében is: *az individualizmus megszűnése a fejlődés halálával lenne egyenlő.*

De nincs helye az állami lét szabadságköre legkisebb korlátozásának akkor, ha azt bizonyos hatalmi csoportok önző, világimperializmusra irányuló törekvése kívánná úgy. Ha az állami szuverénitás egyoldalú megnyirbálásával egy formájában és tartalmában eddig ismeretlen nemzetközi rabszolgaság az államok szabadságának a megfojtására törekednék.

FÜGGELÉK.

A Nemzetek Szövetségének Egyesség- okmánya.

Versailles, 1919 június 28.

„A Magas Szerződő Felek
avégből, hogy a nemzetek együttműködését elő-
mozdítsák és a nemzetközi békét és biztonságot
megvalósítsák, mégpedig :

azzal, hogy egyes esetekben kötelezettséget
vállalnak a háború elkerülésére,

azzal, hogy nyílt, igazságos és becsületes
nemzetközi összeköttetéseket tartanak fenn,

azzal, hogy a nemzetközi jog szabályait ezentúl
a Kormányok kölcsönös magatartásának valóságos
zsinórmértékéül határozottan elismerik, és

azzal, hogy a szervezett népeknek egymásközi
érintkezésében az igazság uralmát és minden-
nemű szerződéses kötelezettségnek lelkiismeretes
tisztelbentartását biztosítják,

megállapították a Nemzetek Szövetségének alább
következő Egyességokmányát.

1. cikk.

A Nemzetek Szövetségének eredeti tagjai azok az aláíró tagok, amelyeket a jelen Egyességokmány Függeléke megnevez, valamint az ugyanott megjelölt más államok közül is azok, amelyek a jelen Egyességokmányhoz fenntartás nélkül csatlakoznak. Ez a csatlakozás nyilatkozattal valósul meg, amelyet az Egyességokmány életbelépésétől számított két hónapon belül kell a Titkársághoz benyújtani. Erről a nyilatkozatról értesíteni kell a Szövetség valamennyi többi tagját.

Bármely Állam, Dominium vagy Gyarmat, amelynek önrendelkezési joga van, s amelyet a Függelék nem nevez meg, a Szövetség tagjává válhatik, ha a Közgyűlés kétharmadrésze ehhez hozzájárul, föltéve, hogy az illető Állam, Dominium vagy Gyarmat hathatós biztosítékot nyújt abbeli őszinte szándékáról, hogy nemzetközi kötelezettségeit teljesíteni fogja és hogy elfogadja azokat a szabályokat, amelyeket szárazföldi, tengeri, úgyszintén légi haderejére és hadifelszerelésére nézve a Szövetség jónak lát megállapítani.

A Szövetség bármely tagja kétévi előzetes felmondás után kiléphet a Szövetségből, föltéve, hogy a kilépés időpontjáig teljesítette valamennyi nemzetközi kötelezettségét, ideértve a jelen Egyességokmányból folyó kötelezettségeket is.

2. cikk.

A Szövetség a jelen Egyességokmányban körülírt tevékenységét Közgyűlés és Tanács útján gyakorolja, amelyek mellett az állandó Titkárság működik.

3. cikk.

A Közgyűlés a Szövetség tagjainak képviselőiből áll.

A Közgyűlés meghatározott időközökben és ha a körülmények megkívánják, más időpontokban is vagy a Szövetség székhelyén vagy más kijelölt helyen ül össze.

A Közgyűlés a maga ülésein minden ügygel foglalkozhatik, amely a Szövetség működésének körébe esik, vagy a világbékét érinti.

A Közgyűlés ülésein a Szövetség minden egyes tagjának csak egy szavazata és legfeljebb három képviselője lehet.

4. cikk.

A Tanács a Szövetséges és Társult Főhatalmak képviselőiből, továbbá a Szövetség más négy tagjának képviselőiből áll. A Szövetségnek ezt a négy tagját a Közgyűlés saját tetszése szerint időről időre jelöli ki. Addig, amíg a Közgyűlés részéről először megjelölendő négy szövetségi tag a maga képviselőit ki nem nevezi, Belgium, Brazília, Spanyolország és Görögország képviselői lesznek a Tanács tagjai.

A
Tanács
avégl
tagjai
lással
tagok
Tanács
A
mény
vagy
helye
A
kozha
esik,
A
mind
küldj
ülése
érdek
A
tagján
csak e

H
Szerz
intézk
bárme

A Közgyűlés többségének hozzájárulásával a Tanács a Szövetségnek más tagjait is kijelölheti avégből, hogy ezentúl az ő képviselőik is állandó tagjai legyenek a Tanácsnak; ugyanily hozzájárulással a Tanács felemelheti azoknak a szövetségi tagoknak a számát is, amelyeknek a Közgyűlés a Tanácsban képviseleti jogot ad.

A Tanács oly időpontokban, amint azt a körülmények megkívánják, de évenként legalább egyszer vagy a Szövetség székhelyén vagy más kijelölt helyen ül össze.

A Tanács a maga ülésein minden ügygel foglalkozhatik, amely a Szövetség működésének körébe esik, vagy a világbékét érinti.

A Szövetségnek a Tanácsban nem képviselt minden tagját meg kell hívni, hogy képviselőt küldjön ki tagsági joggal a Tanácsnak olyan üléseire, amelyeken a Szövetség illető tagjának érdekeit különösen érintő ügyeket tárgyalnak.

A Tanács ülésein a Szövetség minden egyes tagjának, amelynek a Tanácsban képviselője van, csak egy szavazata és legfeljebb egy képviselője lehet.

5. cikk.

Hacsak a jelen Egyességokmány vagy a jelen Szerződés rendelkezései kifejezetten másként nem intézkednek, a Közgyűlésnek vagy a Tanácsnak bármely ülésén a határozatokat az ülésen képviselt

szövetségi tagok egyhangú hozzájárulásával kell hozni.

Minden eljárási kérdésben, amely a Közgyűlés vagy a Tanács ülésein felmerül, ideértve az egyes ügyek megvizsgálására szolgáló bizottságok kiküldését is, a Közgyűlés vagy a Tanács határoz, még pedig az ülésen képviselt szövetségi tagok szótöbbségével.

A Közgyűlésnek első ülését és a Tanácsnak első ülését az Északamerikai Egyesült-Államok elnöke fogja összehívni.

6. cikk.

Az állandó Titkárságot a Szövetség székhelyén kell felállítani. A Titkárság a főtitkárból, továbbá megfelelő számú titkárból és egyéb személyzetből áll.

Az első főtitkárt a Függelék nevezi meg; a jövőben a főtitkárt a Tanács fogja a Közgyűlés többségének hozzájárulásával kinevezni.

A titkárokat és a titkárság egyéb személyzetét a főtitkár nevezi ki a Tanács hozzájárulásával.

A főtitkár ilyen minőségben résztvesz mind a Közgyűlésnek, mind a Tanácsnak valamennyi ülésén.

A Titkárság költségeit a Szövetség tagjai viselik abban az arányban, amelyben az Egyetemes Postaegyesület Nemzetközi Irodájának költségeihez járulnak hozzá.

7. cikk.

A Szövetség székhelye Genf.

A Tanács bármikor elhatározhatja, hogy a Szövetség székhelyét máshová helyezi át.

Minden tisztség, amelyet a Szövetségnél vagy azzal kapcsolatban el kell látni, ideértve a Titkárságot is, egyaránt betölthető férfival vagy nővel.

A Szövetség tagjainak képviselői és a Szövetség hivatalnokai a Szövetség ügyeinek ellátása alatt a diplomáciai személyek kiváltságaiban és mentességeiben részesülnek.

A Szövetségnek vagy hivatalnokainak, avagy az üléseken résztvevő képviselőknek használatában álló épületek és egyéb ingatlanok sérthetetlenek.

8. cikk.

A Szövetség tagjai elismerik, hogy a béke fenntartása megköveteli a nemzetek fegyverkezésének csökkentését addig a legalacsonyabb fokig, amely az Állam biztonságával és nemzetközi kötelezettségeknek közös eljárás útján megvalósítandó kikényszerítésével még összeegyeztethető.

A Tanács a kérdéses csökkentésnek terveit minden egyes állam földrajzi fekvésének és különös körülményeinek figyelembevételével elkészíti avégből, hogy a különféle Kormányok ezeket a terveket megvizsgálhassák és megfelelően intézkedhessenek.

Az említett terveket legalább tízévenkint újabb vizsgálatnak és ha szükséges, módosításnak kell alávetni.

Ha ezeket a terveket a különféle Kormányok elfogadták, az ekként megállapított fegyverkezési korlátozást a Tanács hozzájárulása nélkül nem szabad túllépni.

A Szövetség tagjai egyetértenek arra nézve, hogy lőszernek és hadianyagnak magánvállalatok részéről való gyártása súlyos ellenvetésekre ad okot. A Tanácsnak lesz kötelessége, hogy javaslatokat tegyen az ily gyártásból származó káros következmények elhárítására, kellő figyelembe véve azoknak a szövetségi tagoknak szükségleteit is, amelyek a saját biztonságukra szükséges lőszernek és hadianyagnak gyártására maguk nem képesek.

A Szövetség tagjai kötelezik magukat, hogy kölcsönösen nyílt és kimerítő felvilágosítást adnak egymásnak fegyverkezésük mértékéről, szárazföldi, tengeri és légi véderőprogramjukról és a hadicélokra alkalmas iparágaik helyzetéről.

9. cikk.

Állandó bizottságot kell alakítani avégből, hogy az a Tanácsnak az 1. és a 8. cikk rendelkezéseinek végrehajtására és általában a szárazföldi, tengeri és légi haderő kérdéseire nézve véleményt adjon.

10. cikk.

A Szövetség tagjai kötelezik magukat arra, hogy a Szövetség valamennyi tagjának területi épségét és jelenlegi politikai függetlenségét tiszteletben tartják és minden külső támadással szemben megóvják. Ha ily támadás, vagy fenyegetés esete, avagy ily támadás veszélye bekövetkezik, a Tanács megfontolás alá veszi, miként kellene a fent megállapított kötelezettséget teljesíteni.

11. cikk.

Ezennel kimondatik, hogy minden háború, vagy háborúval való fenyegetés, akár közvetlenül érinti a Szövetség bármely tagját, akár nem, a Szövetséget a maga egészében érdeklő ügy és a Szövetségnek ilyenkor kötelessége, hogy a nemzetek békéjének fenntartására alkalmasnak és hathatós-nak mutakozó minden intézkedést megtegyen. Ha ilyen eset állana be, a főtitkár a Szövetség bármelyik tagjának kérelmére haladéktalanul egybehívja a Tanácsot.

Kimondatik az is, hogy a Szövetség minden egyes tagjának jogában áll a Közgyűlés vagy a Tanács figyelmét barátságos módon felhívni a nemzetközi viszonyokat érintő minden oly körülményre, amely azzal fenyeget, hogy megzavarja a békét vagy a nemzetek között a jó egyetértést, amelytől a béke függ.

12. cikk.

A Szövetség összes tagjai megállapodnak abban, hogy a közöttük esetleg felmerülő vitás kérdéseket, amelyek szakadáshoz vezethetnek, vagy választott bíróság, vagy a Tanács vizsgálata alá bocsátják. Megegyeznek továbbá abban, hogy semmi esetben sem kezdenek háborút előbb, mint három hónappal a bíróság ítélete, vagy a Tanács jelentése után.

Az e cikkben megjelölt összes esetekben a választott bírák megfelelő határidőn belül ítéletet kötelesek hozni, a Tanács pedig jelentését hat hónapon belül terjeszti elő, attól a naptól számítva, amelyen a vitás eset eléje került.

13. cikk.

A Szövetség tagjai megállapodnak abban, hogyha közöttük oly vitás eset merül fel, amely nézetük szerint választott bírósági döntésnek vethető alá és amely diplomáciai úton kielégítő módon nem intézhető el, az ügyet a maga egészében választott bíróság elé terjesztik.

A választott bírósági döntésre alkalmas vitás esetek közé tartozóknak mondatnak ki általában: valamely szerződés értelmezése, a nemzetközi jog bármely kérdése, bármely ténynek megállapítása, amely ha bebizonyul, valamely nemzetközi kötelezettség megszegését jelentené vagy a jóvátétel

terjedelme és módja, amely ilyen megszegés esetében teljesítendő volna.

Ilyen vitás esetekben a döntő választott bíróság az a bíróság lesz, amelyben a felek a vitás esetre nézve megállapodnak, vagy amelyet valamely közöttük létrejött egyezmény kijelölt.

A Szövetség tagjai kötelezik magukat, hogy híven végrehajtják a hozott ítéletet és nem indítanak háborút a Szövetség olyan tagja ellen, amely az ítéletnek aláveti magát. Abban az esetben, ha az ítéletet nem hajtják végre, a Tanács az ítélet érvényesítésére megfelelő intézkedéseket indítványoz.

14. cikk.

A Tanács Állandó Nemzetközi Bíróság felállítására vonatkozó tervezetet fog készíteni és azt elfogadás végett a Szövetség tagjai elé terjeszti. Ennek a bíróságnak hatásköre ki fog terjedni a felek részéről elébe terjesztett minden nemzetközi jellegű vitás esetre. A Bíróság azonfelül véleményt fog nyilvánítani minden olyan vitás esetben és kérdésben, amelyet a Tanács vagy a Közgyűlés hozzá utal.

15. cikk.

Ha a Szövetség tagjai között olyan vitás eset merül fel, amely szakadásra vezethetne és amely a 13. cikk értelmében nem esik választott bírósági eljárás alá, a Szövetség tagjai megegyeznek

abban, hogy az ügyet a Tanács elé terjesztik. Az ügynek a Tanács elé terjesztéséhez elegendő, ha a felek egyike a vitás eset fennforgását bejelenti a főtitkárnak, aki minden szükséges lépést megtesz a tüzetes nyomozás és megvizsgálás érdekében.

A felek ebből a célból az ügy állását az ügyre tartozó minden bizonyítékkal és okirattal együtt a legrövidebb idő alatt a főtitkárral közlik és a Tanács azonnal elrendelheti mindezeknek nyilvánossággrahozatalát.

A Tanács a vitás kérdés elintézésére törekszik. Ha törekvései eredményesek, a vonatkozó tényállást a szükséges magyarázatokkal és az elintézés módjával együtt nyilvánosságra hozza oly mértékben, amint azt célravezetőnek tartja.

Ha a vitás esetet nem lehetett elrendezni, akkor a Tanács egyhangú vagy többségi határozat alapján meghozza és nyilvánosságra hozza jelentését, amelyben közli a vitás eset tényállását és azokat az indítványokat, amelyeket az eset megoldására nézve méltányosaknak és megfelelőknek talál.

A Szövetségnek a Tanácsban képviselt bármely tagja hasonló módon nyilvánosságra hozhatja a vitás eset tényállását és ebből vont következtetéseit.

A Szövetség tagjai kötelezik magukat, hogyha a Tanács jelentését — a vitában álló felek képviselőinek szavazatát nem számítva — a tagok

egyhangúlag elfogadták, egyik olyan fél ellen sem viselnek háborút, amely a jelentésben ajánlott megoldást elfogadja.

Ha a Tanácsnak nem sikerül minden tagját — a vitában álló felek képviselőinek kivételével — jelentésének egyhangú elfogadására bírni, a Szövetség tagjai fenntartják maguknak azt a jogot, hogy akképen cselekedjenek, amint azt a jog és igazság érdekében szükségesnek látják.

Ha az egyik fél azt állítja és a Tanács megállapítja, hogy a nemzetközi jog szerint a vitás eset ennek a félnek hazai igazságszolgáltatása alá tartozik, a Tanács ezt jelentésében kimondja, anélkül, hogy bármiféle megoldást ajánlana.

A Tanács a jelen cikkben megnevezett minden ügyben a vitás esetet a Közgyűlés elé terjesztheti. A felek bármelyikének kívánságára is a vitás esetet a Közgyűlés elé kell terjeszteni. Ezt a kívánságot tizennégy napon belül kell tudatni attól a naptól számítva, amelyen a vitás kérdés a Tanács elé kerül.

A Közgyűlés elé terjesztett minden esetben, a jelen cikknek és a 12. cikknek azok a rendelkezései, amelyek a Tanács eljárására és hatáskörére vonatkoznak, a Közgyűlés eljárására és hatáskörére is alkalmazást nyernek. A Közgyűlés olyan jelentésének, amelyet a Tanácsban képviselt szövetségi tagok jóváhagyásával és a Szövetség többi tagjai többségének hozzájárulásával — minden eset-

ben a vitában álló felek kivételével — hoztak, ugyanaz a hatálya van, mint az olyan jelentésnek, amelyet a Tanács összes tagjai — kivéve a felek képviselőit — egyhangúlag elfogadnak.

16. cikk.

Ha a Szövetség valamelyik tagja a 12., 13. és 15. cikkekben foglalt megállapodások ellenére a döntést a háború útján keresi, ezt a tagot ipso facto olyannak kell tekinteni, mintha háborús cselekményt követett volna el a Szövetség valamennyi többi tagja ellen. Ez utóbbiak kötelezik magukat, hogy az ilyen Állammal minden kereskedelmi és pénzügyi összeköttetést haladéktalanul megszakítanak, saját állampolgáraik és a szerződésszegő Állam polgárai között minden érintkezést betiltanak és minden pénzügyi, kereskedelmi vagy személyes összeköttetést megszüntetnek a szerződésszegő és minden más Állam polgárai között, tekintet nélkül arra, hogy a másik Állam a Szövetség tagja e vagy sem.

Ilyen esetben a Tanács köteles a különféle érdekelt Kormányoknak ajánlatot tenni aziránt, hogy a Szövetség tagjai egyenként minő szárazföldi, tengeri és légi haderővel járuljanak hozzá azokhoz a fegyveres erőkhöz, amelyek a szövetségi megállapodások betartását biztosítani hivatva lesznek.

A Szövetség tagjai megegyeznek továbbá abban, is, hogy az e cikk alapján megvalósítandó pénzügyi és gazdasági intézkedésekben egymást köl-

csönösen támogatni fogják, hogy az ezzel járó veszteségek és hátrányok a legkisebb mértékre csökkenjenek; épp így kölcsönösen támogatni fogják egymást a védekezésben minden olyan külön intézkedés ellen, amelyet a szerződésszegő Állam valamelyikükkel szemben alkalmaz; valamint megfelelő intézkedéseket fognak tenni arra nézve, hogy az ő területükön átvonulhassanak bármely szövetségi tagnak oly haderői, amelyek a szövetségi megállapodások betartásának biztosításában közreműködnek.

Minden tag, amely a Szövetségből folyó bármely kötelezettséget megsért, a Szövetségből kizárható. A kizárás a Tanácsban képviselt valamennyi többi szövetségi tagnak szavazata alapján történik.

17. cikk.

Ha két olyan állam között, amelyek közül csak az egyik, vagy egyik sem tagja a Szövetségnek, vitás eset merül fel, a Szövetség kötelékébe nem tartozó Államot vagy Államokat föl kell szólítani, hogy a vitás kérdés megoldása céljából a Szövetség tagjaira nézve megállapított kötelezettségeknek vessék alá magukat és pedig oly feltételek mellett, amilyeneket a Tanács igazságosnak tart. Ha ennek a felszólításnak eleget tesznek, akkor a 12—16. cikkek rendelkezései irányadók azokkal a változtatásokkal, amelyeket a Tanács szükségesnek tart.

Ennek a felszólításnak elküldése után a Tanács azonnal vizsgálatot indít a vitás eset körülményeire

nézve és azt az intézkedést indítványozza, amelyet az adott esetben a legjobbnak és a leghatásosabbnak tart.

Ha a felszólított Állam a vitás eset elintézésénél a Szövetség tagjaira rótt kötelezettségek elvállalását visszautasítja és a Szövetség valamelyik tagja ellen háborút indít, az ilyen Állammal szemben a 16. cikk rendelkezései nyerne alkalmazást.

Ha a felszólítás ellenére mindkét fél vonakodik a Szövetség tagjaira rótt kötelezettségeket a vitás eset elintézésénél elfogadni, a Tanács minden olyan intézkedést és indítványt megtehet, amely az ellenségeskedések megelőzésére és a vita megoldására alkalmas.

18. cikk.

Minden nemzetközi szerződést vagy megállapodást, amelyet a Szövetség bármely tagja ezentúl létesít, haladéktalanul be kell iktatni a titkárságnál és a titkárságnak azt, mihelyt lehetséges, közzé kell tennie.

A titkárságnál való beiktatás előtt semmiféle ilyen nemzetközi szerződésnek vagy megállapodásnak nincs kötelező ereje.

19. cikk.

A Közgyűlés időnkint felhívhatja a Szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztethetné.

20. cikk.

A Szövetség tagjai egyenkint megegyeznek abban, hogy a jelen Egyességokmány elfogadásával közöttük megszűnik minden olyan kötelezettség és megegyezés, amely az Egyességokmány rendelkezéseivel össze nem egyeztethető; ünnepélyesen kötelezik magukat, hogy ezentúl a jelen Egyességokmány rendelkezéseivel összeférhetetlen kötelezettségeket nem vállalnak.

Ha a Szövetség valamely tagja a Szövetségbe lépése előtt a jelen Egyességokmánnyal összeférhetetlen kötelezettséget vállalt volna, kötelessége, hogy haladéktalanul megtegye a lépéseket az ily kötelezettségek felbontása iránt.

21. cikk.

A béke fenntartását biztosító nemzetközi megegyezések, mint a választott bírósági szerződések és bizonyos területekre vonatkozó megállapodások, amilyen a Monroe-elmélet, érvényességét a jelen Egyességokmány rendelkezései semmiben sem érintik.

22. cikk.

Oly gyarmatokra és területekre nézve, amelyek az elmúlt háború következtében megszűntek az őket azelőtt kormányzó Államok fennhatósága alá tartozni, s amelyekben oly népek laknak, amelyek a mai világ különösen nehéz viszonyai között még

nem tudják önmagukat kormányozni, alapelvül mondatik ki, hogy ezeknek a népeknek jóléte és fejlődése a civilizáció szent hivatása, amelynek biztosítékait föl kell venni a jelen Egyesség-okmányba.

Ez alapelv gyakorlati megvalósításának legalkalmasabb módja az, hogy e népek fölött való gyámságra megbízást azok a fejlettebb nemzetek nyernek, amelyek segédeszközeiknél, tapasztalataiknál vagy földrajzi helyzetüknél fogva leginkább képesek és hajlandók ennek a felelősségnek vállalására; ezek a nemzetek a gyámságot, mint a Szövetség megbízottai, ennek nevében gyakorolnák.

A megbízás jellegének az illető nép fejlődési foka, a terület földrajzi fekvése, gazdasági viszonyai és más egyéb körülményei szerint kell különböznie.

Bizonyos közületek, amelyek azelőtt a Török Birodalomhoz tartoztak, a fejlettségnek oly fokát érték el, hogy független nemzetként ideiglenesen elismerhetők, azzal a feltétellel, hogy közigazgatásuk valamely Megbízott Hatalom tanácsadó és támogató vezetése alá helyeztessék addig az időpontig, amikor már önmaguk is tudják sorsukat intézni. A Megbízott Hatalom választásánál elsősorban ezeknek a közületeknek kívánságait kell tekintetbe venni.

Más népek, különösen a középfrikaiak olyan fejlődési fokon állanak, hogy a Megbízott Hatalmat kell felelőssé tenni a területeknek olyan közigaz-

gata
a k
birt
nek
dele
teng
szül
kivé
célo
vets
kere

Afri
szig
terje
távo
rajzi
fogv
vény
gath
ben

Hata
tenn

séne
kozo
meg
kife

gatásáért, amely a lelkiismereti és vallásszabadságot, a közrend és a jó erkölcs követelte korlátozásokkal biztosítja, továbbá biztosítja bizonyos visszaéléseknek, mint a rabszolga-, fegyver- és szeszkereskedelemnek megtiltását, valamint erődök, hadi- vagy tengerészeti támpontok létesítésének és a bennszülöttek katonai kiképzésének megakadályozását, kivéve, ha ez a kiképzés rendőri és területvédelmi célokat szolgál; a Megbízott Hatalomnak a Szövetség más tagjai részére is biztosítani kell a kereskedelem és áruforgalom azonos lehetőségét.

Végül vannak oly területek, mint Délnyugat-Afrika és a Csendes-Oceán déli részének bizonyos szigetei, amelyek csekély népsűrűségüknél, kis terjedelmüknél, a civilizáció központjaitól való távollétüknél, a Megbízott Hatalom területével földrajzi összefüggésüknél vagy más körülményeknél fogva, legkedvezőbben a Megbízott Hatalom törvényei szerint és területének alkotórészeként igazgathatók, fenntartva a bennszülött lakosság érdekében fentebb felsorolt biztosítékokat.

A megbízás minden esetében a Megbízott Hatalomnak a Tanácshoz évenként jelentést kell tennie a reábizott területről.

Ha a Megbízott Hatalom jogkörének, ellenőrzésének vagy közigazgatásának terjedelmére vonatkozólag a Szövetség tagjai előzetesen nem állapodtak meg, erre nézve minden egyes esetben a Tanács kifejezetten határoz.

Állandó Bizottságot kell alakítani avégből, hogy az a Megbízott Hatalmak évi jelentéseit átvegye, megvizsgálja és a Tanácsnak a megbízások végrehajtására vonatkozó minden kérdésben véleményt adjon.

23. cikk.

A Szövetség tagjai a már fennálló, vagy a jövőben kötendő nemzetközi egyezmények határozataival egybehangzóan és azok fenntartása mellett:

a) arra törekcsenek, hogy férfiak, asszonyok és gyermekek részére méltányos és emberies munkafeltételeket biztosítsanak és tartsanak fenn, úgy saját országaikban, mint minden olyan országban, amelyre kereskedelmi vagy ipari összeköttetésük kiterjed és ebből a célból szükséges nemzetközi szervezeteket létesítsenek és tartsanak fenn;

b) kötelezik magukat, hogy az igazgatásuk alá bocsátott területek bennszülött lakosságával szemben igazságos bánásmódról gondoskodni fognak;

c) megbízzák a Szövetséget a leány- és gyermekkereskedelemre, valamint az ópiummal és más ártalmas szerekkel való kereskedelemre vonatkozó egyezmények végrehajtásának legfőbb ellenőrzésével;

d) megbízzák a Szövetséget a fegyver- és lőszerkereskedelem legfőbb ellenőrzésével oly országok tekintetében, amelyekben ez az ellenőrzés közérdekből szükséges;

e) megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy a közlekedés és az átmenő forgalom szabadságát, valamint az egyenlő elbánást a Szövetség valamennyi tagjának kereskedelme számára biztosítsák. Ebben a vonatkozásban az 1914—1918. évi háború következtében elpusztított vidékek különös szükségleteit figyelembe kell venni;

f) arra törekcszenek, hogy nemzetközi rendszabályokat fogantossítsanak a betegségek elhárítására és legyőzésére.

24. cikk.

Minden nemzetközi hivatal, amelyet előbb kötött általános egyezmények alapján szerveztek, a felek beleegyezésével a Szövetség igazgatása alá kerül. Minden ilyféle nemzetközi hivatal és nemzetközi érdekű ügyek rendezésére hivatott bizottság, amely ezentúl keletkezik, a Szövetség igazgatása alatt fog állani.

Általános egyezményekkel szabályozott oly nemzetközi ügyekre nézve, amelyek nemzetközi bizottságok vagy hivatalok ellenőrzése alatt nem állanak, a Szövetség Titkársága, ha a Tanács beleegyezését megadja és ha a felek kívánják, az ügyre vonatkozó minden adatot összegyűjt és közöl, valamint minden szükséges vagy célszerű segítséget megad.

A Tanács elrendelheti, hogy a Szövetség igazgatása alatt működő bármely hivatal vagy bizottság költségeit a Titkárság viselje.

25. cikk.

A Szövetség tagjai megegyeznek arra nézve, hogy a Vörös Kereszt-Egylet elismert önkéntes nemzeti szervezeteinek létesítését és együttműködését elősegíteni és támogatni fogják, minthogy ezeknek célja az egészségi állapotok javítása, a betegségek megelőzése és a szenvedéseknek enyhítése az egész világon.

26. cikk.

A jelen Egyességokmányra vonatkozó módosítások akkor lépnek életbe, ha a Szövetségnek azok a tagjai, amelyeknek képviselői a Tanácsot alkotják és a Szövetség azon tagjainak többsége, amelyeknek képviselői a Közgyűlést alkotják, ezeket a módosításokat megerősítették.

Semmiféle módosítás sem kötelező a Szövetségnek olyan tagjára nézve, amely kijelenti, hogy a módosításhoz nem járul hozzá; ebben az esetben azonban megszűnik a Szövetség-tagja lenni.

FÜGGELÉK.

1. A Nemzetek Szövetségének eredeti tagjai:

Belgium	Hedzsasz
Bolivia	Honduras
Brazília	Japán
Brit-Birodalom	Kína
Kanada	Kuba
Ausztrália	Libéria
Délafrika	Lengyelország
Újzéland	Nikaragua
India	Olaszország
Cseh-Szlovákország	Panama
Északamerikai	Peru
Egyesült-Államok	Portugália
Equador	Románia
Franciaország	Szerb-Horvát-Szlovén
Görögország	Állam
Guatemala	Sziám
Haiti	Uruguay

**2. Az egyességokmányhoz való csatlakozásra
meghívott államok :**

Argentíniai Köztársaság	Paraguay
Columbia	Perzsia
Csile	Szalvador
Dánország	Spanyolország
Németalföld	Svédország
Norvégország	Svájc
	Venezuela

3. A Nemzetek Szövetségének első főtitkára:

Honourable Sir James Eric Drummond, K. C. M.
G., C. B.

TARTALOM.

Előszó	Oldal 3
------------------	------------

I. RÉSZ.

Bevezetés a nemzetközi jog tudományába.

I. A nemzetközi jog fejlődése	10
II. A párisi békeszerződések	20
1. A párisi békeszerződések érvényessége	24
III. A nemzetközi jogtan alapja	29
A nemzetközi jog egy új tudományos rendszerének vázlata	29
1. Az állami és államközi jog viszonya	33
2. Az állami és államközi jogértékelés	43

H. RÉSZ.

A háború nemzetközi joga.

ELSŐ FEJEZET.

A nemzetközi viszályban levő államok jogviszonyai.

I. A háború fogalma és fejlődése	49
II. A háborúviselés joga az új nemzetközi jog szerint	57
III. A háború alanyai és felosztása	63
IV. A nemzetközi viszályok elintézésének kényszereszközei	65
V. A hadijog	67
VI. A háború kezdete	69
VII. A hadiállapot hatásai	69
VIII. A háború befejezése	72

MÁSODIK FEJEZET.

A szárazföldi háború.

	Oldal
1. Színtere és alanyai	74
2. A hadifoglyok	76
3. Betegek és sebesültek	80
4. Parlamentaírek	85
5. Kémek	85
6. Hadieszközök	86
7. A hadimegszállás jogi következményei	89
8. A hadviselő felek szerződése	91

HARMADIK FEJEZET.

A tengeri háború.

1. Színtere és alanyai	93
2. Betegek és sebesültek	95
3. Hadieszközök	99
4. Magántulajdon a tengeri háborúban	104

NEGYEDIK FEJEZET.

A semleges államok jogviszonyai.

I. A semlegesség fogalma	108
II. A semleges államok jogai és kötelességei	110
A) Szárazföldi háborúban	110
B) Tengeri háborúban	112
III. A semleges államok kereskedelme	114

BEFEJEZÉS.

Kitekintés a jövőbe.

Az új nemzetközi jog jelentősége	118
--	-----

FÜGGELÉK.

A Nemzetek Szövetségének Egyességokmánya	125
--	-----

PFI

nem

Alapít

Kiad

Aris

Bar

M

Bes

Bra

P

Bud

lé

Col

Cza

Cza

Eck

ti

Fin

Go

Had

Had

te

Irk

Irk

S

Ism

Iso

Jin

Kác

1

Kap

n

Ko

Ko

t

Ku

Ku

Le

Ma

Má

PFEIFER FERDINÁND (ZEIDLER TESTVÉREK)

nemzeti könyvkereskedése, Budapest, IV., Kossuth Lajos-u. 7.

Alapítási év 1841. **Kiadványainak jegyzékkivonata.** Telefon: J. 59-33

Kiadványaink minden nagyobb könyvkereskedésben is beszerezhetők.

Alapár kor.*

74	Aristoteles: Politika. Ford. Szabó M.	8—
76	Baranyai Zoltán: A francia nyelv és műveltség Magyarországon	350
80	Besant: A mesterek	2—
85	Braun Ottó: Bevezetés a történetfilozófiába. Ford. Pukánszky Béla	340
85	Bucsányi Gyula dr.: Természetes testápolás, függé- lékben: Gyermekápolás.	450
86	Collins M.: Világosság az ösvényen.	2—
89	Czakó Ambró dr.: Az értékelés filozófiája	4—
91	Czakó Ambró dr.: A protestantizmus szelleme	5—
93	Czakó Ambró dr.: A vallás lélektana	5—
95	Eckhardt Ferenc: A bécsi udvar gazdasági poli- tikája Magyarországon	6—
99	Fináczy Ernő: Világnézet és nevelés. Sajtó alatt	—
104	Gopcsa László: Gárdonyi Géza élete és legelső írásai	60
	Hacker Ervin dr.: Bevezetés a büntetőjogba	15—
	Hackl N. Lajos: Gaudeamus igitur. Férfikar-gyűj- temény.	4—
	Irk Albert: Az új nemzetközi jog (A béke joga)	550
	Irk Albert: Új nemzetközi jog. (A háború joga.) Sajtó alatt.	—
	Ismeretlen evangélium (dr. György János)	4—
	Isoz Kálmán: Latin zenei paleografia	3—
	Jinajaradasa C: Az ő nevében	1—
	Kádár Jolán: A pesti és budai színeszet története 1812—1847	8—
	Kapossy János: A szombathelyi székesegyház és mennyezetképei	7—
	Komáromi János: Zúg a fenyves. Regény	3—
	Koszó J. dr.: Feszler Aurél Ignác a regény- és történetíró. A felvilágosodástól a romantikáig.	8—
	Kuzsinszky Bálint dr.: Aquincum	120
	Kuzsinszky Bálint dr.: Budapest régiségei. X. rész	5—
	Lendvai Rezső: A megismerés egyetemes vallása	4—
	Madách: Az ember tragédiája. Centennáriumi kiadás	3—
	Mályusz Elemér: Turóc megye kialakulása	350

	Alapár kor.*
Marcus Aurélius elmékedései. Ford. Huszti József	4:80
Ugyanaz famentes papíron	5 50
Meumann E.: Az esztétika rendszere. Ford. Várkonyi Hildebrand. Sajtó alatt	—
Moór Gyula: Bevezetés a jogfilozófiába	7:50
Moravcsik Ernő: Neurasthenia	2—
N. Göller Mária—Szirmai Lili: Karácsonytól karácsonyig. Verses képeskönyv.	2—
Nagy József: Világnézet. Sajtó alatt	—
Pauler Ákos: Aristoteles	4—
Pauler Ákos: Liszt Ferenc gondolatvilága	2—
Pecz Gyula: Hogyan készítem házikertem	3—
Pigler Andor: A győri szt. Ignác-templom és mennyezetképei.	7—
Pigler Á.: A pápai plébániatemplom mennyezetképei	6—
Pigler Andor: Olasz freskóciklus	1:50
Plotinos: A szépről és a jóról. Ford. dr. Techert M. Sajtó alatt	—
Poincaré H.: A tudomány értéke. Ford. dr. Kiss Kázmér. Sajtó alatt	—
Rácز Vilmos dr.: Párbaj-codex	8—
Sugár Viktor: Az orgona	5—
Szabó György Piusz dr.: Ferencrendiek a magyar történelemben	3—
Szekfü Gyula: Történetpolitikai tanulmányok	3—
Társadalmi megújulás bölcsészete (dr. György János)	6—
Tormay Cecile: Megállt az óra. Novellák	3—
Várkonyi Hildebrand: Aquinói Szt. Tamás filozófiája	2:40
Petőfi összes költeményei (Székesfővárosi jubiléus kiadás). felárral és forgalmi adóval, füzve	Bolti ár kor. 51,750—
Ugyanaz félvászonba kötve	69,000—
Ugyanaz egész vászonba kötve	92,000—
Ugyanaz félbörbe kötve, számozott kiadás, autogrammal, fényüzési adóval és felárral	218,000—
Ugyanaz egész bőrbe kötve, fényüzési adóval és felárral	363,000—
Petőfi válogatott költeményei	23,000—
Prónay Dezső báró: Emlékei és válogatott beszédei, felárral és forgalmi adóval	23,000—

* Az alapár a mindenkori szorzószámmal megszorozva adja a könyv bolti árát. — Esetleges árváltozások joga fenntartva.

är kor.

4:80

5 50

7:50

2:—

2:—

4:—

2:—

3:—

7:—

6:—

1:50

8:—

5:—

3:—

3:—

6:—

3:—

2:40

är kor.

,750 —

,000 —

,000 —

,000 —

,000 —

,000 —

,000 —

adja

startva.

